GOT, MENSH UN TAYVEL

Jacob Gordin

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

גאָט, מענש און טײַוועל

דראַמא אין 4 אַקטען

מיט אַ פראָלאָג

פֿון

עקב גארדין.

פערזאָנען:

הערשעלע דובראָוונער, סת"ם	עטליכע און פערציג יאהר
פעסעניו זיין ווייב	די זעלבע יאהרען
ר' לייזער בדחן, זיין פאָטער	" 70 יאָהרען
פריידעניו, ציפעניו, זיינע פלעמעניצעס	18 און 16 יאָהר
חאצקעל דראכמע, זיין פריינד, א וועבער,	עטליכע און פערציג יאָהר
דאָבע, זיין פרוי, א קורצזיכטיגע	די זעלבע יאָהרען
מאטעלע, זייער זוהן	ביי צוויי יאָהר
אוריאל, מזיק	א יאָהר דו

עס קומט פאָר אין דובראָוונע, רוסלאנד אין אונזער צייט.

פראָלאָג — (אין הימעל).

(דער כסא הכבוד אין דער הויך, אונטען הימלען, וואָלקענס, פיעל שטערן. זעהר פיעל ענגלען, יונגע שוועבען אין דער לופטען, אלטע מלאכים ביי די טרעפ פון כסא הכבוד, דער שטן שטעהט בעזונדער פון דער וייטען).

כאָר יונגע מלאכים: שטאַרבען שטאַרבט אַלעס, וואָס עס איז און עס לעבט.

דאָס לעבען אַליין איז אונשטערבליך.
שטערליך איז דאָס נאָר, וואָס עס וויל און עס שטרעבט,
דאָס שטרעבען און ווילען — אונשטערבליך...

כאָר אַלטע מלאכים: די וואַרהייט איז עוויג, עוויג אונד איין:
גוטעס און שעהנעס איז וואַרהייט אַליין.

יונגע מלאכים: עס שטאַרבען די פאָרמען, דער שטאָף אָבער לעבט,
די אידעע דער פאָרם איז ניט שטערבליך.
אידעע און שטאָף צוזאַמענגעוועבט,
דאָס איז גייסט און נאַטור, ס'איז אונשטערבליך.

אַלטע מלאכים: די וואַהרהייט איז עוויג, עוויג אונד איין:
גוטעס און שעהנעס איז וואַרהייט אַליין.

יונגע מלאכים: אָהן אידעען דער שטאָף איז פון חאָאָס א וועלט.
אַלעס איז תהו ובהו:
פאָרמען פון חאָאָס שאַפט אינטעלעקט,
וואָס בעלעבט דעם שטאָף מיט אידעע.

אַלטע מלאכים: די וואַהרהייט איז עוויג, עוויג אונד איין:
גוטעס און שעהנעס איז וואַרהייט אַליין.

יונגע מלאכים: עס שטרעבען די פאָרמען אלס העכער אַרויף.
אויף דעם „נאַטירליכען" לייטער דאָס לעבען.
אינטעלעקט, אָדער ווילען, אָדער שאַפענדער גייסט?
דאָס איז צום ענטוויקלונג דאָס שטרעבען.

אַלטע מלאכים: די וואַהרהייט איז עוויג, עוויג אונד איין:
גוטעס און שעהנעס איז וואַהרהייט אַליין.

(עס הערט זיך א מעכטיגער קול שופר. א בעוועגונג.)

איין אַלטער מלאך: ער געהט! ער געהט, דער שאַפענדער גייסט דער עוויגקייט, דער אונשטערבליכער גייסט דער וואַהרהייט!

אלע מלאכים: היה, הוה ויהיה!

(אלע קניען, אויסער דער שטן.)

גאט (אונגעזעהען, מע הערט נאר זיין שטימע פון כסא הכבוד) עוויגקייט און הארמאניע אין די הימלען און אין אלע וועלטען, אין דעם אונבעגרייפליכען רוים און אין דער אונענדליכער ציים.

אלע מלאכים! היה, הוה ויהיה!

גאט: וואס איז נייעס? איז דער שטן דא צווישען די בני אלהים?

שטן: (טרעט צו, נייגט זיך) דא בין איך, אלטער הערר. (אפארט) מאנאטאן און לאנגווייליג ציהט זיך דא אין די הימלען די צייט, און נאר מיינע נייעס פון דער מענשען־וועלט מונטערן זיי דא א ביסעל אויף. די נארישע פערדארבענע מענשען זענען מקנא די געטער. נארען! עס גיעבט קיין גליק דארט, וואו עס איז ניטא קיין אונגליק, ניטא פרייד, וואו עס גיעבט קיין טרערען, ניטא קיין פערגניגען, וואו עס גיעבט קיין פערלאנג, ניטא קיין „פיהלען". וואו עס עקזיסטירען קיינע ליידענשאפטען, ניטא קיין צופריעדענהייט, וואו עס גיעבט קיין קאמפף, ניטא קיין נייעס, וואו עס גיעבט קיין אויפרעגונג! זיי וויסען דארט ניט, דאס איין אויגענ־בליק פון שוואכען מענשענס לעבען האט מעהר אינטערעס, ווי א גאנצע עוויגקייט פון א מעכטיגען גאט! און דאך... חע! חע! די געטער קענען זיין מענשען און ווילען ניט, די מענשען ווילען זיין געטער און קענען ניט.

גאט: שטן, פון וואנען קומסט דו יעצט?

שטן: איך האב געוואנדעלט איבער דער וועלט און געשפאצירט איבער איהר.

גאט: וואס גיעבט עס נייעס צווישען אדם׳ס קינדער, וועלכע מיר האבען בעשאפען אין אונזער געטליכען געשטאלט?

שטן: קיינע נייעס! זיי ווידערהאלען אימער איינע און די זעלבע דומהייטען.

גאט: ווי? קיינע נייעס צווישען די בעשעפעניסען, וועלכע שטרעבען איהר העכער און ווייטער? וועלכע בערוהיגען זיך ניט אויף איין אויגענ־בליק, וועלכע דענקען נאר פון נייע ערפינדונגען, פון ענטוויקלונג און פערבעסערונג?

שטן: זייער גייסט שטרעבט הויך און דאך זענען זיי זעהר טיעף פערזונקען אינ׳ם. שמוץ און קויט פון זייער מאטעריעלען לעבען, ערפונדען האבען זיי זעהר פיעל נייעס און וואלגערן זיך נאך אימער אין זייערע אלטע פון דער צייט פערפוילטע און פערשימעלטע איינריכטונגען. פון אויסוועניג האבען זיי זיך זעהר פיעל פערבעסערט און פערשענערט, און פון אינעווייניג זענען זיי נאך מעהר פערדארבען און פערקריפעלט;

אין דעם ניי=געבילדעטען מענשען זיצט דער אַלטער ווילדער אָדם.

גאָט: שטן, דער גייסט פון פערניינונג ביזט דו, דאַרום פערנייינסט דו דעם מענשענס גוטע אייגענשאַפטען. דונקעל ביזט דו און נאָר דונקעלעס זעהסט דו אַרום זיך. ווי?! טויזענדער יאָהר זענען פאָראיבער זינד אָדם האָט נעגעסען פון עץ הדעת און איך האָב איהם פאָרטגעיאָגט פון גן עדן, טויזענדער יאָהר געהט ער זייט דאַן אַלס פאָראוים און פאָראוים, און דו געפינסט איהם נאָך אימער אויף דעמזעלבען אָרט, נעבען די טויערען פון גן=עדן? אומזין!

שטן: אַלמעכטיגער הער, דער מענש איז ווירקליך זעהר ווייט פון די טויערן פון גן=עדן. ער זאָל שטיין אויף זיין אַלטען פלאַץ, וואָלט ער זיך געווים אומגעקעהרט צוריק. ווארום דאָס וואָס ער האָט געזוכט, האָט ער ניט געפונען און דיינע וועכטער, די צוויי כרובים, זענען פון דער צייט געוואָרען אַלט און שוואַך, און דער להט החרב המתהפכת — דער שאַרפער שווערד, וואָס דו האָסט זיי געגעבען איז געוואָרען פערראָסטעט און שטומפף, ניין! דער מענש האָט ווירקליך אַוועק געמאַרשירט ווייט פון די טויערן פון גן=עדן, אָבער וואָס קומט דערפון, אַז ער טראָגט מיט זיך זיין ווילדנעס? ער ציהט פון איין פלאַץ אויפ'ן אַנדערן און שלעפט מיט זיך זיינע אַלטע לומפען! ער האָט אָנגעזאַמעלט גרויסע רייכטימער און איז געבליעבען רויבער און בעטלער! ער האָט ערפונדען געניאַלע הילפס=ווערקע צו פערגרינגערן זיין לעבען און דענקט נאָר דערפון, ווי אַזוי דעם אַנדערענס לעבען שווערער צו מאַכען! ער האָט מעכטיגע מיטלען צו פער=ניכטען די הינדערניסע וועלכע די נאַטור שטעלט איהם, און ער בענוצט זיך אַם מייסטען מיט דיזע מיטלען נאָר צו פערניכטען זיינע מיט=מענשען! אַלטער הערר, אָדם'ס קינדער זענען ווי אַ מאָל צוטיילט אויף הבל'ס און קין'ס: די ערשטע ווערען אימער ערמאָרדעט, די צווייטע בלייבען עוויגע מערדערס! אינ'ם ניי=געבילדעטען מענשען זיצט דער אַלטער אָדם!

גאָט: דער ניי=געבילדעטער מענש, ווי איך זעה, געפעלט דיר ניט. די וואַרהייט געזאָגט, מיר אַליין איז אויך דער אַלטמאָדישער מענש פיעל סימפּאַטישער. זאָג מיר נאָר, האָסט געהערט, אָדער פיעלייכט אַליין באַגעגענט דאָרט אויף דער ערד מיין טרייען ליעבען קנעכט — הערשעלע דובראָוונער, זאָגאר פיר דעם גרעסטען גאָט דער געטטער איז אַ פרייד צו האָבען אַזאַ דיענער, און פערעהרער.

שטן: הערשעלע סת"ם? הערשעלע דובראָוונער? איך קען איהם. אַ יוד, אַ קינד פון דיין אַלטען געליעבטען פאָלק. חע! חע! חע! ער שרייבט דיינע הייליגע געזעצע אויף פעל פון קעלבער און פערדיענט אייניגע גראָשענס אין דיין הייליגען נאָמען.

גאָט: איז ער [illegible] מערקווירדיג פרום?

שטן: יאָ, ער איז פרום, ווייל ער איז דום אונד אונוויסענד.

גאָט: איז ער ניט איין זעלטענער גוטער מענש?

שטן: יאָ, ער איז גוט, ווייל יעדער קבצן איז א בעל צדקה.

גאָט: האָסט דו נאָך געזעהען, ווער עס זאָל זיין אזוי ריין אין זיין פאמיליען לעבען, ווי מיין יוד?

שטן: עס איז דערפאַר, ווייל זיין עלענדעס לעבען ערוויַיטערט פון איהם יעדען נסיון.

גאָט: איז ער ניט איין טרייער, אויפריכטיגער, איבערגעבענער פריינד?

שטן: עס איז דערפאַר, ווייל ער האָט ניט מיט וואָס צו טיילען זיך מיט זיי.

גאָט: שטן, שווייג! ער איז איין עהרליכער מאַן!

שטן: מענשען זענען עהרליך נאָר דאַן, ווען די עהרליכקייט קאָסט זיי ניט טייער, אָדער ווען די עהרליכקייט ברענגט זיי פראָפיט. ערלויב מיר, איך זאָל איהם נעמען אויספרובען, וועסט דו אליין זעהען, ווי מען קען זיך פערלאָזען זאָגאַר אויף דעם פיינסטען און בעסטען פון זיי.

גאָט: איך וויל עס זעהען.

שטן: גוט, אָבגעמאַכט, דיזע אויפגאַבע וועט מיר ניט זעהר שווער זיין.

גאָט: מיט וועלכע מיטלען דענקסט דו אויף איהם ווירקען?

שטן: דיין טרייען קנעכט איוב האָסט דו ערלויבט פרובען מיט צרות, א יעצטיגען יוד קען מען מיט צרות ניט פערשרעקען. דער געלערענטער דאָקטאָר פאַאוסט האָט מיר זיין זעלע פערקויפט פיר איין אויגענבליק פערגניגען. אזוי האַנדלען קען מען נאָר מיט א גוי: א יוד וועט פאַר פערגניגען טייער ניט בעצאָהלען. אלמעכטיגער הער, דו ערלויב מיר איהם פרובען מיט געלד, יאָ מיט געלד, מיט קלינגערס...

גאָט: דו גלויבסט: דאָס ביי דיזען גוטען, פרומען, ערנסטען, מיט אלע געדאַנקען אין מיין תורה פערטיעפטען יודען, וועט שפּיעלען א ראָלע אזא אונווירדיגע זאַך ווי געלד?

שטן: מענשען, וועלכע האָבען פרייהייט, רוהם, מאַכט, לאַנד,— אָפּפערן דאָס אלעס צוליעב געלד, א פשיטא שוין דער יוד, וואָס האָט אינ'ם געלד זיין איינציגע שטיצע, זיין א אנציגע בעפריעדיגונג פון זיין עהרגייץ? אָה, דו לאָז מיך נאָר צו מיט א זעקעל גאָלד צו איהם, וועסט דו זעהן, וואָס עס וועט ווערען פון זיין פרומקייט, גוטהייט, עהרליכקייט, פאמיליען-לעבען, פריינדשאַפט און אלע איבעריגע טוגענדען, מיט וועלכע דו שטאָלצירסט?

גאָט: געה און פּרוב!

שטן: אַלטער הערר, צווישען פֿיעלע האָסט דו איינעם נעהאַט און דעם האָסט דו שוין אויך פֿערלאָרען. איך ווייס, מען קען ביי אַ יודען קיינע מציאות האַנדלען און דאָך, וועט עס מיך ביליג קאָסטען. (רעכענט אויף די פֿינגער) פֿרומקייט? דאָס איז איינע אַלטע איינגעוואָרצעלטע געוואָהנהייט, פֿאַר איהר וועל איך מוזען גוט בעצאָהלען. גוטהייט? דיזע טוגענד האָבען זיי נאָר דאַן, ווען זיי האַלטען זיך ניט פֿיר קיין חכמים. ווי ער ווערט נאָר אַ חכם, אוים גוטהייט! חע! חע! פֿע! גוט איז נאָר אַ נאַרר! פֿאַמיליען־לעבען? דאָס איז נאָר אַ ליעגען פֿאַרדעקט מיט'ן פֿאַרטוך פון פֿרומקייט. דאָס איז אַ פֿאַרם פון שקלאַפֿעריי געשטיצט אויף געזעצע, זנות אונטער דער מאַסקע פֿון אַנשטענדיגקייט. ע! דיזע טוגענד קען מען ביי זיי קויפֿען אָהן אַ גראָשען געלד, מען דאַרף נאָר בעטען מיין שוועסטער קינד, דער יצר הרע, זאָל מיר אַ ביסעל אונטערהעלפֿען. עהרליכקייט? נו, אויב ער האָט פּרנסה פֿון עהרליכקייט, וועט מען איהם מוזען בעצאָהלען. אַלטער הערר, מיר וועלען האָבען שפּאַס. איך ווייס, דער שפּאַס פֿון די געטער קאָסט דעם מענשען געבאַך זעהר טייער, עס איז אָבער זיין אייגענע שולד, וויל דער מענש זיין אונטערוואָרפֿען (ווינקט אויפ'ן טראָהן), זאָל ער דולדען, ליידען און ערטראָגען! (אַ קול שופר).

גאָט: אייניגקייט און האַרמאָני אין די הימלען, אין אַלע וועלטען, אין דער אונבעגרייפֿליכען רוים, אין דער אונענדליכער צייט (פֿערשווינדעט).

אַלטע מלאכים: היה, הוה ויהיה!

כאָר יונגע מלאכים: שטאַרבען שטאַרבט אַלעס, וואָס עס איז און עס לעבט.

דאָס לעבען אַליין איז אונשטערבליך.

שטערבליך איז דאָס נאָר, וואָס עס וויל און עס שטרעבט.

דאָס שטרעבען און ווילען — אונשטערבליך.

אַלטע מלאכים: די וואַהרהייט איז עוויג, עוויג אונד איין:

גוטעס און שעהנעס איז וואַהרהייט אַליין.

פֿאָרהאַנג.

ערשטער אקט.

(א גרויסע, אָרעמע צימער, צוויי פענסטער צום גאס, פערפרוירען; איין שויב אויסגעבראָכען און פערשטאָפּט מיט א שמאטע. אין מיטען שטוב א גרויסער ווייסער טיש, אויף וועלכען עס ליגען עטליכע יריעות (פערגאמענט) און א חומש, צוגעדעקט מיט אַן אַלטען פּרוכת. אויפ'ן טיש ברענט א לאָמפּ, שטעהט א גרויסער טינטער מיט עטליכע געגזענע פעדערן, און א זייט-נאך א טיש באדעקט מיט א ווייסען טיש-טוך, ביי דער טיהר אַן' אויבען. ביים וואנד נעבען טיהר ברענען פינף חנוכה-ליכטלאך. צווישען אויווען און דער וואנד שטעהט א בעט, פער-האנגען מיט א רויטען פאָרהאנג. אויפ'ן וואנד אין א שווארצען ועקעלע הענגט א פידעל).

פּעסעניו: (ביי וועלכער עס איז פערבונדען און מיט וואטע פער-וויקעלט איין באק, שיילט קארטאָפליעס ביים אויווען, אין וועלכען עס ברענט פייער. זי טראָגט אַן' אַלטען וואַרעמען בורנוס. לייזער און פריידעניו זיצען ביידע נעבען די חנוכה-ליכטלאך. ער רייסט פעדערן פון א גרויסען געגזענעם פליגעל און זי שערט זיי אַרום מיט א שעריל און שניצט אוים דריי-עקיגע שפּיצען. ציפּעניו האַלט איין פוס אויף א קליין בענקעלע און בינדט צו די פּאָדעשווע פון שוך מיט א שטיקעל אָקראַיקע).

פּעסעניו: נו, ציפּעלע, זאָלסט דו געזונד זיין, וואָס קלייבסט דו זיך אזוי?

ציפּעניו: שוין, מומעניו! איך בינד צו די פּאָדמיאָטקע צום שוך מיט א שטיקעל אָקראַיקע, אַז איך געה שלאָגט זיך אָן שניי און ביי יעדען טריט שיסט עס אוים: ליאַפּ! ליאַפּ! חאַ-חאַ-חאַ! דאָס איז, יאָ, אַז גאָט וויל, שיסט אפילו אַ פּאָדמיאָטקע. נו, וואָס זאָל איך זיי זאָגען?

פּעסעניו: וועסט זאָגען, אַז ר' חצקאל, דאָבע און מאָטעלע — אַלע זאָלען קומען באַלד אַהער. ביי אונז איז היינט א שמחה. אַי, מיינע ציין!

ציפּעניו: איך וועל זיי זאָגען: ביי אונז איז היינט א גרויסער באַל, חאַ! חאַ! חאַ!

לייזער: נעהמט זי און לאַכט זי! איין פרעהליכער קבצן איז בעסער פון צוויי אומעטיגע גבירים, חע, חע!

פּעסעניו: שטיפעריו, פּלאַפּלערען, זאָל זיין אַ באַל. זאָג זיי, ערשטענס, איז היינט די פינפטע ליכטעל. ביי לייטען עסט מען היינט

לאטקעס. מיר, אומשטיינס געזאגט, האבען ניט קיין געזונטע שמאלץ און קיין הרעטשענע מעהל, וועלען מיר מאכען אזוי א סעודה... הערינג צוהאקען און ... אי, מיינע ציין!

ציפעניו: איך ווייס. ווי דער זיידע זאגט צום גראם: א סעודה ווי א דודע, הערינג געהאקטע און קארטאפליעס געבאקט. (פערבינדעט דעם קאפ מיט אנ'אלטען ווארעמען שאל).

לייזער: און ווייטאג פון ציין מיט אביסעלע חריין. אי, ציפקע סתם, מאכסט א תל פון מיין גראם. שש! קום אהער, איך דארף דיר עפעס זאגען בסוד (זאגט איהר אין אויער) זאג זיי... שש!... עס איז דא א גאנצער גראפין ראזינקעס וויין, יין צמוקים!

ציפעניו: (ווינקט צו איהם און לאכט). אהא! משקה פון דער פליאשקע!

פעסעניו: הער־זשע, צוויטעגס, דער פעטער ענדיגט היינט אין א גוטע שעה די תורה, וועלכע ער שרייבט שוין זעקס חדשים. מיר האבען א סיום התורה. זאג זיי, דער פעטער האט געזאגט, זיי זאלען לשמען השם קומען. נא, ציפעלע, טהו אן מיין בורנוס, עס איז זעהר קאלט. (טהוט פון זיך אויס און ווארפט אויף איהר ארויף דעם בורנוס).

ציפעניו: אייער בורנוס איז פונקט אויף מיין מאס. חא־חא־חא! איך לויף! (אב).

פעסעניו: אי, מיינע ציין! מיר דאכט זיך, איך וועל זיך באלד אנהייבען דראפען אויף די ווענד. פריידעניו, וואס טהוסט דו דאס? דו ווייסט ניט, אז ביי חנוכה־ליכט טאר מען קיין ארבייט טהון? שווער לעבען, עס איז א גרויסע עברה.

לייזער: (מיט'ן ניגון פון אקדמות) האב ניט מורא, עס איז ניט קיין עברה, עס איז פעדערן צו שרייבען א תורה.

פריידעניו: יא, מומעניו, דאס איז א היילינע ארבייט, איהר וועט פרעגען דעם פעטער. עס איז נאך א מצוה. גאט'ס תורה און גאט'ס ליכט איז איינע און די זעלבע זאך.

פעסעניו: אי, מיינע ציינהן. אזא ביטערע קעלט, ציפעניו זאל זיך חלילה ניט פערקיהלען. איך ווייס, איך האב די ציין פערקיהלט, ווייל עס בלאזט דא פון פענסטער. אי, רבש"ע! עס זאל זיך חאטש מאכען נאך וועמען צו שרייבען א ספר. מען דארף אזוי נויטיג געלד. ציפעניו איז אבגעריסען, אבגעשליסען — איהר האטביידע קיינע מלבושים'לעך... דו ביסט דאך שוין א מויד, קיין עין־הרע... מען וואלט דיר געדארפט מאכען א גייע פלאטיע און... און... איך ווייס, אפשר' וועסט דו גיך אין א גוטע שעה ווערען א כלה.

לייזער: אי, איך ווייס. שש! גיב אהער דעם אויער, (זאגט איהר אויפ'ן אויער) דער גנב מאטעלע איז ארויסגעוואקסען פון דער קאפאטעלע.

פריידעניו: איך וויל זיך ניט מאכען ניט-וויסענדיג. איך פערשטעה: ר' חצקאל וויל, אז ביי מיר מיט זיין מאטעלע זאל זיין א שידוך? אי איך וואלט ניט געוואלט שוין נעהמען אויף מיין קאפ אזא שווערען יאך, נאר אויב דער פעטער וועט זאגען, אז איך דארף א כלה ווערען, וועל איך געוויס פאלגען. אבער קליידער איז א נארישקייט. איך וויל זאגען: עס איז זעהר א גרויסע עולה, וואס מען מאכט פאר אידישע טעכטער אזוי פיעל קליידער, ווען זיי ווערען כלות. איך מיין, אז טייערע שעהנע קליידער איז א איבריגע זאך. פון קעלט דארף מען ווארעמע קליידער און פון מיאוסקייט וועלען שעהנע קליידער ניט העלפען.

פעסעניו: ביזט גערעכט: שעהנע קליידער האט אויסגעטראכט דער יצר-הרע.

לייזער: מען זאגט יאקבי, אז דער ערשטער זשענסקער שניידער איז געווען דער ניט דא געדאכט אליין.

פעסעניו: אי, שווער לעבען, נאך וואס דארפט איהר איהם דער-מאנען דא אין שטוב און נאך ביי נאכט? געוואלד מיינע ציין. אנ'אלטער מאן זאל ניט וויסען עפעס א תרופה צו ציין-ווייטאג. אי! הפנים אייך הארט ניט?

פריידעניו: מומעניו, מיט גראם קען מען ניט אבשפרעכען קיין ציין-ווייטאג; איך מיין, פארקעהרט, מען קען פון גראם ציין-ווייטאג קרי-גען. ווער רעדט נאך פונ'ם זיידען'ס גראם...

לייזער: שש... איך קען דיר זאגען בסוד: איך האב זעהר א גוטע תריפה... דו זאגסט, מיך הארט ניט? וועסט באלד זעהן, (געהט און נעהמט פון ווינקעלע א בעזעם) דו, שנור לעבען, נעהם דעם בעזעם, לעג איהם אנידער מיט איין עק אויפ'ן שועל, נעהם זיך מיט דער לינקער האנד פאר דער געשוואלענער באק, וואס קוקסט דו? טהו ווי איך הייס דיר (זי טהוט אלעס, וואס ער זאגט) איצט טרעט אריבער איבער'ן בעזעם דריי מאל אהין און אהער, און ביי יעדען מאל שפיי אב און זאג. טפוי, מיך הארט ניט! טפוי, מיך הארט ניט! טפוי, מיך הארט ניט!

פעסעניו: (שפאנט איבער'ן בעזעם) טפוי, מיך הארט ניט! טפוי, מיך הארט ניט! טפוי, מיך הארט ניט!

לייזער: נו, שוטה, אז דיך הארט ניט, פאר וואס זאל דאס מיך הארען?

פעסעניו: (בייז) נא, וואס דעם שווער קען איינפאלען! (גיט א קוק אויפ'ן בעזעם און לאכט שטיל) חא-חא-חא!

פריידעניו: זיידע, הפנים דער וואס איז אמאל געווען [illegible] בלייבט א ברחן ביז'ן טוידט.

לייזער: (זינגט) יא, פריידעניו, א ברחן בלייבט אייביג א ברחן, א גנב בלייבט ביז'ן טוידט א לאדחען און אפילו נאכ'ן טוידט ווינקט א מיידעל צו א שרכן. (א געוויש. פריידע לעגט דאס שעריל אפענערהייד אויף דעם טיש).

פעסעניו: שא! ווער געהט עס? (ציפעניו לויפט אריין א פערפראָרענע).

ציפעניו: זיי געהן שוין. (טאנצט פון קעלט) אי, א קעלט! ווידעניו, איך האב זיי געזאגט אייער סוד: גראם, שטראם, מאך מיר א לעטניק... אי! דער פראסט האט מיך געשציפעט ביי די אויערען און ביי דער נאז. (פעסע העלפט איהר אויסטהון זיך). אי! וואס האב איך געהערט ביי ר' חצקאל'ן? מומע, עס איז טאקע אנ'אמת? ע! דאבע האט מיר געזאגט, אז עס קען זיין, אז ביי פריידעניו מיט מאטעלען וועט חתונה זיין... אי! אי! גנב! גנב! (ווארפט זיך קושען פריידען) א קבלת קנין, [illegible] (קושט) קבלת קנין? קבלת קנין? (קושט).

פריידעניו: אי! לאז מיך אב... זעה נאר, וואס איז מיט דיר אזוי די שמחה?

ציפעניו: איך וועל זיין א מחותנ'סטע, איך וועל טאנצען, איך וועל עסען לעקאך, איך וועל זיך בלאזען מיט אלע מחותנים צו=גלייך חא=חא=חא!

לייזער: (מיט א ניגון) און איך מן הסתם, וועל זאגען גראם: ווייך שיינע כלה, ווייגט ווייבעלעך אלע... (א געוויש) אי! מען געהט שוין. נערשרעקט זיך, זעצט זיך אנידער און בלייבט שטיל).

פעסעניו: דאס איז אונזערע. (עפענט די טהיר) קומט אריין, קומט אריין! געסט, ברוך הבא. (חצקאל, דאבע און מאטעלע אריין, אלע אין ווינטערדיגע קליידער).

. אלע: גוטען אבענד! גוטען אבענד! (טהוען זיך אויס).

דאבע: (קוקט זיך שטארק צו) וואס מאכסט דו, פריידעניו? (קושט זי) קיין עין=הרע, קיין בייזע אויג (שפייט אב דריי מאל), שיינסט, ווי א גוט אויסגעבאקענער, געראטענער פורים=קוילעטש. (קוקט זיך צו) אי! גאט איז מיט אייך, ווער האט עס געלאזען אפען די שעריל? א שעריל, חלילה, טאר מען ניט לאזען אפען. (מאכט צו דאס שעריל).

פעסעניו: זיצט, זיצט, ר' חצקאל, זיצט... דאבע, לאזט זיך ניט בעטען. (אלע זעצען זיך).

ציפעניו: זיץ, מאטעלע. (גיט איהם א בענקעל) אי, ער שעמט זיך, דער גנב (מאטעלע זעצט זיך).

מאטעלע: אז איהר וועט זאגען, אז איך שעם זיך, וועל איך זיך נאך מעהר שעמען. שווייגט בעסער.

חצקאל: נו, וואס מאכט איהר, ר' לייזער? ווי געהען אייערע געשעפטען? אייערע שיפען אויפ'ן ים זענען ניט דערטרונקען געווארען, אייערע מויערען ניט פערברענט געווארען, אייערע פאדריאדען ניט קאליע געווארען?

לייזער: (שטיל) חלילה, ר' חצקאל, ביי מיר איז קיין זאך ניט דערטרונקען געווארען, און ניט קאליע געווארען.

חצקאל: נו, וואו איז דאס עפעס אונזער ר' הערשעלע דוברוונער? אונזער בראווער פרומאק, אונזער גרויסער למדן, אונזער זיידענער ייד? (קוקט זיך ארום) כל זמן ער איז ניטא, נעם איך אויסרויכערען א ליולקע, — ער האט עס פיינט, (פערויכערט), נא! ניט רויכערען, ניט שמעקען, ניט טרינקען, כמעט גאר ניט קיין בשר ודם. נו, וואו איז ער?

לייזער: איהר ווייסט דאך, ווען ביים שרייבען די תורה קומט דאס ווארט „אד'שם", געהט ער פריהער אין מקוה, ניט פאר אייך געדאכט.

פעסעניו: שווער לעבען, איהר קענט דאך זאגען! ער [illegible] אין וואסער.

לייזער: דו ווילסט ניט אין מקוה, זאל זיין אין וואסער, אבי ער קומט פון דארט א נאסער (הייבט אויף ביים טיש דעם פרוכת) איהר זעהט ער האלט ביים לעצטען פסוק. ער דארף אנשרייבען דעם לעצטען „אדושם", איז ער זיך געגאנגען טובל זיין.

חצקאל: איצט אין אזא קעלט טובל זיין זיך? עס דארף זיין א מאכל, ר' לייזער, איך מיין, היינטיגע צייטען איז ניטא א סך אזעלכע כשר'ע אידען, ווי אייער הערשעלע איז. (זיי ריידען שטיל. דאבע און פעסעניו ריידען שטיל).

ציפעניו: מאטעלע, וואס שווייגט איהר? זאגט עפעס!

מאטעלע: איך ווייס ניט וואס צו זאגען, איך בין ניט קיין בעל דרשן.

פריידעניו: וואס מיינסטו, מען מוז רעדען? אמאל אז מען שווייגט, איז א סך גלייכער. מיר דאכט זיך אז אפט זאגען מענשען ליגענס און רעדען נארישקייטען ווייל זיי ווילען ריידען אין דער צייט, ווען זיי האבען ניט וואס צו זאגען...

ציפעניו: איא, ניט מיך מיינסט דו?...

פריידעניו: האט מען וואס צו זאגען, דארף מען רעדען, און אז ניט — דארף מען שווייגען.

ציפעניו: מיט מיר פריהער האט ער געהאט וואס צו רעדען און פאר דיר האט ער מורא.

פּאָטעלע: וואָס זאָל איך מורא האָבען? פרײדע איז ניט קיין כּער, און איך בין ניט קיין שרעקעדיגער.

דאָבע: (צו פּעסי׳ן) און איהר, ניט אין מײַן מאָס געדאַכט, האָט ווידער צײַן=ווײטאָג? איך פאָלגט מיך, נעהמט באַבולע קאַפּיער, צו=שטעלט מיט אַ גאָפּעל ווי אַ מגן=דוד און...

חצקאל: (קוקט אויפ׳ן וואַנד) און דאָס איז אונזער הערשעלע׳ס פידעלע? שפּיעלט ער נאָך אַמאָל?

פרײדעניו: אַך, זעהר זעלטען, ר׳ חצקאל, אַמאָל שבת=צו=נאַכט אָדער מוצאי יום=טוב.

ציפּעניו: אַה, איהר האָט איהר דערמאָהנט! איך ווערט דאָך פערצאַפּעלט, ווען דער פעטער שפּיעלט.

פרײדעניו: יאָ. ווען דער פעטער שפּיעלט, דוכט זיך מיר אויס אין שטוב ווערט ליכטיגער און פרײליכער. אַלעס אַרום אונז ווערט גאָר אַנדערש, און די פידעלע רעדט און וויינט, מיר ווײַזט זיך אויס, זי דערצעהלט וואָס די יודען האָבען געליטען אין גלות, און וואָס עס וועט זײַן אַמאָל, שפּעטער, אין משיח׳ס צײַטען.

פּעסעניו: זי שטאַרבט נאָך׳ן פידעל. זי וואָלט ניט געגעסען, ניט געטרונקען, ניט געשלאָפען, אַבי שפּיעל איהר.

ציפּעניו: איהר ווייסט, זי זינגט דעם פּאַטעס מזמור לדוד פּונקט אַקוראַט ווי דאָס פידעלע שפּיעלט!

חצקאל: יאָ, גאָט האָט איהם בעשײַנקט מיט אַלע מעלות. מיר זענען אויסגעוואַקסען אין אײנעם, אין חדר געווען חברים — זעהט איהר דאָך! איך בין ניט מעהר, ווי אַ בעל מלאכה, אַ וועבער, און ער איז אַ למדן, אַנ׳אײדעלער מענש... דאַכט זיך פערקעהרט, מײַן טאַטע איז געווען דער ערשטער גמרא=מלמד אין דובראָוונע און זײַן טאַטע...

לײזער: זײַן טאַטע איז געווען און געבליעבען לײזער בדחן! נו, יאָ, נו, איך האָב געוואָלט מאַכען פון איהם אַ כּלי=זמר און ער שרײַבט גאָר ספר תורות. (מיט אַ ניגון) עס מאַכט זיך דער טאַטע לעגט אויף אַ שטיוועל אַ לאַטע און זײַנע ליעבע בנים זענען גוטע יונים.

פּעסעניו: שווער לעבען.

ער: (ערשראָקען) אַי! איך... איך... ר׳ חצקאל, איך האָב איך עפּעס צו זאָגען... שש! (זאָגט אין אויער) זי... זי זינגט דעם „מזמור לדוד" פּונקט ווי ער שפּיעלט.

חצקאל: אפשר, פרײדעניו, אײדער דער פעטער וועט קומען, וואָלסט דו אונז אַביסעל געזונגען? עס איז חנוכה הײַנט, און פאַר וואָס קען זיך מיר ניט אַביסעל משמח זײַן. וואָס זאָגסט דו, מאָטעל גנב?

מאַטעלע: איך זאָג, אַז מען קען שפּיעלען, נעהמט מען און מען שפּיעלט (ניסט).

דאָבע: אַ שנות חיים טובים... מאַטעלע גיב זיך אַ ציה בײַם אויער.

פרײַדעניו: נײַן, ר' חצקאל, איך קען ניט; די פעטער זאָגט, אַ פרוי דאַרף ניט זינגען, ווען מאַנסבילען זענען אין שטוב.

חצקאל: אַ פרוי? דו ביזט אַ פרוי! ווײַס איך! אַ מײדיל, אַ קינד, ע, ניש'קשה. מעגסט זינגען, אַזוי פּסק'ען איך דעם דין. איאַ, ריבלטע, געפּסק'ענט?

פעסעניו: זינג, נאַרר, הערשעלע וועט נאָך ניט באַלד קומען.

מאַטעלע: איך וואָלט זיך קײנמאָל ניט געלאָזט בעטען. (אַלע: זינג! זינג!)

חצקאל: איך בין אַ פראָסטער מענש; אָבער נאָך מײַן שכל נאָך איז זינגען קײן מאָל קײן עבירה ניט, אַלואי זאָל זיך נאָר זינגען, אַ נו, פרײַדעניו, נאָמיר הערען. (זינגט) זאָגט אַ מײדעלע: מזמור לדוד...

פרײַדעניו: (פאַנגט אָן, שעמענדיג) מזמור לדוד... אוי, איך קען ניט.

ציפּעניו: זעה נאָר ווי זי ברעקעלט זיך. (אַלע: נו, שוין! נו שוין אַמאָהל)!

פרײַדעניו: (זינגט: מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר. אַלע הערען אויפמערקזאַם. צום סוף העלפען אַלע מאַנסבילן אונטער).

ציפּעניו: אוי! געוואַלד, גזלנים! דער פעטער געהט! (אַ בעוועגונג. הערשעלע קומט אַרײַן אין אַנ'אַלטען פעלץ. חצקאל געהט אַנטקעגען).

הערשעלע (מאַכט מיט די הענד און מיט'ן קאָפּ, מען זאָל איהם ניט טשעפּען. וואַשט די הענד, זעצט זיך צום טיש, קושט דעם חומש און שרײַבט).

פעסעניו: שש! ער שרײַבט דעם לעצטען פּסוק. אַלע בלײַבען שטיל, הערשעלע שרײַבט).

לײזער (חצקאל'ן אויפ'ן אויער): איהר ווײסט? שש... ער שרײַבט דעם לעצטען פּסוק.

הערשעלע: (כאַפּט זיך אויף מיט פרײד) נשלמו חמשה חומשי תורה, תהלה לאל גדול ונורא, חזק!

לײזער און חצקאל: חזק, חזק ונתחזק! (אַלע ברומען מיט).

הערשעלע: גוטען אָבענד אַלע, וואָס מאַכסט דו, ר' חצקאל? נאַ דיר מײַן ברײטען שלום עליכם. (גיט איהם און מאַטלען די האַנד). אַז מען זעהט זיך געזונטערהײד, דאַרף מען שוין דאַנקען און לויבען גאָט ב"ה. קינדערלאַך. איך וועל אײַך געבען חנוכה-געלד. חע-חע! עס איז ניטאָ בײַ אונז קײן קלענערע קינדער, זענען זײַ די קלײניטשקע. דיר

פריידעניו, פינף איינציגע קאָפּקעלעך און דיר, ציפּעניו, דריי קאָפּקעס, און מאָטעלע, דו האָב קיין פּאַראיבעל ניט, איך... (וויל אין די קע-שענעס) אויף מיין וואָרט, איך האָב מעהר ניט אַ גראָשען...

פּעסעניו: הערשעניו, לעבען, דו האָסט דאָך ערשט געהאַט אַ גילדען?

הערשעלע: איך האָב געהענדיג פון מרחץ בעגעגענט... נע-באָך... וואָס דאַרף מען דערצעהלען?—איך האָב ניט מעהר אַ פּרוטה... מאָטעלע וועט מיר מוחל-זיין...

חצקאל: וואָס מיינסטו, ר׳ הערשעלע, ביי מאָטלען איז אַ קאָפּיקע אַ מטבע? ער וועבט טלית קטנ׳ס ווי אַ מאַלאַדיעץ און פער-דיענט שוין פון 8 ביז 12 קערבלעך אַ חדש...

דאָבע: קיין עין הרע. קיין ביז אויג... קיין קליפּע, קיין שליטה! (שפּייט דריי מאָל).

מאָטעלע: איך האָב געוואוסט, אַז מען האַלט דאָ די מייד-לעך פאַר קליינע קינדער, האָב איך געבראַכט אַ דריידיל. איהר זעהט, אַ גאַנצע מאַשינע. (ווייזט אַ גרויסען דריידעל).

ציפּעניו: אָ, לאָמיר טאַקי שפּיעלען אין דריידיל. טרר! (גיט אַ דרעה) „ג“, „נ“, „ש“, „ה“... איך ווייס, דאָס מאַכט: נס גדול היה שם... „נון“ געווינט ניט, „שין“ געווינט ניט. „ה“ געווינט, „גימל“ גע-ווינט... אַיאָ, איך געדענק?

הערשעלע: יאָ, קינדערלאַך, אַ גרויסער נס איז געשעהן דע-מאָלט... און נאָר דורך נסים ונפלאות לעבען מיר אויף דער וועלט. געלויבט איז גאָט און געלויבט איז זיין נאָמען.

דאָבע: מען זאָגט, ווען אין די יודישע הייזער ברענען חנוכה-ליכטלעך, בעהאַלטען זיך אַלע קליפּות אין די גוי׳עשע שטיבער.

פּעסעניו: עס איז אַ קלייניגקייט חנוכה? אַי! מיינע ציין!...

לייזער: חנוכה איז אַ יום-טוב אַ שעהנער, מען שטאָפּט-אָן מיט לאַטקעס די ציינער און מען נעהמט זיך שפּילען אין דריידיל (אַ קוק אויפ׳ן זוהן און ערשרעקט זיך) ע, ר׳ חצקאל, איך האָב אייך גע-וואָלט פרעגען: שש! ווייסט איהר ניט, ווען עס איז דער מולד?

ציפּעניו: פריידעניו, זעץ זיך נעהנטער; ר׳ מאָטעל, דו האָסט קאָפּקעס? מיר וועלען שפּיעלען...

מאָטעלע: ביי מיר איז אַלץ זעהר גרויס געלד... צוויי פּי-טאַקלעך און אַ גריוונקע...

פריידעניו: איך וועל ניט שפּילען... איך האָב ליעב צו הע-רען פון וואָס דער פעטער רעדט

הערשעלע: שפּיעלט, קינדערלעך, מאַכט אייך לוסטיג, בּיי אונז אַלע איז היינט יום-טוב און בּיי אייך, קינדער, אויב עס איז באַשערט פון גאָט, ב"ה, וועט אפשר היינט זיין אַ יום-טוב שביום-טוב...

חצקאל: דער גנב מאָטעל מאַכט זיך ניט הערענדיג... חע-חע-חע!

הערשעלע: איך האָבּ נאָר יסורים וואָס פּעסעניו קאָן זיך ינט משמח-זיין מיט אונז אַלע גלייך. זי האָט נעבאַך צייהן-וועטאָג... וואָלסטו אפשר געפרעגט אַ מומחה?

דאָבּע: אָי, יהושע משה דער מלמד איז זעהר אַ גרויסער מומחה... פּאַר צוויי קאָפּקעס שרייבּט ער אָבּ צייהן-ווייטאָג אויף אַ'נ-איי און קדחת אויף דריי מאַנדלען...

הערשלע: זיי-זשע מוחל, פּעסעניו, גיבּ עפּיס כּבוד די געסט און איך וועל מיט ר' חצקאל'ן איבּעררייידען. (געזעהן אָבּ אַ זייט און רעדען) טאַטע, זיי-זשע מוחל, זיי זיך מטריח אַהער. ר' חצקאל, איך מיין, עס איז אַנ'אום-כּבוד מיר זאָלען זיך דאָ סוד'ען אָהן איהם... עס פּאַסט גלאַט ניט, ווען אַנ'עלטערער מענש איז אין שטוב (לייזער געהט צו זיי).

חצקאל: כּבוד-אָב איז טאַקי אַגרויסע זאַך... אָבּער האָבּ קיין פּאַראיבּעל ניט, איך בּין אַ פּראָסטער שלש סעודות און גאָך מיין שכל נאָך: אַ מצוה איז גוט, ווען מען זאַלצט זי ניט איבּער.

ציפּעניו: פריידעניו, דו ווייסט וואָס זיי ריידען? ע! גנב!.. אַזש בּיי מיר האָט אָנגעהויבּען קלאַפּען דער דופּק... מאָטעל שטעלט אין קאָן אַ קאָפּיקע... (זיי שפּיעלען).

מאָטעלע: איך וועל בּיי אייך בּאַלד אַלץ אָבּגעווינען.

פריידעניו: יאָ! איך געווין קיינמאָל ניט... שטענדיג פּערשפּיעל איך. (פּעסי שטעלט אויפ'ן טיש אַ גראַפין ויין און גלעזלעך).

פּעסעניו: אפשר וועלען די מאַנסביל'ען דערווייל מאַכען אַבּרכה?

דאָבּע (קוקט זיך צו צו די גלעזלעך) אָי! גאָט איז מיט אייך! וואָס הייסט, איהר שטעלט אויפ'ן טיש אַ שצערבּאַטע גלעזעל? אַז מען טרינקט פון אַ גלעזעל מיט אַ פּגימה, חלילה, קאָן די קליפּע, ניט-דאָגעדאַכט, ניט אין קיין יודישע שטוב געדאַכט, האָבּען די שליטה.

פּעסעניו: וואָס רעדט איהר? און איך האָבּ ניט געוואוסט! (נעהמט צו די גלעזעל) יודען, נו? הערשעניו, אפשר צוליעבּ חנופּה?

הערשעלע: יאָ, יאָ, זיי וועלען נעהמען צו בּיסלעך ויין. דער טאַטע זאָל געזונד זיין, און דו, ר' חצקאל... אויף מיר האָבּ קיין פּאַראיבּעל ניט... איך בּין אַליין אויף זיך אַ מקפּיד... עס איז ניט, חלילה, ווייל איך וויל זיך אויספּיינען געגען אַנדערע, עס איז דערפאַר, ווייל איך מיין: כּל-זמן דער יוד איז אין גלות, מעג ער טרינקען אַבּיסעלע נאָר

צו קדוש און הבדלה. ווי זאָגסט דו, ר' חצקאל, איך זאָלץ אפשר איבער אביסעל, אָבער דאָס איז קיין חסרון ניט. זײַ־זשע מוחל, טאַטע... (פיהרט איהם צום טיש).

חצקאל: איך בין אַ פּראָסטער מענש, אָבער נאָך מײַן שכל: אז עס מאַכט זיך שוין יאָ בײַ יודען ווען עס איז אַ שמחה, פאַר וואָס זאָל ער ניט אַ הופּ טהון און פאַרגעסען האָטש אויף אַ ווײַלע זײַנע צרות מיט זײַן גלות? פאַר וואָס זאָל דעם גוי אָנקומען אין גאַנצען? אַ יוד דאַרף, חלילה, ניט זײַן קיין שכור, אָבער אַמאָל נעהמען אַביסעל און מאַכען פריילעך דעם קבצן,— פאַר וואָס ניט?

לייזער: (גיסט זיך אָן אַ גלאָז ווײַן, ווערט לעבעדיג) איז ער געגאַנגען צו דערלאַנגען אַביסעל משקה פון דער פלאַשקע. (גיט אַ קוק אויף'ן זוהן און דערשרעקט זיך) ע! איך מײַן, לחיים, זאָל גאָט געבען מיט מזל. (מאַכט אַ ברכה און טרינקט זשאַדנע).

חצקאל: (נעהמט אַ גלאָז) פון אונזער קינדהייט אָן זענען מיר געווען חברים, גוטע פרײַנד, און איצט אויב גאָט וועט העלפען, וועלען מיר נאָך אפשר גיך ווערען קרובים אויך, לחיים! (טרינקט) וואָס־זשע, ר' הערשעלע, מיר וועלען טרינקען, און דו?

הערשעלע: און איך? פרײַדעניו וועט אפשר הײַנט אין אַ גוטע שעה ווערען אַ... אַ מיוחסת. איך וועל צוליעב איהר... איך מײַן, צוליעב אײַך אַלע, שפּיעלען אַביסעלע. (געהט נעמען דאָס פידעלע).

פרײַדעניו: (לויפט צום פידעלע) אָי! דער פעטער וועט שפּיעלען! דער פעטער וועט שפּיעלען! (נעהמט פון וואַנד דאָס פידעלע) דער פעטער איז אַ גוטע־זשקער... מיר ציטטערן אזש די הענד... אײַאַ מומעניו, איך בין אזש רויט געוואָרען? (נעמט אַרויס דאָס פידעלע פון זעקיל מיט צערטליכקײַט) אַזוי, איז דאָ אַלס וואָכעדיג, פּראָסט, און אז דער פעטער שפּיעלט, איז גלײַך ווי עס קומט עפּעס פון אַנ'אַנדער וועלט... איך האָב מורא, דער פעטער וועט לאַכען פון מיר, אָבער איך מײַן, אַז די ערשטע פידעלע איז געקומען צו דעם מענשען דורך דעם, וואָס אַ מלאך האָט זי פערלאָרען און זי איז אַראָפּגעפאַלען פון די הימלען. (גיט הערשעלען דאָס פידעלע).

הערשעלע: יאָ, פרײַדעניו, אַלעס קומט פון'ם הימעל. גאָט גיט דעם מענשען צרות און גיט איהם מיט וואָס צו טרויסטען זיך... ער גיט אַ שטימע צו לויבען גאָט און צו זינגען... פון זײַן פערגניגען וועגען. ער גיט כלי זמר צו פרײַזען דעם גרויסען בורא העולמים און צו האָבען אַלײַן אויך הנאה. (לייזער טרעפט אַ צײַט ווען דער זוהן קוקט ניט און טרינקט אוים נאָך אַ גלאָז. הערשעלע טאָנט דאָס פידעלע, שמירט דעם

זינגען מיט קאניפאל און אין דער צייט רעדט ער פערטראכט) א שעהנע תפלה איז מזמור לדוד ה׳ רועי לא אחסר. ווען גאט איז מיין פאסטוך, וואס קען מיר פעהלען? אויף גרינע גראז, אויף שטילע וואסערען וועט ער מיך לאזען רוהען, ער וועט דערקוויקען מיין זעעלע דערמיט, וואס ער פיהרט מיך אויף די וועגען פון גערעכטיגקייט... גם כי אלך בגיא צלמות, איך זאל אפילו געהן אין דעם טהאל פון דעם שטן׳ס טויט, האב איך קיין מורא ניט.

דאבע: ניט דא געדאכט, ניט ביי נאכט דערמאנענדיג.

הערשעלע: (פערטראכט) האב איך קיין מורא ניט, ווארום ער, מיין גאט, איזט מיט מיר! יא, ער, מיין גאט איז מיט מיר... (שפיעלט. אלע הערען אויפמערקזאם, בעזאנדערס פריידעניו. אימיצער קלאפט אין פענסטער).

פעסעניו: שא! דאכט זיך עמיצער קלאפט (אלע הערען זיך צו. עס הערט זיך א שטימע).

דאבע: אי, מיר ווייזט זיך אוים, איך הער, א הונד וואויעט. מען וואלט געדארפט איבערקעהרען א שקראב...

ציפעניו: מיין שקראב איז צוגעבונדען מיט א קראיקע. (לויפט צום טהיר) ווער איז דארט? (מזיק עפענט די טהיר, טראגט א שעהנעם פעלץ, יעווראפעאישע קליידער).

מזיק: האט קיין פאראיבעל ניט, וואהנען דא יודען?

ציפעניו: איהר זעהט דאך, אז ניט קיין טערקען. קומט אריין, און מאכט צו די טהיר, זייט מוחל...

מזיק (פארטשעפעט זיך פאר׳ן שוועל) פוי! צום שווארץ יאהר צום טייוועל!! שיער ניט געפאלען.

דאבע: אי! ניט דא געדאכט! ניט אין קיין שטוב געדאכט!

פעסעניו: ר׳ יוד, ביי אונז אין שטוב דערמאנען מיר ניט זיין נאמען. מען הערט דא קיין קללה, קיין שעלטען, חלילה.

מזיק: האט קיין פאראיבעל ניט, גוטען אבענד. קודם כל וועל איך אייך אהן הקדמות דערצעהלען, ווער איך בין און ווי איך קום אהער. איך בין אליין פון ארשע... איך האנדעל מיט לאטערעי צעטלעך...

אלע: וואס איז דאס?

מזיק: געווינס=צעטלעך. מען ציהט א נומער און מען געווינט געלד. דורך אזא צעטעל איז זעהר גרינג צו ווערען א גביר... עס איז איצט חנוכה=צייט בין איך אויף א פאר טעג געקומען צו אייך אין דובראוונע. איך וויים, ביי נאכט זיצען איצט אין יעדע יודישע שטוב מענשען, געה איך אום און לעג פאר מיינע צעטלען. איך האב ברוינשווייגער, לייפציגער, ווארשעווער, (נעהמט ארוים פון בוזאשניק

לאָטעריע צעטלען). איהר הערט? מען קען מיט איין מאָל געווינען 50 טויזענר און מען ווערט פּלוצלינג אַנ׳ עושר.

פּעסעניו: וויפּיעל? אי! מיינע ציין!

מוזיק: פופציג טויזענד רובל!

פּעסעניו: דו הערסט, הערשעלע?

דאָבע: דו הערסט, חצקאל!

הערשעלע: מיך פערדריסט זעהר, וואָס איהר האָט זיך אומזיסט מטריח געווען, דאָך, אז איהר זייט שוין דאָ, ווארעמט זיך אָן. מיר טרייבען חלילה, קיין מענשען פון שטוב. שלום עליכם. (גיט איהם די האנד) זיצט, מה שמיכם?

מוזיק: (זעצט זיך) מיין נאָמען איז אוריאל מוזיק.

דאָבע: מוזיק גאָר? ניט דאָ געדאַכט.

ציפּעניו: (שטיל) מאַטעל, דו הערסט אַ נאָמען? ... (גיט איהם אַ קניפּ) מוזיק! חאַ-חאַ! (זיי שפּיעלען און לאַכען). מוזיק! חאַ-חאַ! (זיי שפּיעלען און לאַכען).

חצקאל: מענשען מאַכען זיך אַ געשעפט, האנדלען מיט דאָס, וואָס עס וועט זיך אַמאָל טרעפען. נאָך מיין שכל נאָך, פערקויפסט דו עטוואָס? וויז מיר שוין די סחורה אויף דער פּאָליצע.

מוזיק: (צייגט אַ לאָטעריע צעטעל) דאָס איז די סחורה. עס איז אַ פּאַפּיערעל? פּאַפּיערענע געלד איז אויך ניט קיין סחורה, פון דעסטוועגען איז דאָס רייכקייט. אין די גרעסטע באנק-געשעפטען, אויף די בירזען זעהט מען אויך קיינע סחורות און נאָר דורך פּאַפּירלעך ווערען איבערגעגעבען פון איין האנד אין די אנדערע מיליאָנען, מיליארדען! אמת, דאָס צעטעל איז קיין געלד, אָבער שטעלט אייך פאָר, פאַר אַ פּאָר רובל קויפט איהר אַ מעגליכקייט צו געווינען דאָס גרויסע געוואינס, און איהר קריעגט טויזענד מעגליכקייטען צו געווינען לכל הפּחות אַזוי פיעל, אַז דאָס שפּיעלען זאָל אייך גאָר נישט קאָסטען. איך לאָז אייך איבער אַזאַ צעטעל און נעהם ביי אייך איצט קיין גראָשען געלד. איהר הערט? פאַר גאָר נישט קריעגט איהר פון מיר אַ האָפנונג אין קעשעניע, אַז אין אַ קורצע צייט ארום, ווערט איהר אַנ׳עושר. דאָס אנשטאַט צו לעבען אין אַנ׳ענגע, פינסטערע, קאַלטע שטוב, מיט אויסגעשלאָגענע פענסטער און צובראָכענע בענקלעך, וועט איהר לעבען אין אַ שיינע, וואַרעמע, ליכטיגע דירה מיט גרויסע חדרים, מיט שיינע מעבעל, מיט טייערע קאָוויאָרען אויפ׳ן פּאָל. אַזאַ האָפנונג נאָר צו האָבען איז דאָך שוין עפּעס ווערטה... אָהן אַזאַ צעטעל קאָנט איהר דאָך אפילו ניט האָפען, ווען עס איז פון זיך אראָפּוואַרפען דעם קבצן.

הערשעלע: ליבער פריינד, איך נעם האפנונגען נאר ביי גאָט פאָטער אין הימעל, און וואס איך געווין ביי איהם, דאס איז מיין געוואינס... וואס ער גיעט מיר, מיט דעם בין איך צופריעדען. ווי? האָפּען אויף א פאפירענעם צעטעל, ווען איך האב א גוטען אלמעכטיגען פאטער אין הימעל?!

מזיק: וואס הייסט, ער גיט אייך? פרובט אדרבה, טהוט גאר נישט און פערלאזט אייך ער זאָל אייך אראפווארפען פון הימעל, וועט איהר ניט שטארבען פון הונגער? (לייזער טרינקט בגניבה). זעהט איהר דען ניט, אז אויף דער וועלט, האט ניט דער, וואס ווארט מען זאל איהם געבען, — נאר דער, וואס האט שכל און נעהמט אליין? יא, אונזער גוטער, אלמעכטיגער פאטער אין הימעל גיעט אייך שכל, איהר זאלט לעבען ווי א מענש און אויב איהר ווילט דוקא לעבען ווי א בהמה,— אך, מיט גרעסטען פערגעניגען. חא! חא! חא! וואס הייסט, איהר קענט נאר האפען צו איהם? וואס מיינט איהר, עס וועט זיך טרעפען צוליעב אייך א נס? גיעט א קוק, אט שפיעלען די יונגע לייט אין דריידיל. (נעהמט דאס דריידיל) דא איז אויפגעשריעבען „נ״, „ג״, „ה״, „ש״—נס גדול היה שם. דער „נון״, דאס הייסט דער „נס״ געוואינט ניט. דער „שין״—דאס הייסט, שם דארט געוואינט אויך ניט. וואס דען געוואינט? „ג״ גדול, דאס וואס איז גרויס, פעהיג, בעגאבט. וואס געוואינט נאך? דער „ה״, דאס הייסט, היה, דאס וואס איז געווען, דער פאקט, די ווירקליכקייט. א נס געווינט ניט, ניין! דאס וואס איז דארט, זוייס איך וואו, וואס מען זעהט ניט און מען בעגרייפט ניט, דאס געווינט ניט. ע! זייט ניט קיין יוד...

הערשעלע: גאט איז מיט אייך! וואס הייסט, איך זאל ניט זיין קיין יוד, חלילה?

מזיק: עס רעדט זיך אזוי, דאס הייסט, זייט ניט קיין איינגעשפארטער מענש און נעמט דאס צעטעל. איך פערזיכער אייך, איהר זועט געווינען פופציג טויזענד. איהר הערט? אהן מיה, אהן ליידען, אהן קאפ-דרייעניש—פופציג טויזענד רובל!

הערשעלע: אי, וועה איז מיר! לאזט מיך צו רוה, איך בעט אייך! וואס הייסט, איך וועל געווינען 50 טויזענד? ביי וועמען, וועל איך זיי געווינען? ווער וועט עס מיר אומזיסט געבען פופציג טויזענד? אז איך וועל זיין גליקליך און וועל געווינען, וועלען דאך זיין אזוינע אונגליקליכע, וואס וועלען דיעזע פופציג טויזענד פערשפיעלען, חלילה, איך וועל דאס ניט טהון! (בלייבט פערטראכט).

לייזער: אנ׳עושר לעבט אהן א מאראקע, ער גיעט א סך צדקה.

די צדקה אין פושקע, אַ וואָהלטיג אין קישקע (שרעקט זיך) איך... איך וויל זאָגען, הערשעלע, אַז דאָס געלד, וואָס מען געווינט צאָהלט אוים אין קאַזנאַ... וואָס האַרט דיך? זאָל זי צאָהלען. (געהט צו מוזיקען) ששו! האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען: (אויפ'ן אויער) וויפיעל איז דער זייגער? (זעצט זיך צוריק).

הערשעלע: און אַ חוץ אַלע זאַכען, נאָך וואָס דאַרף איך אַזא אוצר מיט געלד? איך וועל גאָר ניט וויסען, וואָס מען טהוט מיט דעם.

חצקאל: ר' הערשעלע, דאָס רעדסט דו שוין, זיי מיר מוחל, ווי אַ צו גרויסער תם. אַז דו וועסט שוין קריגען די אַפּותיקא, וועסט דו שוין וויסען וואָס אויפצוטהון. אָט, למשל, איך בין אַ וועבער, מיין טאַטעל איז אַ וועבער, מיר וועבען כשר'ע טליתים און פערדינען דערביי אַ טרפה מכה. וועו' פערדיענט? דער וואָס וועבט ניט. מיר שלעפען מיט אונזערע צומאַזאָלעטע הענד די היסע קנישעס פון אויבען און ווער שלינגט זיי? אַ דאַרמאָיעדניק. פאַר וואָס? וויל מיר זענען צו גרויסע קבצנים...

דאָבע: חצקאל, רעד ניט אַזוי געגען... איך האָב די הענד ניט געוואַשען.

חצקאל: דו, אָבער, ר' הערשעלע, זאָלסט האָבען געלד, וואָלטען מיר אין דער היים געהאַט וועב-שטולען און מיר וואָלטען ניט געדאַרפט אַרבייטען, דער ניט-גוטער וויים אויף וועמען...

דאָבע: ניט דאָ געדאַכט, ניט אין קיין יודישע שטוב געדאַכט.

פעסעניו: הערשעלע, מיט געלד קען מען זיך אַן עצה געבען. וואָס דען, דלות מיט ציין-ווייטאָג איז עפּעס אַ גרויסער מאכל?

ציפעניו: אונז וואָלט מען באַלד געקויפט נייע וואַרעמע מלבושים. מיינע שיך וואָלטען ניט געוועזען פערבונדען מיט אַ אָקראַיקע און פריידעניו'ן וואָלט מען געגעבען נדן און געמאַכט שיינע חתונה-קליידער.

מאָטעלע: דער יוד זאָל מיר געבען 50 טויזענד, וואָלט איך באַלד צוגענומען אָהן קשיות...

דאָבע: ר' הערשעלע, אפשר האָט דער יוד אַ גרינגע האַנד? מזל ווענדט זיך נאָר אין אַ גרינגע האַנד.

פריידעניו: איך דאַרף ניט קיין שיינע מלבושים. דער פעטער און מיר אַלע זענען שטענדיג געווען צופריעדען אָהן געלד און גליקליך אויך.

מזיק: ער איז ניט געווען גליקליך און צופריעדען, ער האָט גאָר ניט געוואוסט, וואָס איהם פעהלט. די אַלע אונגליקליכע, וואָס לעבען אין אָרמוטה, וואָלטען ניט געווען אזעלכע שרעקליכע קבצנים, ווי...

וואלטען געוואוסט, וואס זיי פעהלט! ווען זיי וואלטען געפאדערט בעסערס, וואלטען זיי בעסערס געהאט. זאגט אליין: פאר וואס זאלט איהר ליידען הונגער, קעלט, נויט? פאר וואס זאלען אייערע קינדער געהן בארוועס און נאקעט, ווען איהר קענט געווינען 50 טויזענד און לעבען בהרחבה? וואס רעד איך, פופציג טויזענד! איהר דארפט פערשטיין, געלד לויפט צו געלד: וועט איהר נאר האבען 50 טויזענד, וועלען זיך שוין די טויזענדער מעהרען און מעהרען. ר׳ הערשעלע, אויב איהר ווילט זיך אליין ניט קיין גוטעס, האט רחמנות אויף די יונגע קינדער. זיי פאנגען ערשט אן צו לעבען אויף דער וועלט.

פעסעניו: ער איז דען ניט גערעכט?

מזיק: איהר האט נאר טעכטער?

דאבע: זי איז א בעזדיעטיכע, ניט פאר מיר געדאכט, ניט פאר קיין יודישע טאכטער געדאכט.

פעסעניו: (פריינדליך) גוטער פריינד, אונז האט גאט ב״ה ניט נעגעבען קיין קינדער. דאס זענען פלימעניצעס. ווען ציפעניו איז געבוירען געווארען, איז מיין שוועסטער געשטארבען, פריידעניו איז געווען אלט צוויי יאהר. אט אזא קאראפוזעל געוועזן. האב איך זיי אויסגעהאדעוועט און ערצויגען.

מזיק: נעמט, נעמט א צעטעל. איך בעט ביי אייך איצט ניט קיין גראשען דערפאר און איהר טהוט קיינעם דערמיט קיין שלעכטס: זוכען מיטלען, ווי פטור צו ווערען פונ׳ם דלות איז קיין עולה ניט. (גיט הערשעלען מיט געוואלט א צעטעל) פופציג טויזענד וואלגערען זיך ניט אין די גאסען. 50 טויזענד!

פעסעניו: ווי אזוי וועלען מיר וויסען, אז מיר האבען געוואונען 50 טויזענד?

מזיק: אה, זייט רוהיג, איך וועל אייך שוין לאזען וויסען. איך היט עס אב: איך נעם א פראצענט דערפון.

פעסעניו: אזוי? איהר נעמט אראפ א חלק? בלייבט דאך שוין אונז ניט קיין פופציג טויזענד.

מזיק: ניין, חלילה, איך נעם ניט פון אייער טייל, איהר קריגט 50 טויזענד ביז איין גראשען.

הערשעלע: האט קיין פאראיבעל ניט, ר׳ יוד, איהר האט מיך גאר צוטומעלט. וואס הייסט, אי, גאטעניו פאטער, וואס זאל איך טהון? (האלט דעם צעטעל און ווייס ניט וואס צו טהון).

חצקאל: ר׳ הערשעלע, האב קיין פאראיבעל ניט, איך בין א פראסטער מענש, אבער איך מוז דיר זאגען, דער יוד איז גערעכט.

וואס הייסט, דו פֿרעגסט גאט, וואס דו זאלסט טהון? דו מיינסט איהם ארט טאקי באמת, אויב דו נעמסט א צעטעל צו נײן? נאך מײן שכל נאך: גאט ב״ה איז טאקי גאט און א מענש דארף זײן א מענש. וויל מען נעמען א צעטעל, — נעמט מען, — נײן? נעמט מען ניט. אבער איהם דארף מען ניט מישען. אין אזעלכען זאכען.

הערשעלע: איך וועל אײך זאגען, אויב איך וועל חלילה געווינען, וועל איך וויסען, אז גאט ב״ה האט מיר בעצאהלט פֿאראוים פֿאר אלע תורות, וואס איך וועל אנשרײבען ביז׳ן טויט. איך וועל קענען זיצען רוהיג כל ימי און שרײבען ספר תורות פֿאר ארעמע מנינים, פֿאר סאלדאטסקע שולען, פֿאר בית־המדרש׳ן און קלויזען.

מזיק: דאס וועלען מיר שוין זעהן, ווען איהר וועט געווינען דעם געווינס.

הערשעלע: (בעטראכט דאס צעטעל) אי! ווער קען עס גלויבען, אז דורך א שטיקעל פּאפּיער קען מען ווערען אנ׳עושר. אי! אי! טאטע פֿאטער אין הימעל, ווי גרוים זענען דײנע וואונדער? מי כמוך באלים ד׳, מי כמוך נאדר בקודש, נורא תהלות עושה פלא?

פּעסעניו: הערשעלע, אז מיר וועלען האבען נענוג געלד, וועל איך קענען פֿאהרען עפּעס צו א גוטען רופא און איך וועל נאך אפשר אי״ה געבענשט ווערען מיט א זוהן.

דאבע: אי, זאלט איהר געזונד זײן, ווײס איך איצט א מיטעל צו קינדער. (שטיל, מזיק הערט) מען נעמט די אלטע טרוקענע הושענות, וואס די מאנזבילען שמײסען אב און ווארפֿען ארויף אויף׳ן ארון קודש, די הושענות פערקאכט מען אזוי ווי טהעע און מען טרינקט עס נײען מאל.

לײזער: (קוקט זיך ארום און טרינקט) מען טרינקט נײען מאל, מען דארף עס געדענקען.

מזיק: (עפענט דעם בומאזשניק. בײ איהם פֿאלט ארוים א נאלדענער אימפעריאל. ער געהט אן א זײט און שרײבט עפּעס. אין דער זעלבער צײט זאגט ער:) ר׳ הערשעלע, צו קינדער איז דא א ריכטיגערער מיטעל.

ציפּעניו: א נו, פעטער לעבען, ווײזט מיר דאס שײנע צעטעלע, (צײגט מאטלען) זעהסט, מאטעלע.

פֿרײדעניו: ווײס איך, וואס איז דארט דא וואס צו זעהען?

(ציפּעניו גיעט א שלעפּ בײ מאטלען דאס צעטיל און רײסט אײן).

הערשעלע: (אויסער זיך) אי! איהר האט צוריסען? דער טײוועל זאל אײך! אי! גאטעניו, שטראף מיך ניט פֿאר די רײד, זעה נאר, וואס איך האב געוואלט זאגען:

מזיק: ניש׳קשה. עס שאדט ניט, ווען עס איז אביסעל צוריסען

איך זאָג, ר׳ הערש, צו קינדער איז דאָ אַ ריכטיגערער מיטעל: אַ ערליכער יוד טאָר ניט לעבען מיט אַ׳ן עקרה אַ ווייב מעהר פון צעהן יאָהר, חע! חע! חע! איהר גט אָב אייער אַלטעטשקע און נעמט אייער יונגע, שיינע פּלימעניצע (צייגט אויף פריידעניו).

פריידעניו: אָי! גאָט איז מיט אייך, וואָס רעדט איהר דאָס? וועה איז מיר! וואָס רעדט איהר? (זי פאַרדעקט איהר געזיכט מיט די העגד).

פעסעניו: וואָס? האַ! (הערשעלע גיעט א קוק אויף איהר און קערט זיך אָב. פעסעניו וויל עפּעס זאָגען ביין, בעמערקט אָבער דעם אימפּעריאַל און טרעט אַרויף מיט׳ן פוס און בלייבט שטיין אַ צומישטע).

מזיק! חאַ! חאַ! איך מאַך שפּאַס. אַ גוטע נאַכט. עס איז ניט מעהר, ווי אַ שפּאַס. (טהוט אָן דעם פעלץ).

דאָבע: חאַצקעל, ער געהט דאָך שוין אַוועק. אפשר וואָלסט דו איך גענומען אַ צעטיל? פאַר וואָס קומט זיי אַליין פּופּציג טויזענד? אָה) עהסט, מיר בייסט עפּעס דאָס רעכטע אויג, אַ סימן אַז מיר וועלען טאַקי האָבען יסורים (זי קראַצט די לינקע אויג).

חצקאל: דאָבע, פערגינסט איהם שוין ניט? לאָז ער נאָר גע־ווינען: וואָס ביי איהם, וואָס ביי מיר, דאָס איז אַלץ איינס. דו וועסט ניט האָבען קיין יסורים, ביי דיר בייסט גאָר דאָס לינקע אויג.

דאָבע: דאָס איז דאָס לינקע? איז דאָך דאָס גאָר אַ סימן פון אַ שמחה!

לייזער: (שכור) איז ער געגאַנגען צו דערלאַנגען אַ ביסעל משקה פון דער פלאַשקע. דו ביזט, פריידעניו, אַ ריכטיגער מיטעל, זאָגט ער. זעהסט דו. הערשעלע, דאָס איז שוין אַ גוטער געווינס... ער איז געגאַנגען צו דערלאַנגען...

הערשעלע: טאַטעניו, זיי זיך מטריח, געה צו זיך, איך בעט דיך.

לייזער: ניין! ניין! (זינגט) איז ער געגאַנגען צו דערלאַנגען...

הערשעלע: האָב קיין פאַראיבעל ניט, טאַטעניו, איך וויל דיר חלילה ניט פוגע בכבוד זיין. פאַרקערט, דו זאָלסט, חלילה, ניט ליידען קיין בזיונות (נעמט איהם אויף די הענד און טראָגט איהם).

לייזער: (דריגעט מיט די פיס און שרייט) ניין! ניין! לאָ, מיך אָב! איז ער געגאַנגען צו דערלאַנגען...

מזיק: איך האָב זיי פערקויפט אַ לאָטעריע צעטיל גיכער, ווי איך האָב זיך געריכט. געווינען אַ גרוים געווינס און ווערען גרינג אַ עושר איז ניט קיין קלייניגקייט. חע! חע! אַ גוטע נאַכט! (געהט).

פאָרהאַנג.

צווייטער אקט.

(א רייכער זאל. לייזער זיצט אויף א קרעסלא און מאכט א מייזעלע פון זיין גרויסע רויטע נאָזטיכעל. ציפע שטעהט ביים שפיגעל און פלעכט איהרע צעפ. אויף א טישעל אין פוטליאר ליגט הערשעלעס פידעלע).

לייזער (גנב׳עט זיך צו צו איהר) קרע! איא דו האָסט זיך דער־שראָקען פאר דער מייזעלע? שש! אז דו וועסט חתונה האָבען פאר סאָמלען וועל איך פאר דיינע שרצים׳לאך מאכען א זעלכע חיה׳לאך.

ציפעניו: וואָס הייסט, איך וועל חתונה האָבען פאר מיין שוועסטערס חתן?

לייזער: שש! (קוקט זיך ארום ערשראָקען) ניט גערעדט און ניט געטענה׳ט. (זעצט זיך אין א ווינקעלע).

ציפעניו: זיידע, זאָגט דעם אמת: אייך געפעלט דאָס, וואָס מיר זענען איצט אריין אין די הויכע פענסטער? איך פיהל, גלייך איך זאָל טראָגען דעם פעטערס קאַפאָטע. עס איז עפּעס ניט צוגעשניטען צו דער מאָס, חאַ! חאַ! חאַ! אויף מיין וואָרט, ווען די זיך זענען געווען פאר־בונדען מיט א קראַיקע, האָט עס ביי [illegible] געזעהט.

לייזער: קעציל, עס איז גאָר מיר וואָלען דיינע קבצנ׳ישע געוואָהנ־הייטען וועלען זיך אויסוועבען. איך פיהל בעסער, ווייל איך בין א געוואָרענער גביר. שוטה, איז דען דאָס שלעכט, וואָס מען עסט אלע טאָג ראָסעל־פלייש מיט ווייסע חלה און מען קען צאָפּט א זוּפ טרינקען א קאַפּיטשקע? איז ער געגאַנגען צו דער [illegible]ען...

ציפעניו: (חאַפּט אונטער) א ביסעל משקה פון דער פליאַשקע, דו איהר ווייסט, מען לאַכט פון אונז, מען רופט אונז: די נייע געבאַקטע גבירים.

לייזער: וואָס מיינסט דו, א אלט־געבאַקענער גביר איז געשמאַקער? איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, איך וואָלט געווען גאַנץ צופריעדען, ווען... ווען... קום אהער, איך וועל דיר זאָגען בסוד (זי לויפט צו איהם, ער זאָגט איהר אין אויער) ציפעניו ביי מיר איז ניט, ווי ביי אלע מענשען. (לויט) ביי לייטען האָט א זוהן דרך ארץ פאר א טאַטען און איך האָב מורא פאר הערשעניו.

ציפעניו: וואָס האָט איהר מורא, ער וועט אייך אָבשמייסען?

לייזער: יאָ! יאָ! פשוט מורא. איך מאַך זיך הארץ. כלומר׳שט איך בין א העלד, אָבער איך שרעק זיך פאר איהם. מיט׳ן מויל בּרהן איך זיך, אָבער דאָ פיהל איך גאָר ניט פסח׳דיג. איך בין א קליין מענ־שעל און ער צוקוועטשט מיך מיט זיין לומדות, מיט זיין פרומקייט, מיט

זיין גוטסקייט. אַז ער איז דאָ, ווערט לייזער בדחן נאָך מיט צוויי דריטערשקעס קלענער ווי ער איז, ציפעניו, און איצט זינד ער איז געוואָרען אַ נגיד, ווען ער גיט אַ קוק אויף מיר מיט זיינע קאַלטע פערטראַכטע אויגען, הויבט מיך אָן קיצלען אין דער פּאָטילניצע. אַ פּנים פון געלד קריגט מען אַ פראָסט אין די אויגען... קינד, איך בין אַ קליין מענשעלע און קען דיך קיין אָרט ניט געפינען.

ציפעניו: איהר זייט אַ קליינער מענשעלע און איהר האָט ליב אַ גרויסע גלעזעלע.

לייזער: יאָ, אַ קליינער מענשעלע בין איך איצט, אָבער עס איז געווען אַ צייט, אַמאָל, שוין לאַנג, ווען איך בין געווען אין מיין פאַך גרויס און בעריהמט, ווען איך פלעג קומען אויף אַ חתונה, פלעגט מען ווייזען אויף מיר מיט די פינגער, אַלע ווייבער פלעגען אָנהויבען ברומען, אַלע מיידלאַך קוויטשען פון פרייד: דאָס איז ער! דאָס איז ער! און אַז איך פלעג זיך אַנידערשטעלען בדחנ׳ן פלעגט ווערען שטיל ווי אין אַ שוהל צו שמונה עשרה, מיינע אויגען פלעגען זיך אָנצינדען מיט אַ פייער, מיין האַרץ פלעגט אָנהויבען פאָכען און פלאַטערן. אַלע כלי־זמר פלעגען פון מיר בעגייסטערט ווערען און די ערשטע פידעלע פלעגט נאָך מיין באַגער ווײנען און ריידען... ווי צו ונתנה תוקף פלעגען ווייגען די ווייבער! די כלה האָט געגאָסען ביטערע טרערען, שכור׳ע מאַנסבילען פלעגען ניכטער ווערען אָה! עס איז געווען אַ גוטע אַ זיסע אַ שיינע צייט. (בלייבט זיצען טרויעריג).

ציפעניו: זיידעניו, וואָס האָט איהר אייך פערזאָרגט? אַז איהר ווילט ווע‍לען מיר באַלד דאָ שפּילען אַ חתונה? שטעלט אייך פאָר, איך בין אַ כלה. אָט זעץ איך זיך אַנידער און פערשלייער זיך (דעקט צו דעם קאָפּ מיט אַ טיכעל) אַזוי שפּילען זיך איז נישט שלעכט (לאַכט).

לייזער: דו ווילסט הערען? נו, מהיכא תיתא. מאַכט אַ פידעלע, טע דע דע דאַם (זינגט ווי מען באַזעצט אַ כלה און שטעלט זיך אויף אַ בענקעל) אָה! ווײן כלה׳לע, וויין עס וועט שוין נישט זיין, וואָס עס איז געווען...

ציפעניו: (מאַכט זיך, זי ווײנט) אַי! אַי! אַי! (ווישט כלומר׳שט די טרערען און חליפּעט).

לייזער: דיינע פרייע טעג זענען שוין אַוועג, ד, שוימסט איצט צו צו אַ פרעמדען ברעג. דו וועסט ניט לאַכען מעהר און ניט זינגען, טראָגען קייטען וועסט דו זיין איצט געצוואונגען (ציפעניו הערט זיך צו ערנסט) דיין שעהנע יוגענד נעמט אַנ׳ענדע. אַנשטאָט טאַטע און מאַמע, וועסט לעבען צווישען פרעמדע, דיין יונגע הערץ וועט זיין מזל מיט

צרות, ווי מיט א הינדעלע נעבאך, וועט מען שלאגען מיט דיר כפרות ציפע וויינט אויף אנ׳אמת) ווי א יונגע קוויטעלע נעמט מען דיך פון דאנעט, אה, וועה, גיך אבער וועסט דו ווערען פערוויאנעט.

ציפעניו: אי! אויף מיין ווארט, עס ווערט טאקי קאלאמוטנע אויפן הארצען. (וויינט).

לייזער: כלה לעבען, עס קומט די ביטערע צייט, ווען פון דער היים וועסט דו זיין זעהר וויים (פעסעניו אריין בעל־הבתיש געקליידעט) און ווען דו וועסט וויינען מיט ביטערע טרערען.

פעסעניו: אי, שווער לעבען, וואס אייך קען איינפאלען! (לייזער דערשרעקט זיך און זעצט זיך אין ווינקעלע). זעה נאר, דער שווער מאכט חוזק און זי וויינט. (ווישט איהר אב די טרערען) נארעלע! שווער, א פנים אז עס איז גוט בלייבט קיין אנדער ארבייט ניט: אדער שלאפען אדער וויינען. אויף מיין ווארט, זינט מיר האבען געוואונען דעם גרויסען געווינס וויים איך ניט, וואוהין איך זאל זיך אהין טהון, און הערשעלע איז אויך עפעס אזוי ווי א פרעמדער געווארען: שטענדיג פערטראגען, פער־זארגט... אין ארימקייט איז מען עפעס נעהנטער איינע צו די אנדערע.

ציפעניו: וואס־זשע, מומעניו, איהר האט שוין חרטה?

פעסעניו: חרטה? חלילה... דאנקען גאט, מען שטעלט אלע טאג דעם סאמאוואר, עס איז ווארעם, עס איז דא וואס אנצוטהון... אבער איך האב געמיינט, עס וועט זיין בעסער.

ציפעניו: געווינען דעם געווינס איז אפשר ניט שלעכט, אבער דאס, וואס צוזאמען מיט׳ן געווינס האבען מיר געוואונען אויך מזיק׳ן אין שטוב אריין, דאס מאכט קאליע דעם גאנצען צימעס. חא! חא!

פעסעניו: נארר, ער איז דאך א שותף. הערשעלע אליין איז דאך ווי א בלינדער אין געשעפט.

לייזער: ווען הערשעלע וועט קענען מזיק׳ן אהן מזיק׳ן, וועט מזיק מעגען געמזיקט ווערען. (גערויש) שא! גזלנים! זיי געהן אהער.! (ערשרעקט זיך. זעצט זיך) לייזער, בעהאלט דעם בדחן (הערשעלע און מזיק אריין. הערשעלע אין א שיינע זיידענע קאפאטע, זיי זעצען פארט זייער געשפרעך).

הערשעלע: פון וואנען ווייסט איהר דאס אזעלכע זאכען? (זעצען זיך רעכטס).

מזיק: איך האב געלייענט אלע ספרי הפילאזאפיע, וואס איז דא אין העברעאיש.

הערשעלע: וואס הייסט, עס זאל ניט זיין קיין עונש, קיין שטראף, יעדער מענש זאל טהון וואס ער גלוסט? ווי ווילדע חיות וועלען דאך

מענשען זינדיגען, רייסען און טרעטען איינע די אנדערע מיט די פיס! א מענש אהן א צוים איז א בעשעפעניש פון גזלה מיט רציחה!

מזיק: און איך זאג, עס וואלט געווען בעסער, מיר זאלען זאגען צו גאט: איך דארף ניט דיין שכר און וויל ניט דיין עונש. שטראף מיך ניט און בעלאהן מיך ניט, און לאמיר זיין קוויט!

הערשעלע: אז עס זאל ניט זיין קיין שכר ועונש, וואס דארף דער מענש לעבען אויף דער וועלט? אונזער פרייד איז צו קעמפפען געגען דעם, וואס מען טאר ניט, און אונזער גליק איז צו טהון דאס, וואס עס איז גוט און הייליג, אהן דעם איז דער מענש קיין מענש ניט.

לייזער: (אונערווארטעט) א מענש איז ווי א שוויין, ער ווייס ניט וואו אוים און וואו איין (בעגעגענט הערשעלעס בייזען בליק). ר' אוריאל, זייט זשע מוחל (מזיק גערט צו צו איהם) שש! איך האב אייך געוואלט פרעגען וויפיעל איז דער זייגער?

מזיק: ר' הערשעלע דובראוונערס מאטע זאל זיך אזוי נאריש מאכען.

הערשעלע: (מיט פערדרוס) טאטע, האב קיין פאראיבעל ניט, פאר וואס זיצט דו ניט ביי זיך? דו האסט איצט א בעזונדערן אלקער. (לייזער גיט א קוק, גלייך ער וויל עפעס זאגען, דערשרעקט זיך און געהט ראש אב), יא, גאט ב"ה האט בעשאפען שלעכטס, כדי דער מענש זאל קענען גוטעס טהון.

מזיק: ווי באלד ניט דער מענש האט דאס שלעכטעס בעשאפען, פאר וואס זאל דער מענש בעשטראפט ווערען דערפאר, וואס איז ניט דורך איהם געקומען אויף דער וועלט? (נעמט ארוים סיגארען, פעררוי־בערט) רויכערט א סיגאר, ר' הערש, עס איז זעהר גוטע סיגארען.

הערשעלע: א סיגאר איז א ביטערער לוקסוס פון רויך. ר' אוריאל, גאט האט בעשאפען גוטעס און שלעכטעס און האט דעם מענשען גע־געבען א פרייען ווילען. דעם מענשענס ווילען איז גאנץ פריי. (מזיק קוקט אויף איהם לאנג).

ציפעניו: איהר פערשטייט וואס זיי רעדען? זיי רעדען איצט אויף קמיע לשון. נום איך בעסער געהן צום זיידען, ער איז אוועק פון דאנען, ווי אן'אבגעשמיסענער נעבאך. (אב)

מזיק: איהר זאגט, דער מענש האט א פרייען ווילען?... ע! איהר פרובט די סיגארע, עס איז אן'אויסגעצייכענטע סיגארע זאג איך אייך.

הערשעלע: ווייס איך. א נו גיעט לאם איך פרובען. (פעררויכערט).

מזיק: א פרייער ווילען, זאגט איהר? נו, יא, מען זעהט דאך. [illegible] א פרייער ווילען, אז דער ווילען איז פערצוימט, פערשמי־

דעט?... ווען דאס, וואס איהר ווילט דארפט איהר זיך ניט ערלויבען, דאס וואס אייך געפעלט איז פערבאטען, דאס וואס איהר פערלאנגט איז ניט ערלויבט דורך געזעצע, זיטען, מנהגים, פאלשע מיינונגען, נארישע געוואהנהייטען!... ניין! ווי באלד עס עקזיסטירט „מען טאר" און „מען טאר ניט", מוז דער ווילען זיין פערקריפעלט. אבער מיר לאזען זיך ארײן צו טיעף אין חקירה, איך דארף מיט אייך ריידען פון געשעפט.

הערשעלע: פעסע, זײ=זשע מוחל, מיר דארפען דא רעדען (צייגט זי זאל ארויסגיין).

פעסעניו: א מאל, ווען דו פלעגסט שרייבען תורות, פלעג איך קענען זיצען, ארבייטען א זאק, קוקען און האבען פערגניגען פון דיר און היינט? נו, זאל זיין אזוי (אב).

הערשעלע: אי; זי האט מיך דערמאנט, איך קלייב זיך נאך אלץ אנפאנגען שרייבען א תורה, וועלכע איך האב צוגעזאגט מנדב צו זיין, און קען זיך אלץ קיין צייט ניט געפינען.

מזיק: איהר וועט מסתמא שפעטער געפינען א צייט, ר' הערש, איך וויל מיט אייך רעדען פון זעהער א וויכטיגען געשעפט, איך האב א פלאן...

הערשעלע: אי, די געשעפטען! איך האב מורא פאר זיי; ניט אומזיסט האבען די חכמים געזאגט, אז דער האנדעל איז א גזלנות... קרע! (פערהוסט זיך פון דער סיגארע און ווארפט זי פורט) פע!...

מזיק: א מאל איז אפשר דאס האנדלען געוועזן א רובעריי, היינט איז דאס א פרייע קאנקורענץ. איהר נעמט מיט געוואלט ביי קיינעם ניט אב. איהר ווילט ריזיקירען מיט אייער געלד און עפעס אונטערנעהמען? טהוט! דער אנדערער וויל אויך דאס זעלבע טהון? קיינער פערוועהרט איהם ניט. האסט שכל, וועסטו פערדינען. האסט ניט קיין שכל? וועסטו ברעכען דעם קאפ... הערט, איך מיין, מיר זאלען אויפהערען געבען געלד אויף פראצענט... ערשטענס, איהר זייט אנ'ערליכער יוד, און אייך פאסט עס גאר ניט. אמת, מיר געבען געלד נאר מיט א שטר עסקא און וועלכער מיר שרייבען, אז דער פראצענט וואס מיר נעמען איז קיין פראצענט ניט, אבער נאך וואס זאלט איהר נארען גאט מיט אזא פארטעל? דאס וואלט מיך נאך ניט אזוי געהארט, עס איז א דאגה, נארט איהם, אז ער לאזט זיך.

הערשעלע: אוי, ר' אוריאל, זייט איהר אנ'אייזערנער אפיקורס!... הארט אויס, גאט וועט אייך אבגעבען דערפאר מיט פראצענט און אהן א שטר עסקא. חע=חע!

מזיק: צווייטענס, אין אזא קליינע שטעדטעל וועלען אונזערע פרא=

ענט=אָפּעראַציעס ניט קענען פערוואַנדעלט ווערען אין אַ גרויסען באַנק-געשעפט. מיר קענען שטענדיג האָבען קבצנ'ישע קליענטען מיט קליינע הלוואות... קבצנים טויגען בעסער צו אַנ'אַנדער זאַך, פּשוט צו דער אַרבייט, אָבער ניט צו פּראָצענט...

הערשעלע: ר' אוריאל, איך ווייס נאָר איין זאַך: וואָס מיר זאָלען ניט טהון מיט געלד, עס איז ניט ספרי תורות שרייבען. ווען איך האָב געשריבען אַ ספר האָב איך געוואוסט, אַז איך וועל דערפון קיין עושר ניט ווערען, איך האָב זיך אָבער געפיהלט גליקליך דערמיט, וואָס איך האָב געטהון אַ הייליגע אַרבייט, אַ מלאכת אלקים. הפנים די בעפריעדיגונג ליעגט ניט אין דער זאַך אַליין, וואָס מיר טהוען, נאָר אין דעם ציעל, צוליעב וואָס מיר טהוען דאָס, וואָס איז דער ציעל פון רייכקייט?

מזיק: אוי, הערט אויף צו זיין אַ בעל-חלום. זייט אַ פּראַקטישער מענש און האָט פּראַקטישע ציעלען.

הערשעלע: אַז איך ווייס ניט, נאָך וואָס דאַרף איך דאָס!

מזיק: טייערער פריינד, זאָגט מיר נאָר, איהר וואָלט געוואָלט ווערען צוריק אַ קבצן, וואָלגערן זיך אין אַ פינסטערע, קאַלטע דירה, געהן באָרוועס און נאַקעט און עסען בולבע מיט ברויט?

הערשעלע: דעם אמת געזאָגט: ניין! אָבער אַז איך בין זאַט און אָנגעטהון, נאָך וואָס זאָל איך זוכען נאָך מעהר עשירות? איך וועל דען קענען עסען פינף וואַרעמעסען און טראָגען 7 קאַפּאָטעס?

מזיק: נאָך וואָס? וואָס רייכער איהר וועט זיין, וועט איהר ווערען אַלץ פרייער, שטאַרקער, קליגער, איהר וועט האָבען מעהר כבוד, מעהר פערגניגען, איהר וועט קענען מאַכען גליקליך זיך און אייערע קינדער נאָך אייך. יאָ! יאָ! איהר קענט נאָך האָבען קינדער, איהר זייט אַ יונגער מאַן, פול מיט לעבען, מיט קראַפט.

הערשעלע: קינדער? אוי? רעדט מיר ניט דערפון, איך בעט אייך. דאָס רופט ביי מיר אַרויס שרעקליכע, זינדיגע געדאַנקען.

מזיק: דער מענש, וואָס האָט ענערגיע שרעקט זיך ניט, ער טרייבט שטענדיג אַלעס, צו וואָס ער שטרעבט. אַ שוואַכער מענש זינדיגט אָבער יעדען אויגענבליק מיט זיינע געדאַנקען. דער שטאַרקער מענש טהוט אָב מיט איין מאָל. איז דאָס אַ זינד, האָט ער איין מאָל געזינדיגט. איז דען בעסער טויזענד מאָל זינדיגען מיט די געדאַנקען, איידער איין מאָל מיט אַ טהאַטזאַכע? אוי, זייט ניט קיין צבוע'יאַק!

הערשעלע: דאָס איז אמת. גאָט ווייס דאָך שוין, אַז איך וויל זינדיגען און אַז איך זינדיג מיט די געדאַנקען! ווייל מיר האָבען אָבער מורא פאַר מענשען, זענען מיר פאַלש און פערבאָרגען...

מוזיק: גוטער, ר׳ הערשעלע, הערט אויס מיין פלאן! עס האנדעלט זיך אויך וועגען א הייליגע ארבייט, א מלאכת אלקים. מיליאָנען יודען דארפען נאך דערווייל האָבען טליתים... דאָ אין שטעדטעל ווערען די טליתים פאַבריצירט פון קליינע אונטערנעהמער, אָדער פון די אַרבייטער, פון די וועבער אַליין... מיר וועלען דאָ עפענען אַ טליתים פאַבריק מיט מאַשינען, דאַממף און אַלע זיבען זאַכען. די קליינע אונטערנעהמער וועלען אונז מוזען אָפּרוימען דעם וועג און די אַרבייטער וועלען מיט דאַנקבאַרקייט געהן אַלע צו אונז אַרבייטען. בערעכענט נאָר, וואָס איהר טהוט אויף: איהר בעשעפטיגט אייך מיט אַ געטליכע סחורה, איהר גיט אַרבייט אונדערטער אָרימע לייט, איהר וועט דאָס גאַנצע שטעדטעל אָנפילען מיט קאָמערציע און פרנסה. די ערליכע אידען וועלען קענען האָבען גוטע טליתים און ביליג... וואָרום אונז וועט זיך לוינען.

הערשעלע: זעהט איהר, דאָס געפעלט מיר! דאָס איז אַ גוטער פלאַן! אַ זאַך וואָס קען זיין גוט און נוצליך פאַר אַלע, דאָס געפעלט מיר! ר׳ אוריאל, איהר האָט אַ גוטען קאָפּ און איך מיין, אַז קיין בעסערען בעל עצה האָט מיר גאָט ב״ה ניט געקענט צושיקען... יאָ, גאָטעניו פאָטער, דער פלאַן געפעלט מיר! (זיפצעט).

מוזיק: דער פלאַן געפעלט אייך, דער בעל עצה, גאָט זיי דאַנק, געפעלט אייך אויך און דאָך זייט איהר עפּעס אַזוי אונמוטהיג. ר׳ הערשעלע, איהר האָט יסורים. איך פיהל, איהר טראָגט אין האַרצען אַ פערבאָרגענעם ווייטאָג. (פלוצלונג פריידעניו׳ס שטימע. זי זינגט „מזמור לדוד״. זיי בלייבען שטיל. מוזיק בעטראַכט איהם).

הערשעלע: ר׳ אוריאל, איהר זייט אַ קלוגער מענש, איהר זייט מיר געוויס ניט קיין שונא... איך האָב שוין לאַנג געוואָלט מיט אייך זיך אַנ׳עצה האַלטען... אויף זיך אַליין האָב איך מורא צו פערלאָזען זיך אין אַזאַ זאַך... עס איז קיין קליינינקייט ניט. און... און... איך וועל אייך זאָגען דעם אמת: אויב איך זינדיג אָפּט מיט מיינע געדאַנקען, אויב איך טראָג אַ ווייטאָג אין האַרצען, זייט איהר אין דעם אויך אַביסעל שולדיג.

מוזיק: איך? גאָט איז מיט אייך!

הערשעלע: נאָך לאַנג... דעם ערשטען אָבענד ווען איהר זייט געוועזען ביי אונז... האָט איהר געזאָגט: אַז... אַז פריידעניו... מיין ווייב׳ס פּלימעניצע,.. אַז...

מוזיק: וואָס האָב איך, חלילה געקענט זאָגען פון פריידעניו? (איראָניש) האָב איך געזאָגט, אַז זי איז שעהן ווי אַ ראָזע אין מאָנאַט מאַי, רייצענד ווי די שטראַהלען פון דער זון, דאָס איהרע צוויי אויגען זענען ווי לייכטענדע שטערן, איהר שטימע ווי די מוזיק פון ענגעלן,

איהרע צייהן געטאקט פון פערלמוטער, איהרע ליפען ווי צוויי רויטע רובינען, איהר האלז געשניצט פון מארמער?... אדער וואס האב איך געזאגט?

הערשעלע: ביידע זענען זיי אויסגעוואקסען ביי מיר אין שטוב, אבער זי איז מיר שטענדיג געוועזען ליעבער. מיט איינער איין ווארט האט איהר אויסגעגראבען א געדאנק, וואס איז געוועזען טיעף בעהאלטען, פון וועלכען איך האב פריזער קיין צייט און קיין העזה געהאט צו טראכטען... איצט וויל איך דעם געדאנק צוריק בעגראבען און ער האלט זיך שטארק פאר מיין מוח... איך טרייב איהם פון זיך און ער לאזט מיך ניט אב. גאטעניו, איך ווייס ניט, וואס זאל איך טהון?

מזיק: גאט האט געשאפען אינ'ם מענשענס לעבען פיעל פרייד און גליק... דער מענש דארף נאר איינס טהון: לעבען און געניסען. נאר איין מאל לעבט מען אויף דער וועלט. ר' הערשעניו, די צייט שטעהט ניט, די יאהרען פליהען, די לוסט געהט פאראיבער.

הערשעלע: וואס רעדט איהר דאס? דאס איז ניט קיין יודישע רייד, ניט קיין יודישע געדאנקען! לאזט מיך! (מזיק האלט איהם) לאזט מיך! איהר ווילט מיך פערגיפטען מיט אייערע אפיקורסישע געדאנקען! איהר ווילט מאכען א תל' פון מיין לעצטען פונק יודישקייט! לאזט!

מזיק: שא! וואס מאכט איהר אזא ליארם? טהוט, ווי איהר פערשטעהט. איך זאג אייך נאר, עס איז דא געפיהלע, וועלכע ריידען צום יודען, ווי צו יעדען מענשען. פארקעהרט, אויב איהר זייט אין דער אמת'ן א פרומער, כשר'ער איד, ווי קענט איהר לעבען מיט אנ'עקרה העלער צעהן יאהר? ווייסט איהר דען ניט, אז דאס ווערט גערעכענט פאר אזא חטא, ווי אונן בן יהודה האט געטהון, און עס קען זיין, איהר זייט גאר חייב מיתה דערפאר? און א חוץ אלע זאכען טאקי וואס איז דעם מענשענס לעבען אויף דער וועלט אהן קינדער? פאר וואס זאלט איהר אליין רויבען ביי זיך דעם גרעכטען נוזת, די גרעסטע נחמה? איהר האט איצט גענוג מיטלען אייער ווייב צו פערזארגען ביז'ן טוידט... זי וועט קענען לעבען בעסער, ווי איהר האט זיך אמאהל געחלום'ט... איהר ווילט מיך פאלגען? טראכט ניט, וואנקט ניט, גענומען און געטהון און שוין... ביי אונז יודען טרעפען זיך אלע טאג אזעלכע זאכען... גראע גרייזע זקנים גט'ן זיך מיט זייערע אלטע ווייבער און נעמען יונגע מיידלאך... איהר זייט נאך א יונגער מאן. אה! איהר טראכט צופיעל פון יעדע נארישקייט, דערפאר האט איהר קיין בעשלאסענהייט צו טהון עטוואס. (פריידע זינגט) הא? זי געהט אהער... אי! וואס זאגט איהר פארט? איך האב פערגעסען, ירושלים'ען די קאסע (געהט און זינגט נאך איהר): גם כי אלך בגיא

צלמות, האָב איך ניט מורא פאַר שלעכטס (צום הימעל איראָניש) **כי אתה עמדי**... דו ביזט מיט מיר. חאַ! חאַ! חאַ! (אָב).

הערשעלע: הערט אויס, ר׳ אוריאל! בלייבט... פונקט איצט **נאָך** די רייד בלייבען אליין מיט איהר,׳ ווען דער גאַנצער גוף ברענט און דער קאָפּ איז צומישט? דאַכט זיך, ווי ער רעדט, איז דאָס אַ גע-רעכטע זאַך... על פי דין בין איך אויך גערעכט... פון דעסטוועגען פיהל איך אָבער דאָך, אַז מיר קומט ניט קיין קניפּ אין בעקעלע דערפאַר... מסתמא איז דאָך דאָס ניט זעהר כשר. ניט לאַנג געטראַכט, זאָגט ער, גענומען און געטהון! (זעצט זיך לעבען טישעל וואו דאָס פידעלע ליגט) גאָטעניו, איך האָב מורא, איך האָב מורא! איך האָב מורא! (ער קלאַפּט צונויף די הענד און ציטערט אַזוי, דאָס צוזאַמען מיט איהם ציטערט דאָס טישעל. פריידע קומט).

פריידעניו: פעטער, וואָס איז מיט אייך? (ער פאַרדעקט זיין געזיכט) איהר פיהלט זיך שלעכט, חלילה? (וויל נעמען זיין האַנד, ער לאָזט ניט) וואָס איז? איהר זייט בייז אויף מיר?

הערשעלע: יאָ, איך בין בייז, אָבער ניט אויף דיר, חלילה, איך בין בייז אויף זיך... איך בין בייז, ווייל איך בין די לעצטע צייט ביסלעכווייז אַלץ געוואָרען אַנ׳אַנדערער... פריידעניו, איך האָב מורא, איך בין שוין ניט הערשעל דובראָוונער מעהר...

פריידעניו: איך זעה, איך פיהל און פערשטיי, דאָס דער מאַן, וואָס רעדט איצט צו מיר, איז ר׳ הערשעלע דובראָוונער און ניט קיין אַנדערער...

הערשעלע: פריידעניו, דו ביזט אַ קלוגעטשקע, ביזט אַ גוטע, ביזט אַ כשר קינד און איך וויים, דיר מעג מען זאָגען דעם גאַנצען אמת... הער: איך לעב שוין מיט דער מוהמע עטליכע און צוואַנציג יאָהר און מיר האָבען ניט קיין קינדער... (זעהר אויפגערעגט) יאָ, מיר האָבען ניט קיין קינדער... איך האָב צו איהר חלילה גאָר נישט, זי איז אַ פרומע כשר׳ע אידענע און האָט מיר, חלילה, קיינמאָל ניט אָנגעטהון קיין עגמת נפש... אָבער... ע! פערשטעהסט, אַנ׳ערליכער יוד טאָר ניט לעבען מיט אַ ווייב אַנ׳עקרה. אַ יוד דאַרף חתונה האָבען נאָר צו-ליעב קינדער, אַז ניט טאָר מען גאָר ניט חתונה האָבען... און אַ חוץ אַלע זאַכען, איך וויל האָבען אַ קינד... חאָטש איין קינד... יאָ! וועה איז מיר. ווען איך זאָל האָבען איין זוהן! יאָ, פריידעניו, הפנים איך וועל מוזען דער מוהמען געבען אַ גט.

פריידעניו: אָרעמע, אונגליקליכע, מומעניו, וועה איז מיר פאַר **איהר** האַרץ!

הערשעלע: עס איז טאַקי נעבאַך זעהר אַ גרויסער רחמנות אויף איהר, אָבער זי איז אַנ׳עהרליכע אידענע און וועט געוויס מקבל באהבה זיין דאָס, וואָס דער יודישער דין פֿאָרדערט... הער, פֿריידעניו, איך האָב דיך געוואָלט פֿרעגען... ע... ע... שטעל זיך פֿאָר, איך האָב זי שוין אָבגעזאָגט און... און...

פֿריידעניו: איהר דאַרפֿט גאָר ניט זאָגען מעהר! איך זאָל זיין אַ פֿאַלשע, וואָלט איך זיך געמאַכט, אַז איך פֿערשטעה גאָר ניט און ווייס ניט פֿון וואָס צו זאָגען. איך וויל ניט זאָגען קיין ליגען, פֿעטער... ניט אומזיסט האָט עס מיר געגעבען אַ קלאַפּ, ווי מיט אַ דונער איבערן קאָפּ, ווען... דאַמאָלס... חנוכה... צו דער פֿינפֿטער ליכטעל... איהר געדענקט, ווען ר׳ אוריאל האָט געזאָגט... ניט אומזיסט זער איך פֿער־ציטערט יעדעס מאָל ווען איהר גיט אַ קוק אויף מיר!... אָבער פֿערגעסט ניט, זי איז מיין צווייטע מוטער... און זאָל מיך גאָט שטראָפֿען, אויב איך וועל איהר, חלילה, עפּעס בייזעס טהון.

הערשעלע: קינד, ווער קען דאָס האָבען אַ האַרץ איהר טהון שלעכטס? אַז זי וועט ניט וועלען מיט איהר גוטען פֿרייען ווילען נעמען אַ גט, וועל איך זי ניט נויטען, חלילה... אָבער... אויב יאָ... און... און... אויב זי אַליין וועט איינוויליגען, אַז ניט אַנ׳אַנדערע, אַ פֿרעמדע זאָל פֿערנעמען איהר פּלאַץ דאָ... ווערסט דו... (ציטערט מיט׳ן גאַנצען קערפּער) וועט... מיינסט דו... אַז... אָי! פֿריידעניו, ווי שווער עס איז צו ריידען פֿון אַזעלכע זאַכען! (זיי שווייגען ביידע לאַנג.) דו שווייגסט?

פֿריידעניו: פֿעטער; איהר פֿיהלט אַליין און איהר ווייסט, וואָס איך קען ענטפֿערן... עס איז איבריג צו ריידען.

הערשעלע: אָה! פֿריידעניו, פֿאַרגעס ניט, דו ביזט אַ יונג קינד, און איך בין 42 יאָהר אַלט.

פֿריידעניו: אָה! וואָס רעדט איהר? אין מיינע אויגען, אַ יונגער מאַן לעבען אייך ווייזט אויס ווי אַ נאַרישער קונדס, אַ גאָר נישט! ווען איהר זאָגט עטוואָס איז גלייך, ווי אַ נביא רעדט און וואָס איהר טהוט,— טהוט איהר ווי אַנ׳איידעלער, אונגעוועהנליכער מענש. אָה! פֿעטער, ווען איהר נעמט אייער פֿידעלע און אייערע אויגען ווערען בעגייסטערט און דאָס פּנים ווערט בעלייכטעט מיט אַ הימלישע ליכט, גלייך ווי די שכינה רוהט אויף אייך... דאַן... דאַן... מיין איך, אַז מיין האַרץ, מיין זעעלע, מיין לעבען, אַלעס געהערט ניט מעהר צו מיר... און איך דענק, ווי גליקליך וואָלט איך געווען, ווען איך זאָל קענען ביז׳ן טוידט בלייבען אין דעם הויז, וואו איהר זייט! ווען איך זאָל קענען בלייבען ביי אייערע פֿיס. (לאָזט זיך אַראָב מיט אַ געפֿיהל פֿון פֿערגעטערונג צו זיינע פֿיס.

הערשעלע גיט אַ קוק אויף איהר, נעהמט דאָס פידעלע און שפּיעלט „מזמור לדוד“. זי קוקט אויף איהם און סופלירט די ווערטער. ווען זי זאָגט: „גם כי אלך בגיא צלמות“ קומט שטיל מזיק און בלייבט שטעהן אונבעמערקט. נאָכ׳ן שפּיעלען בלייבען ביידע לאַנג שטיל).

פריידעניו: (מיט אַ פערשטיקטע שטימע) פעטער, איך מיין, אַז איך האָב אייך ליעב...

הערשעלע: אָבער... אויב... חלילה... טאָמער, פריידעניו, זינדיגען מיר צו גאָט ב״ה?

פריידעניו: איך ווייס ניט... עס קען זיין, אָבער איך מיין, אַז איך האָב אייך זעהר שטאַרק ליעב!

הערשעלע: קינד, פריידעניו, אפשר טאָרען מיר נאָך ניט דענקען דערפון... אפשר איז דאָס אַנ׳אונגליק?

פריידעניו: איך ווייס גאָר ניט! פעטער, איך זאָג נאָר דעם אמת: איך האָב אייך ליעב.

הערשעלע: (אויסער זיך) אָי! געוואַלד, רבונו של עולם! אויב עס איז אויף מיר חלילה נאָר אַנ׳אָנשיקעניס פון׳ם שטן, העלף מיר! פערלאָז מיך ניט, גאָטעניו! איך האָב נאָך אין מיין לעבען ניט געפיהלט, ווי איך פיהל איצט! איך וועל חלילה פון זינען אראָב! איך וועל חס ושלום פערגעסען, אַז איך בין אַ יוד, אַז איך בין אַ מענש, אַז עס איז דאָ אַ הייליגע געבאָט, אַז עס איז דאָ אַ גאָט, כביכול! אָי! איך...

מזיק: ר׳ הערשעלע, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען... (פריידעניו דרוואַכט ווי פון שלאָף, שטעהט אויף און געהט לאַנגזאַם אָב).

הערשעלע: יאָ, ר׳ אוריאל, איהר זייט גערעכט, וויל מען עטוואָס טהון, דאַרף מען ניט טראַכטען אַ סך. וואָרום וואָס מעהר מען טראַכט, זינדיגט מען מעהר. (ציפעניו לויפט אריין און עפענט די טהיר פון מיטען).

ציפעניו: נאָר כלי-זמר פעהלען, ווייטער איז דאָס אַ גאַנצע חתונה... אַלע מחותנים זענען דאָ! חאַ-חאַ-חאַ! זייט מקבל פנים, חתן׳ס צד געהט! (פעסע ערשיינט).

פעסעניו: (אין טהיר) קומט אַריין! קומט אַריין! הערשעלע איז דאָ! (חצקאל, מאָטעל און דאָבע).

אַלע: גאָט העלף! גאָט העלף! (מזיק נעמט פאַפּיער און זעצט זיך שרייבען).

פעסעניו: זיצט! זיצט! עס איז דאָך אַזאַ שמחה, אַז מען דער-זעהט איצט אַ מענשען אין שטוב. איין ווייל... איך ברענג באַלד איינגעמאַכץ, לעקאַך און פערבייסען (אָב).

ציפּעניו: זעהט נאָר, מאָטעלע האָט עס אַ שעהנע נייע קאָפּאָטע. זי! (גיט אַ פּייף).

דאָבע: שטיפּערין, מען טאָר ניט פּייפען אין שטוב: מען רופט צונויף די ניט־דאָ־געדאַכטען.

מאָטעלע: זי איז אַליין אַ ניט־דאָ־געדאַכט.

חצקאל: וואָס מאַכסט דו, ר׳ הערשעלע? דו זעהסט אוים, חלילה, ווי דיר פעהלט עפּעס.

מזיק: (זיצט ביים טיש און שרייבט) יעדען מענש פעהלט עטוואָס; דעם, וואָס פעהלט גאָר ניט, דער איז קיין מענש ניט.

חצקאל: האָב קיין פּאַראיבעל ניט, האָסט אפשר איצט קיין צייט ניט? איך בין געקומען צו דיר ריידען מכח צוויי זאַכען, צוויי ענינים. ר׳ הערשעלע, מיר זענען אַלטע גוטע פריינד און זינט גאָט האָט דיר געהאָלפען און דו ביזט אויפגעקומען...

דאָבע: קיין עין הרע, קיין ביזו אויג... דעם ניט גוטען אויף צופיקעניס, טפו! (שפּייט).

חצקאל: ... האָב איך שטענדיג גערעכענט, אַז דו האָסט, אַזוי פונקט אַקוראַט, ווי איך האָב... נאָר אַז איך האָב ניט געדאַרפט, האָב איך ניט געבעטען.

הערשעלע: ביזט גערעכט, חצקאל... פאַרגעס אָבער ניט, איך האָב אַ שותף, ער האָט אויך אַ דעה. (מזיק געהט נעמען פּאַפּיר לייזער קומט אַריין שטיל, ערשראָקען און קוקט זיך אַרום.)

חצקאל: איך בין אַ פּראָסטער שלש סעודות און וועל דיר זאָגען: נאָך מיין שכל איז דאָס, וואָס דער מזיק איז אַ שותף אינ׳ם געלד און האָט אַ דעה ביי דיר, — ניט זעהר יעלה ויבוא׳דיג.

לייזער: עס איז אַ יעלה ויבוא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר (אַ קוק אויפ׳ן זוהן און ער שרעקט זיך). ר׳ חצקאל, איין אויגענבליק (חצקאל געהט צו איהם) שש! איך האָב אייך געוואָלט פרעגען: היינטיגען שבת בענשט מען ראש חודש? (ער זעצט זיך אין אַ ווינקעלע).

חצקאל: אַי, דולט מיר ניט די פּאַטע איצט מיט ראש חודש! (הערשעלע געהט צום פאָטער און זאָגט איהם עפּעס שטיל מיט כעס).

דאָבע: אַי! וואָס זאָגסט דו פאָרט? מיר בייסט עפּעס אין נאָז, עס איז אַ סימן אַז מען וועט זיך חלילה קריגען (מזיק געהט צו מאָטעלען).

מזיק: מאָטעלע, וואָס איז דאָס? איהר טראָגט גאָר אַ אוירינגעל, ווי אַ אידענע?

מאָטעלע: יאָ, איך טראָג אַן אוירינגעל, אָבער ניט ווי אַ יודענע, ווי אַ בחור. (ציפּעניו לאַכט).

דאָבע: אַי, לאַנג לעבען זאָלט איהר, איהר ווייסט, וואָס פאַר אַנ'אוירינגעל דאָס איז? עס איז געקליבען געוואָרען זיעבען שטיקלעך זילבער פון זיעבען פאַר ,פאָלק, וואָס האָבען זיעבען שווער און שווינגערס און זיעבען טאַטעס און מאַמעס. ער איז אַ ציטעריגער ביי אונז און דאָס אוירינגעל איז אַ שמירה. כל=זמן ער טראָגט איהם, קען דער ניט דאָ געדאַכט ניט שטעהן אין זיינע ד' אמות.

מזיק: (בעטראַכט דאָס אוירינגעל) אַזוי? דאָס איז מערקווירדיג. (זעצט זיך צוריק).

ציפעניו: (גיט מאַטילען אַ קניפ) מאָטעלע, אַז דו ביסט יאָ אַ ציטעריגער, פאַר וואָס ציטערסט דו ניט? (דאָבע גיט אַ מאַך אויף איהר).

הערשעלע. (זעצט זיך צוריק אויף זיין אָרט) נו, חצקאל, לאָמיך הערען, וואָס האָסט דו געוואָלט זאָגען?

חצקאל: איך וועל דיר זאָגען אָהן הקדמות: מיר מאַכען איצט טליתים, איך און מיין מאָטעלע... מיר זענען גוטע וועבער און אַז מיר טהוען אַ מלאכה טהוען מיר!

דאָבע: אָי, איז ער אַ בעל=מלאכה, קיין ביזע אויג זאָל איהם ניט שאַדען. (שטיל) ער ווייסט ניט, אַז איך גיב איהם טרינקען אַלע אין דער פריה וואַסער, געקאָכט אין קעפלאַך פון פאַסטערנאַק מיט שאָלעכץ פון קנאָבעל, דאָס איז זעהר גוט צום געזונד.

חצקאל: די בעלי=בתים, ביי וועלכע מיר אַרבייטען, זענען רוצחים און גזלנים. זיי זאָגען, אַז ביי טליתים דאַרפען אַרבייטען נאָר ערליכע, כשר'ע יודען און אַליין זענען זיי טרפה הערצער און קעשענע=גנייבער. הם! ער איז אַליין אַ גנב און וויל דער אַרבייטער זאָל זיין אַ צדיק! האָבען מיר זיך מישב געווען, עטליכע וועבער און איך מיט מאָטלען און מיר ווילען מאַכען אַ אייגענע חברותא... בערעל לאַפטיוך איז אויך מיט אונז, ער ווייס פון אַזאַ מין קראָכמעל, וואָס אפילו פראָסטע טליתים קענען אויסווייזען ווי זיידענע, ווי אַנטיק מאָרע... אַזוי מיט פאַסען... בין איך געקומען, דו זאָלסט אונז געבען געלד... עס וועט הייסען: דו לאַיסט מיר...

הערשעלע: יאָ, פאַר וואָס ניט? (אַ קוק אויף מזיק'ען און ערשרעקט זיך ווי לייזער). איך וואָלט דיר געווים געגעבען, נאָר, דו פערשטעהסט, דו דאַרפסט דאָס איצט גאָר אין גאַנצען ניט. מיר עפענען דאָ, אי"ה, אין גיכען אַ גרויסע טליתים=פאַבריק און איהר וועט אי"ה אַלע זיין פערזאָרגט, אַלע.

חצקאל: אַזוי? נו, ווייסט דו וואָס? נו מיר אַלע זיין שותפות... אין חברותא...

הערשעלע: דו ווערסט זעהען, די גאנצע שטעדטעל וועט זיין כמעט אזוי ווי בשותפות מיט אונז. קיינער, חלילה, וועט זיך ניט נויטיגען אין ארבייט און אין פרנסה.

חצקאל: אזוי? הייסט עס ניט געטאנצט מיט׳ן בער! נו, נו, מיר וועלען זעהן. איצט מכח דעם צווייטען עסק. איך וואלט דיך געוואלט פרעגען, ר׳ הערשעלע, וואס הערט זיך מיט אונזער שדוך? פריידעניו איז עפעס אי יא א כלה, אי ניט א כלה. עס איז עפעס אזא שדוך, וואס איז ניט קיין טומטום און ניט קיין אנדרגנוס... איך פערשטעה ניט, וואס דארף מען נאך אבציהען און אבלעגען? אי מאטעלע, אי פריידעניו, זיי זענען שוין ביידע ראוי...

דאבע: קיין בייזע אויג!

חצקאל: ראוי לחופה ולקדושין.

לייזער: ברוך אתה ד׳ מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושין.

הערשעלע: (בייז) טאטע! (לייזער ערשרעקט זיך און בעהאלט זיך אין זיין ווינקעלע).

מזיק: (געהט צו הערשעלען) איהר זעהט, דער חשבון איז ריכטיג. (שטיל) ר׳ הערשעלע, האט איהר שוין אנגעהויבען, שטעלט אייך ניט אב אין מיטען וועג. געדענקט מיין עצה: גענימען און געטהון! (זעצט זיך צוריק).

הערשעלע: יא, ר׳ חצקאל, דו ביזט גערעכט. (ציטערט) מכח דעם איז ווירקליך צייט צו ריידען. איך וויל אבער, מען זאל פריהער... פריהער זאל מען הערען, וואס זי... וואס פריידעניו אליין וועט זאגען... (פעסיע קומט מיט א פאדנאס פול מיט פערבייסען און סאלפעטקעס).

פעסעניו: איהר זעהט? ניט צו פערזינדיגען... (נעהמט א סאלפעט-קע) אבער, אט די זאכען ווייס איך ניט, מען דארף דאס פאר׳ן פער-בייסען, אדער נאכ׳ן פערבייסען?... (שטעלט אויפ׳ן טיש).

ציפעניו: אט רוף איך שוין אהיין פריידעניו. א סוף! די עלטערע שוועסטער אראפ פון מארק, וועט די אינגערע אויך קענען האבען א האפנונג. הא! חא! חא! זיידע, ווען איך וועל ווערען א כלה, וועט איהר מיך בעזעצען. (אב, רעכטס). (הערשעלע ציטערט).

פעסעניו: וואס איז, הערשעלע? זעהט, ווי ביי איהם ציטערען די הענד, גלייך ווי ער וויל, חלילה, אימיצען בעגזל׳ען. דאבע, פער-בייסט, דאס איז געבאקען געווארען אויף הוילע ווייסעאך פון אייער.

דאבע: קיין עין הרע, געראטהען ביי אייך. אט! אט! מיר ווערען דאך באלד אמת׳ע מחותנת׳טעס. (צוקושט זיך מיט איהר).

(פריידע און ציפע קומען).

הערשעלע: פריידעניו, איך האב דיך געוואלט פרעגען... דאס הייסט, ניט איך. ר׳ חצקאל פרעגט... ער וויל וויסען, וואס הערט זיך מכח׳ן שידוך.

חצקאל: איך וועל דיר זאגען, ווי א פראסטער מענש: דו ביזט עפעס צו קידער-ווידער׳דיג. איך ווייס, אפשר געפעלט דיר איצט ניט אונזער גאנצער משא ומתן? ביזט יעצט פון די גדולים און מאטעל איז א זוהן פון חצקאל דראכמע.

פריידעניו: דער שידוך? ר׳ חצקאל, איך וועל אייך זאגען דעם אמת: קיין תנאים איז דאך ביי אונז ניט געווען. אויב איך האב פריהער געשוואויגען, איז ניט וויל מאטעלע איז מיר געווען געפעלען. איך האב נאר געמיינט, אז עס דארף אזוי זיין... אבער איצט... זייט ניט בייז אויף מיר, איך קען ניט...

דאבע: מאטעל האט אויך ניט גע׳חלש׳ט נאך דיר... פאר דיר האט ער מורא און פאר ציפעניו׳ן ניט... חצקאל, זעהסט? איך האב דיר געזאגט, איך האב געזעהן אין חלום א שווארצע קאץ... אט האסטו דיר!

פעסעניו: פריידעניו, דו ווילסט ניט דעם שידוך? וואס הייסט עפעס? פאר וואס?

לייזער: (פון זיין ווינקעלע) זי וויל בעסער בלייבען אין דער היים, אין אייגענע הענד...

הערשעלע: (בייז) טאטע, ווילסט זיצטען ווי א מענש, זיץ דא. און אז ניט, וועל איך דיך בעטען, דו זאלסט זיך מטריח זיין!...

ציפעניו: אזוי? איהר שטעהט ניט אן! א גאנצע בת-מלכה געוואָרען. זאג אליין, מוהמעניו, איז ניט א רחמנות אויף מאטעלען?

מאטעלע: מיינט ניט, אז איך וועל זיך שטארק נעמען צום הארצען. איך מיין, עס איז ניט גוט צו האבען א וויב, פאר וועלכע מען מוז זיך שעמען...

ציפעניו: געוויס דארף מען זיך שעמען פאר איהר! זי איז ניט פון אונזער משפחה!

פריידעניו: איך בעט אייך, פערצאפט מיר ניט דאס בלוט אומזיסט.

ציפעניו: איך מיין, מען מעג האבען א פעטער א גביר און זיין ר׳ חצקאל דראכמע׳ס שנור איז גאר קיין בזיון ניט.

פעסעניו: פריידעניו, אויב עס איז דערפאר, וויל דעם פעטער האט גאט ב״ה געהאלפען און דו האלסט זיך גרויס, זאיז דאס זעהר א גרויסע עולה.

דאבע: געדענקסט, מאטעלע, אז מיר זענען געגאנגען אהער האבען מיר בעגעגענט א גוי׳ע מיט לעדיגע עמער. זעהסט? זי וויל נאך ניט אזא שידוך.

חצקאל: מײַן מאַטעל איז בײַ מיר חלילה ניט קײַן בראַק... נאָר ניט, זי וויל ניט, מסתמא ווײסט זי דאָך פאַרוואָס?

הערשעלע: איך וועל אײַך ערקלערען פאַרוואָס. הערט אױס, מיר זענען דאָ אײגענע מענשען, כמעט אײן משפּחה. אויב פרײדעניו וויל ניט דעם שידוך, געפעלט אפשר דער שידוך ציפּעניו. איהר מעגט מיר גלויבען, זי וועט געוויס קריגען נדן און כלה־מתּנות ווי אַ בעל־הבית׳יש קינד. אָבער איך וויל מיט אײַך איצט רעדען גאָר פון אַנ׳אַנדער זאַך... ניט פון די קינדער, איך וויל רעדען פון זיך אַלײן, דאָס הײסט: פון מיר און פון פּעסעניו. ראש חודש אלול איז געוואָרען 22 יאָהר נאָך אונזער חתונה, און ווי איהר ווײסט, גאָט האָט אונזער זיווג ניט געבענשט מיט קינדער. צוליעב וואָס לעבט אַ מענש, ווען ניט צוליעב קינדער?

פּעסעניו: (טרויריג) יאָ, אַזוי איז דאָס. די ווײַבער פלעגען זיך אָפט וואונדערן, אַזאַ עהרליכער יוד ווי הערשעלע, זאָל לעבען אַזוי פיעל יאָהר מיט אַנ׳עקרה. איך האָב אָבער זײ שטענדיג געזאָגט: מײַן הערשעלע איז גאָר אַנ׳אַנדער מענש, און די צוויי יתומות וואָס זענען בײַ אונז אין שטוב זענען אונזערע קינדער (פרײדעניו ווײנט) יאָ, פרײדעניו, הערשעלע איז גערעכט: צו וואָס לעבט אַ מענש, אויב ניט צוליעב קינדער? איהר בײדע זײַט אונזערע קינדער און מיר לעבען נאָר צוליעב אײַך... (קושט פרײדעניו׳ן).

הערשעלע: דו האָסט מיך ניט פערשטאַנען, פּעסעניו... ניט דאָס מײן איך... איך מײן... איך וויל האָבען אײגענע קינדער...

חצקאל: (שטיל) ער וויל האָבען אײגענע קינדער. נאָך מײן שכל נאָך הײסט עס, ער וויל האָבען אַנ׳אַנדער ווײַב... (אַלע: וואָס?!)

לײזער: דעם בדחן׳ס אויג האָט דאָס לאַנג געזעהן.

הערשעלע: יאָ, פּעסעניו, אויב איך בעדײַט עפּעס בײַ דיר, זײ ניט בײז אויף מיר. אויב דו קענסט, זײ מיך דן לכף זכות. איך וויל, מיר זאָלען זיך גט׳ן.

פּעסעניו: גט׳ן?! וואָס הײסט, הערשעלע, דו האָסט דאָך קײן מאָל גאָר ניט גערעדט דערפון!

הערשעלע: איך האָב ניט גערעדט, אָבער איך דענק שוין לאַנג דערפון.

פּעסעניו: גט׳ן! אַי, וועה איז מיר! וועה איז מיר! (ווײנט, אַלע ווײַבער ווישען די טרערען).

הערשעלע: דאָס הײסט, חלילה, אויב דו ווילסט ניט, וועל איך דיך ניט נויטען, דו בלײַבסט דאָ אין שטוב ווי דו ביזט געוועזען און קײנער וועט ניט וואַגען דיר פוגע בכבוד צו זײן. און איך? איך וועל עס איבער־

טראָגען באהבה. וואָס זאָל מען טהון? אַ מענש קען דאָך ניט זיין גליק-ליך מיט אַלעמען.

פּעסעניו: ניין, הערשעניו, איך ווייס, דו ביזט אַן׳ערליכער יוד, אַן׳איידעלער מענש. אויב דו געפינסט, אַז מיר דאַרפען זיך גט׳ן, וואָס זאָל מען טהון? מסתמא איז דאָך אַ גזר מן השמים. לאָמיר זיך גט׳ן... וועה איז מיר! (וויינט).

חצקאל: (שטיל) נאָך מיין פּראָסטען שכל: פאַר וואָס איז דער גזר מן השמים ניט געקומען פאַר׳ן געלד?

דאָבע: אי, פּעסע לעבען, איך האָב אייך געזאָגט: שטענדיג ביי ראש חודש בענשען זאָגט די תחינות פון מוטער רחל. זי איז אויך גע-וועזען אַ בעזדעטיכע נעבאַך.

פּעסעניו: וואָס העלפט איצט ריידען? מסתמא ווייס הערשעלע, וואָס ער טהוט... אַי! בארעמדיגער פאָטער אין הימעל, אויף אַזאַ שלאַג האָב איך זיך ניט געריכט. אָבער אַז עס איז ניטאָ קיין ברירה, קען מען זיך דאָך ניט העלפען...

פריידעניו: (פאַלט איהר אויפ׳ן האַלז) ניין! מומעניו, עס איז דאָ אַ ברירה! אויב מאָטעלע האָט ניט געגעען מיר... האָב איך אפילו באלד חתונה... איך... (קען ניט רעדען פון געוויין).

מאָטעלע: איך וויל ניט, מען זאָל זיך מיט מיר וואַרפען, אָט יאָ, אָט ניין! דעם אמת געזאָגט: איהר זייט פאַר מיר צו איידעל... איהר זייט ניט מיין גלייכען... ציפּעניו איז אַן׳אַנדער זאַך...

הערשעלע: פּעסעניו, וואָס וויינסט דו אַזוי?

פּעסעניו: אביסעלע וויינען... גאָט וועט מיך ניט שטראָפען פאַר די טרערען...

פריידעניו: מומעניו, טייערע מומעניו, איך בין ניט שולדיג... (זי וויינט).

פּעסעניו: נאַרעלע, וואָס קענסט דו שולדיג זיין? קינד מיינס, אַז עס איז באַשערט פון גאָט מיר זאָלען זיך גט׳ן, קען מען דאָך מיט געוואַלד ניט לעבען צוזאַמען. (גיט אויף איהר אַ קוק). וואָס? דו? אַה! דאָס מיינסט דו?... דאָס הייסט, דו! איך, אַלטער נאַר, האָב ניט פער-שטאַנען... נו, פריידעניו, איידער אַ פרעמדע זאָל דאָ פאַרנעמען מיין פּלאַץ, איז דאָך שוין בעסער די, וועלכע איך האָב כמעט פאַר אַן׳-אייגען קינד גערעכענט... זאָל דיר גאָט געבען גליק... אַזעלכע מענער ווי ר׳ הערשעלע וואַלגערן זיך ניט אין די גאַסען... 22 יאָהר געלעבט צוזאַמען און איך האָב חלילה קיין שלעכט וואָרט פון איהם ניט געהערט... וויין ניט, נאַרר... איך וועל זיין ביי ציפּעניו, אָבער איך וועל דיך אויך

ניט פערגעסען... און... פריידעניו, אז גאט וועט דיך בענשען מיט קינ-דערלעך, וועל איך זיי ניאנטשען ווי מיינע אייגענע, ווי מיינע אייניקלעך... אז איך קען ניט זיין א מאמע, וועל איך חאטש זיין א באבע. (וויינען איינע ביי דער אנדערער אין די ארעמס).

הערשעלע: ווי אזוי קען מען געהן מיט אנ'אייגענעם וועג, אז מען מוז אויף יעדען טריט אימעצען צוטרעטען? ווי קען מען פאר זיך אליין אבטיילען א שטיקעל גליק, אז מען דארף עס רייסען מיט פלייש און בלוט!.. ניין! איך האב מורא, ער לייגט מיט זיין גאנצע פילא-זאפיע, — גליקליך זיין וועל איך קיין מאל ניט קענען! (וויינט ביטער) פעסעניו, זיי ניט ביין אויף מיר! איך פערדין ניט דיינע כשר'ע טרערען! איך בין א סך ערגער, ווי דו האסט מיר גערעכענט. איך וויים, איך פיהל, ווי שווער דיר איז איצט. אי, פעסעניו, פעסעניו, פעסעניו! אלע וויינען).

(מוזיק בעטראכט הערשעלען איראניש).

פארהאנג.

דריטער אקט.

(נאך א ביסעל ריכערער זאאל ביי הערשעלען אין הויז. בלומען, פאר־טיערען - עס איז נאכט, לאמפען ברענען אויף די טישען. אין א ווינקעלע צווישען בלומען א גרויסע אייזערנע קאסע, ביי וועלכער מזיק זיצט און צעהלט גרויסע פעקלעך מיט געלד... לייזער געהט אום איבערן שטוב אונגעדולדיג.)

לייזער: מערקווירדיג, חאטש צו־רייס זיך, ניטא! נאך אמאהל: אלמע, באלמע, גאלמע, דאלמע, האכמע... (שרייט אין טיער) נו, גיכער דארט! האסט געהערט, וואס ר' אוריאל האט געזאגט? (א יודישער דיענער טראגט אריין א פלאש ווין מיט צוויי גלעזער.) וואו האלט איך? האלמע, וואלמע, זאלמע...

מזיק: (געהט צום ווין און גיסט אן) איהר וועט נעמען א ביסעלע? איך האב אייך ליעב, ווען איהר זייט שכור.

לייזער: א שאלה, אויב איך האב די מעלה צו מאכען א יעלה! (טרינקט א גאנצע גלאז) ר' אוריאל, שש!... איך מוטשע מיך שוין צוויי טאג צו געפינען א גראם צום נאמען חצקאל דראלמע און חאטש צו רייס זיך... איך געה נאך'ן „אלף בית": „א" אלמע, „ב" באלמע, „ג" גאלמע, „ד" דאלמע, „ה" האלמע... ניטא! לחיים. (טרינקט וויעדער).

מזיק: יא; ביי חצקאל דראלמע גראמט זיך ניט... הא! הא! הא! זיצט ר' לייזער, מיר וועלען טרינקען און שמועסען, (זיי זעצען זיך. מזיק זופט לאנגזאם, און צו ביסלעך) ווי אלט זייט איהר?

לייזער: (טרינקט) עס האט זיך ביי מיר שוין אריבערגעקאטשעט איבער די זיעבציגער, ר' אוריאל, איך האב אייך געוואלט פרעגען: ווען דארף הערשעלע קומען צו פאהרען?

מזיק: עס קען זיין היינט, עס קען זיין אין א פאר טעג ארום... איהר בענקט נאך איהם און ער מסתמא בענקט נאך זיין יונג ווייבעל.

לייזער: זאל מיר גאט געבען א קרענק אויב איך בענק... איך פיהל זיך דא אין דער היים, נאר ווען ער איז אין דער היים ניטא. לחיים (טרינקט) א מערקווירדיגע זאך, איך האב איבערגעטאפט דעם גאנצען „אלף בית", „פ" פאלמע, „ק" קאלמע, „ר" ראלמע.

מזיק: (זופט, פערטראכט) אט האסט דו א מענש, בעשאפען גע־ווארען אין דעם געשטאלט פון גאט, האט אבגעלעבט העכער 70 יאהר און וואס איז ער? נאך וואס האט ער געלעבט? וואס האט ער אויפ־

געטהון? וואס פערשטעהט ער מעהר פון א בהמה? חא! חא! חא! געהט אום און ברעכט זיך דעם קאפ אויף'ן גראם פון אכמע, דראכמע, האכמע! אם מייסטען אט אזוי ברעכט מען זיך דעם גאנצען לעבען דעם קאפ איבערן גראם און פלוצלונג קומט דער מלאך המות און זאגט: געטליבער בדחן, געענוג גראמלען זיך. טרינקט ר' לייזער. איז ער גע־גאנגען צו דערלאנגען, חא! חא!

לייזער: ר' לייזער טרינקט ווי א קייזער און ר' זרחי טרינקט ווי א מאנארכע.. (טרינקט) איהר לאכט פון מיין גראם, הא? גיט אהער אייער אויער, איך וועל אייך זאגען בסוד: שש! איהר זייט במחילה א מלמד. למשל, ווען ביי א קינד טהוט וועה דאס בייכעלע, גיט מען איהם א צאצקע... וואס מיינט איהר, פון א צאצקע געהט אוועק דער בויך־וועהטאג? אבער גארניט! וואס־זשע דען? דאס קינד פערשפילט זיך מיט דער צאצקעלע און פארגעסט אויף א ווילע, וואס עס טהוט זיך אין בייכעלע. ידידי ר' אוריאל, ביי יעדען מענשען נעבאך טהוט וועה דאס בייכעלע. איהר זייט א וואויל־לערנער זאבאוועט איהר זיך מיט א וואזשנע צאצקע, אנ'אנדערער שפילט זיך מיט עטוואס אנדערס, איך שפיעל זיך מיט גראם. עס איז אבער נאר דערפאר וויל דאס בייכעלע טהוט וועה. (זינגט) איז ער געגאנגען צו דערלאנגען אביסעל משקה פון דער פליאשקע (טרינקט).

מזיק: דאס בייכעלע טהוט וועה? חא! חא! דאס איז ניט שלעכט.

לייזער: איהר פרעגט: מיט וואס איז לייזער בדחן מעהר פון א בהמה? הע! לייזער בדחן קען זיין א בהמה, א בהמה אבער קען ניט זיין קיין בדחן... מען דארף עס קענען... איהר ווילט עפעס הערען פון מיר? למשל: מיין זון רופט מען צבי הערש, "צבי איז "צ" "ב" "י", דאס מאכט: צדיק באמונתו יחיה, אויב איהר ווילט פארקערט, מאכט עס: צארט בערי יעהא. און טאמער ווילט איהר, ווייזט מיין זונ'ס נאמען בעשיינפערלעך, אז גאט האט בעשאפען צעהן מאס רייד. ווארום א מאס רופט זיך קב, ק', ב' איז הונדערט און צוויי ווי צבי... און הערש ווען מען פערדרעהט די אותיות מאכט עשרה... הייסט עס עשרה קב... צעהן מאס. עהע! אדער כדומה אייער נאמען איז אוריאל. "א" איינס, "ו" זעקס, "ר" צוויי־הונדערט, "י" צעהן, "א" איינס, "ל" דרייסיג. צוזאמען איז דאס 248, דאס הייסט רמ"ח אנטקעגען די רמ"ח אברים, וואס א מענש האט... און אויב איהר ווילט מאכט רמ"ח פארקייזט "חמר" אנ' אייזעל, אדער דאס איז "מחר" מארגען נאך'ן קאלטען קוגעל... און אז איהר ווילט מאכט עס גאר רחם. ניט טראכטענדיג מאך איך פון די אותיות פון **אוריאל**

דיזע ווערטער: אלי אור, מיין גאט איז ליכט; יאר לי, ער וועט מיר לייכטען; לא יראו, זיי וועלען ניט זעהען. און אין רוסיש מאכט מען פון אוריאל: או רילא! אין מארדע אריין הייסט עס, הא? און טאמיר איז אייך ווייניג, זאג איך אז די ראשי תיבות פון מזיק מאכט: „מ" מאשעניק, „ז" זשוליק, „י" יאבעדניק", „ק" קאטארזשניק! חי! חי! חי! איהר פרעגט, וואס איז לייזער בדחן? ער איז א מענש מיט א נשמה, ווי אלע מענשען. ער איז א יוד, און א יוד האט א גוטען קאפ און האט שכל. איהר זייט א חכם, ווייל איהר לאכט ווען עס לאכט זיך און וויינט, ווען עס וויינט זיך? איך בין מעהר בריה פון אייך: איך לאך און בדחן זיך, ווען מיר ווילט זיך וויינען, ווען מיין הארץ ווערט אין מיר צוריסען און קיינער ווייס ניט ווארום. טאקי באמת, וואס איז מיר געבליבען פון מיין גאנצען לעבען און וואס האב איך דא אין דער גרויסער רייכער שטוב? ע! איז ער געגאנגען... שש! ביינט צו דעם אויער. איך וועל געהן זאגען, אז איהר האט געהייסען געבען נאך א פלאש משקה... ער איז געגאנגען צו דערלאנגען אביסעל משקה פון דער פליאשקע... און האט גענומען צו דעם גומען... (אב, מיט דער ליידיגער פלאש).

מזיק: (פערטראכט) אט האסט דו דעם מענש: א גראבער נארר און רעדט ווי א חכם; א דענקער און בדחנ'ט זיך, מאכט גרימאסען ווי אנ'אפע און פיהלט, ווי א גאט; טרוימט ווי א קעניג און לעבט ווי א שקלאפע! (א געריוש) אה! מיר דאכט זיך מיין שותפ'ס שיינע יונגע ווייבעל געהט אהער. (פריידעניו קומט פון אנ'אינערסטע טיער, זי איז זעהר רייך געקליידעט און בעפוצט מיט צירונג.)

פריידעניו: איהר זייט דא אליין, ר' אוריאל? איז ניטא קיין בריעף? (געהט צום שפיעגעל).

מזיק: ניין! איך מיין, ווייל ר' הערשעלע האט ניט געשריעבען, וועט ער אליין היינט קומען. פריידעניו, ערלויבט מיר אייך זאגען: איהר דארפט ניט קוקען אין שפיעגעל. אייער שענהייט שיינט זיך אב ניט נאר אינ'ם קאלטען גלאז.

פריידעניו: (טרויעריג) איך קוק אין שפיעגעל, ווייל די לעצטע צייט איז דאס ביי מיר א געוואהנהייט. איך האב קיין אנדער זאך וואס צו טהון און בין נאר פערנומען מיט זיך אליין. מיינט איהר ניט, ר' אוריאל, אז עס איז זעהר טרויעריג און לאנגווייליג צו לעבען אויף דער וועלט?

מזיק: דאס לעבען איז א שעהנער גארטען פול מיט פרוכט בוימער. פערשיעדענע פירות פון פרייד און פערגניגען וואקסען איבערן מענשענס קאפ. דער מענש וויל זיך אבער ניט אויפהויבען אביסעל צו ערדייכען ריזע פרוכטען, ער רייסט נאר די גרינע ביטערע בלעטלעך פון די

בוימער, קײט זײ און קלאגט זיך אז דאס לעבען איז ניט געשמאק, חעו! חעו! בלעטלעך קײען איז ערלויבט און פירות עסען איז פערבאטען! אײן מאל האט די פרוי געוואגט צו געניסען פון די פערבאטענע פרוכטען — זי האט געהאט דאס גליק צו עסען און געבען דער גאנצער מענשהײט פון די פרוכטען פון עץ הדעת... דאס בוים פון וויסען!... דורך דער פרוי װעלען די מענשען פריהער אדער שפעטער געניסען אויך פון דעם עץ החיים — בוים פון לעבען...

פרײדעניו: איך בין קײן געלערענטע און פערשטעה ניט, וואס איהר האט געזאגט פון עץ החיים און עץ הדעת; דאס ווײס איך אבער, דאס נאכדעם ווי די מוטער חוה האט געהאט פערגניגען פון די פער־באטענע פרוכטען, איז געקומען דער טוידט, די שמערצען, טרערען און לײדען... און וואס איז יעדער פערגניגען? א קורצע הקדמה צו לאנגע װײטאגען און שמערצען. איך טהו אן א נײע קלײד, בעפוץ זיך מיט צירונג, דאס גיט מיר פערגניגען אויף אײן אויגענבליק, נאכדעם ווערט עס מיר מיאוס און דאס הארץ שמערצט.

מזיק: דארף מען זיך זוכען נײע, אנדערע, נאך ניט איבערגעלעבטע פערגניגענס.

פרײדעניו: נײן, פערגניגען קען א מענשען ניט גליקליך מאכען און קײן פרײד גיט דאס לעבען ניט.

מזיק: װעניג פרײד קענט איהר האבען דא אין ר׳ הערשעלעס הויז?

פרײדעניו: דא אין הויז האב איך פארנומען דעם פלאץ פון דער אײדעלער פרוי, װעלכע איז געװעזען מײן צװײטע מוטער. עס איז שוין העכער דרײ יאהר ווי ר׳ הערשעלעס הויז דערמאנט מיר דאס יעדען אויגענבליק.

מזיק: איהר קענט עס ניט פארגעסען, ווײל אײך האט פעראײניגט מיט ר׳ הערשעלען ניט א געפיהל פון לײדענשאפט, נאר א געפיהל פון פערגעטערונג. פערגעטערונג איז א הימלישע געפיהל, מיר לעבען אויף דר׳ערד. פערגעטערונג, דאס איז דאס ערשטע געפיהל, וואס א פרוי רופט בײ אונז ארויס. אבער די אויפגאבע פון אײן מאן איז, דיזע געטען ערנידריגען און צו אײנע פרוי מאכען. עס איז גרויזאם, גראב, אונ־פאעטיש, אבער זא וויל די נאטור.

פרײדעניו: (הערט איהם ניט) אה, ווען איך זאל אם װעניגסטען אײן קינד האבען.

מזיק: פון קינדער ערווארטעט איהר פרײד? קינדער נעמען צו בײ די פרויען זײער חן, מאכען זײ פאר דער צײט קראנק און אלט, רײסען זײ אב פון דער גאנצער לעבעדיגער וועלט... רײכע, געבילדעטע

פרויען טהוען אלע מיטלען אום קיינע קינדער צו האבען, אפפערען די יוגענד, די פרייהייט, די שענהייט, ניט פיהלענדיג קיין ליעבע, קיין ליידענשאפט? פוי! אונזין!... (א גערויש) ווער געהט עס? (דאבע אריין אין טיער).

דאבע: קומט אריין, מחותנתטע. פריידעניו, דו זיצט מיט א מאנס־ביל אהן א שומר?... (שטיל) זאג איהם, ער זאל אוועק גיין, ער האט א שלעכטע אויג. (פריידע גיט אויף איהם א קוק).

מזיק: איך פערשטעה שוין. (גייענדיג) זעהט נאר די קליפה זאל זיך אין אייך ניט אריינחאפען.

דאבע: אזוי ווי איך הער ניט, זאל מיר ניט שאדען. (פארדעקט די אויערן) פריידעניו, די מומע איז דא מיט מיר... פעסעניו, קומט אריין. (פעסע אריין, זי איז זעהר אלט געוואָרען).

פריידעניו: אי! מומעניו; אזוי לאנג ניט געוועזן ביי אונז. וועה! ווי אלט און פערענדערט איהר זייט געוואָרען. איהר זייט בייז אויף מיר?

פעסעניו: ניין, קינד, פאר וואס זאל איך בייז זיין אויף דיר? גאר ניט, איך בין אריין אין שטוב, האט מיך א קלאפ געטהון אין הארצען... פארט א אידענע. (ווישט אב א טרער). נו, פריידעניו, וואס מאכסט דו?

פריידעניו: וואס איך מאך? מיר... איז גוט, איך בין רייך און קיין מאמע האב איך ניט. אי! מומעניו! (פאלט איהר אויפ׳ן האלז וויינען).

דאבע: מיר ווייסען, דיינער איז ניטא, זענען מיר געקומען... ציפעניו איז אויך מיט אונז געגאנגען, זי האט אבער חרטה געהאט... דערצו האבען מיר נאך אין וועג באגעגענט א גלח...

פריידעניו: און וואס מאכט ציפעניו? איז זי געזונד?

דאבע: ניט צו פערזינדיגען, צוויי קינדער, ווי ברילאנטען... ביי דער עלטערער מיידעלע האב איך נעכטען אבגעקוועטשט זאוואלקעס.

פעסעניו: פריידעניו, מיר זענען געקומען ביי דיר בעטען א טובה. עס איז אונז איצט זעהר שלעכט. ר׳ חצקאל מיט מאטלען מוזען, חלילה, בדיל דל ווערען און אונז אלע וועט בלייבען נאר צו גיין אין די הייזער.

דאבע: אייער פאבריקע האט אונז דערשטיקט... אזוי ווי אגרויסער ניט דא געדאכט שטייט זי אין שטעטעל און שטיקט אונז אלע... דער מחותנת׳טעס געלד, ציפעניו׳ס נדן, אונזער אייגען ביסעל ארעמקייט, אלעס האט צו גענומען דער שלים שלימזל. ווען דו זאלסט נאר וועלען בעטען ר׳ הערשעלע... א יונגע ווייבעל קען אלעס אויספיהרען... א אלטע ווייב קענען זיי ארויסווארפען, אבער נאך א יונג ווייבעל נעמען זיי אלע אין די כפרה.

פעסעניו: (זיפצעט) אי! וועה איז מיר!.. (ציפעניו עפענט די טיער) אט איז ציפעניו!

דאבע: שקאצעל קומט... האסט נאך אמאל חרטה געהאט? (ציפע אריין, ארעם געקליידעט און זעהט זעהר שלעכט אויס).

ציפעניו: איך בין געקומען, וואס זאל איך טהון? אז מען קען ניט אריבער מוז מען ארונטער. אי! וואסערע קליידער און צירונג אויף אונזער גביר׳טע. געדענקסט, מומע, זי פלעגט האלטען אין איין טענה׳ן, אז קליידער מיט צירונג איז שמאטע? (קוקט זיך ארום) גרויסארטיג ביי דיר, שוועסטער.

פריידעניו: ביזט מיר מקנא? ציפעניו, דאס אלעס גיט קיין גליק.

ציפעניו: ווער עס איז דיר מקנא, זאלען דעם די אויגען ארויס־קריכען!

דאבע: ע, ציפקע, דו ווילסט זיך גאר קריגען? זעה נאר, האסט שוין מסתמא ווידער אנגעטהון א זאק אויף דער לינקער זייט.

פעסעניו: חלילה, ניט קריגען זיך, מיר זענען געקומען בעטען פריידעניו זאל אונז העלפען.

פריידעניו: אי, שוועסטער, ווי דו זעהסט נעבאך שלעכט אויס! פון דיר איז געווארען א תל.

ציפעניו: מעגסט מיר גלויבען, עס איז ניט פון תענוג.

פריידעניו: די קינדער האבען דיך אלט און קראנק געמאכט. ביזט אזא יונגעטשקע, ערשט דריי יאהר נאך דיין חתונה און האסט שוין צוויי קינדער.

ציפעניו: אונזער איינציגע נחמה, אונזער פרייד, אונזער נחת זענען קינדער! עס איז ניטא קיין גרעסערער גליק פון קינדער! אזוי פערשטייען מיר, קבצנים! ווי די נגידים מיינען, ווייס איך ניט! מיין עלטערע מיידעלע קלעטערט אום איבערן גאנצען שטוב, ווען זי געהט באטשעט זי זיך ווי א קאטשקעלע!—אי! געזונד זאל זי זיין! — איהר שטימעלע קלינגט אין אלע ווינקעלעך.

דאבע: קיין עין הרע, קיין בייזע אויג. טפוי. (שפייט אב).

ציפעניו: און דאס קלענערע ברומט אין וויגעלע, ווי א טייבעלע. דאס איז א רייכקייט! דאס איז א כשר׳ע רייכקייט! מען הראבעוויעט און מען גזל׳עט עס ניט ביי קיינעם. גאט גיט עס דעם מענשען און דער מענש גיט עס אב גאטעס וועלט. יא, קינדערלעך, דאס איז אנ׳אמת׳ע כשר׳ע רייכקייט!

דאבע! די גרעסטע ברכה פון גאט איז קינדער. איך בין שוין קיין עין הרע 45 יאהר אלט און, זעהסט, איך טראג א קמיע... אפשר

וואס.., זאל איך, חלילה, ניט מפיל זיין.

פריידעניו: פון רעסטוועגען, ווען דו ביזטו געווען א מיידיל האסט דו געשטיפט און געלאכט, און איצט, ציפעניו, ביזט שוין ווי א אלטע.

ציפעניו: א מענש קען ניט שטיפען זיין גאנץ לעבען... און אויב מיר לאכט זיך ניט, איז עס נאר דערפאר וויל עס איז דא מענשען, וואס צווינגען אונז צו וויינען.

פריידעניו: שוועסטער, מיט שנאה רעדסט דו צו מיר. מיר זענען פרעמדע איצט...?

ציפעניו: יא, מיר זענען שונאים! מיר זענען פרעמדע! מיר אלע דארט רייסען קריעה, מיר ארבייטען, מיר הארעווען און איהר, גבירים, רייסט ביי אונז דעם לעצטען ביסען פון מויל... איהר טרינקט אונז.

פריידעניו: ניט מיר, איהר זייט אונז שונאים, אזוי זאגט דער פעטער. ער האט געגעבען דער מומעניו פינף טויזענד רובעל, דיר נדן געגעבען און ר' חצקאל האט דאס געלד גענומען צו קאנקורירען מיט אונזער פאבריק. איהר האט זיך אליין אונגליקליך געמאכט.

פעסעניו: ר' חצקאל האט געבעטען איין מאל עטליכע רובעל, נאך א מאל עטליכע רובעל, האב איך געגעבען, ביז עס איז געווארען אוים געלד און אוים געשעפט.

דאבע: וואס מיר ווינשען דיר שלעכטעס זאל אונז אנקומען, טאטע פאטער וכל ישראל אמן.

פריידעניו: וואס וויים איך? דער פעטער זאגט.

ציפעניו: דו ווייסט נאר, וואס דער פעטער זאגט, נו, און אליין ביזט דו קיין מענש ניט? דו ווייסט ניט, אז א מאל האסט דו געהאט גוטע פריינד, אייגענע מענשען און איצט ביזט דו פון זיי אבגעשניטען געווארען, האסט געהאט איין שוועסטער, מיר זענען געווען יתומות, צוזאמען אויפגעוואקסען, און איצט זענען מיר שונאים, פרעמדע, און דו ווייסט עס גאר ניט? דו ווייסט ניט, אז דו האסט גענומען די פרוי, וואס האט דיך אויסגעהארעוועט און ערצויגען ווי א לייבליכע מוטער, און דו האסט זי ארויסגעווארפען פון איהר שטוב און פערנומען איהר פלאץ? דו פיהלסט ניט, אז איהר הארץ איז, נעבאך, צובראכען און איהר לעבען איז שוין אויף אייביג צושטערט? (וויינט).

פעסעניו: וואס רעדסט דו דאס, גאט איז מיט דיר! זאל נאר פריידעניו זיין גליקליך, און איך... איך... (וויינט).

פריידעניו: איך האב קיינעם פון זיך ניט אבגעשניטען און בין אליין פון אלע אבגעשניטען געווארען! דו זעהסט מיין רייכקייט, מיינע שיינע קליידער און די וואונדען פון מיין הארצען זעהט קיינער ניט.

טומעניו! אייער אונגליק האט מיך ניט גליקליך געמאכט, אייער צובראכענע הארץ האט מיין הארץ ניט ערפילט מיט פריידע! מיר האבען ביידע געגליבט דאן, אז עס קען און עס דארף אנדערש ניט זיין. טומעניו, אזוי ווי אין א וואלד בלאנדע איך דא אום איינע אליין און... אויב איהר זייט ניט בייז אויף מיר, האט אויף מיר רחמנות. (אלע פרויען וויינען. לייזער קומט שכור, מיט א פערפראכ־ע פלאש וויין, וועלכע ער שטעלט אויף׳ן טיש).

לייזער: שא! וואס איז דאס? א גאנצע ווייבערשע קאפעליע! פיער יודענעס, מיט פיער פערוויינטע נעזער. (זינגט) אי, ווייגט ווייבעלעך מיט טרערען, אפשר וועט דער איבערשטער דערהערען.

ציפעניו: (ווישט אב די טרערען) אה, דער זיידע ר׳ לייזער לאכט פון אונזערע נעזער און אליין טרינקט ער משקה פון א גרויסע פליאשקע. חא! חא! וואס מאכט עפעס מיין אלטער גוטער פריינד?

לייזער: ציפעניו, מיינע געשעפטען גייען אויסגעצייכענט: מיין פאבריקע האט מיך שוין בעזארגט מיט א טלית, אין וועלכען מען וועט מיך ארייגלעגען אין קבר. (מיט א ניגון) איז ער געגאנגען. (מזיק אריין).

מזיק: ר׳ הערשעלע איז געקומען! (אלע ווייבער דערשרעקען זיך און ווייסען ניט וואוהין צו גיין. לויפען אום ווי צושראקענע שאף).

פריידעניו: קומט, איך וועל אייך ארויסלאזען דורך מיין צימער. (אלע ווייבער אין אגרויסע אונארדנונג אב).

לייזער: (טרייבט די ווייבער מיט זיין נאז טיכעל) ווייבער, הושו! ר׳ לייזער, בעהאלט דעם ברחן! (זעצט זיך אין זיין ווינקעל).

מזיק: איהר זייט שכור, טראגט זיך בעסער אב. (דער דיענער עפענט די טיער, אריין מיט א משעמאדאן, נאך איהם ר׳ הערש אין רייזע קליידער).

הערשעלע: גוטען אבענד. עליכם שלום ר׳ אוריאל. וואס הערט זיך ביי אונז דא?

לייזער: (ווי מען איז מחדש די לבנה) שלום עליכם, עליכם שלום, שלום עליכם, עליכם שלום, שלום עליכם, עליכם שלום. סימן טוב ומזל טוב יהא לנו ולכל ישראל אמן. קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות.

הערשעלע: ביזט אזוי שכור, אז מען קען דיר אפילו קיין שלום עליכם ניט געבען. פע! וואלסט אפשר געגאנגען שלאפען? וואס מאכט פריידעניו? (געהט צו איהר טיער) פריידעניו, איך האב דיר געבראכט רויטע, גרינע און געלע זיידענס אויף קליידער און בריליאנטענע אויריננ־לעך. (שטיל) איך וועל דיך שפעטער א קיש טהון, ווען איך וועל האבען צייט און קיינער וועט ניט זיין.

לײזער: איך בין טאַקע געװען אַ קבצן. אַ בדחן, אָבער אַז איך פֿלעג קומען פֿון אַ נסיעה, פֿלעגען מיר בײדע מיט מײַן אַלטעטשקען צו־גײן פֿון שמחה, אַזױ װי צוקער.

הערשעלע: נו, װאָס הערט זיך בײַ אונז? איך האָב אײַך געפֿאָלגט און האָב גענומען קרעדיט װאָס מעהר, מען גיט גאָר אָהן שאלות.

מזיק: איך האָב געװאוסט, אַז איהר װעט פֿאָהרען אַלײן, װעט איהר מאַכען אַ גוטען אײַנדרוק. יאָ, מיר דאַרפֿען איצט אַרײַנחאַפּען, װאָס מעהר.

הערשעלע: אַרײַנחאַפּען גאָר! (דערזעהט די פֿלאַש) װאָס איז דאָס, װײַן? אַ גלאָז װײַן, װאָלט איך דוקא געטרונקען. איהר װעט רױכערן אַ סיגאַר? (נעמט אַרױס אַ גרױסען פּאָרט־סיגאַר און פֿערריכערט).

מזיק: װײַן װעל איך אױך טרינקען, אָבער ניט רױכערן. איך האָב אױפֿגעהערט רױכערן. איהר זעהט, װאָס פֿאַר אַ קאָרקען ציהער? אַ ענ־גלישער (נעמט פֿון דער טאַשע אַ גרױסען מעסער מיט אַ קאָרקען ציהער, עפֿענט די פֿלאַש, גיסט אָן די גלעזער, פֿאַרגעסט דעם קאָרקען ציהער אױפֿן טיש).

הערשעלע: אַװעק געװאָרפֿען רױכערן? װאָס איז דאָס פֿאַר אַ נאַרישקײט? איך האָב אַנ׳אױסגעצײכענטע סיגאַר. (טרינקט) דאָס איז אַ פּנים דער ביליגער װײַן? האָט ניט קײן אַראָמאַט. איך פֿערשטײ ניט, װאָס מײנט איהר מיט׳ן אַרײַנחאַפּען? (פֿערריכערט אַ סיגאַר).

לײזער: אָט גיב מיר די גלאָז, װעל איך דיר װײַזען װאָס הײסט אַרײַנחאַפּען.

הערשעלע: זײַ זשע מוחל, אַרױס פֿון דאַנען, אַרױס באַלד!

לײזער: (ערשראָקען) איך גײה שױן. (געהט) ר׳ אוריאל, איך האָב אײַך געװאָלט פֿרעגען. שש! זאָגט מיר איך בעט אײַך, הײַנטיגעס יאָהר איז אַנ׳עיבור יאָהר? אַ קוק אױפֿ׳ן זון) איך פֿיהר דעם בדחן שױן אַרױס פֿון דאַנען. (אָב).

מזיק: דער פּלאַן איז גאַנץ אײַנפֿאַך. (בײדע טרינקען) מיר האָבען יעצט אָנגענומען אױף באָרג זעהר פֿיעל און איך האָב די לעצטע צײַט פֿערהאַלטען אַלע געלד בעצאָהלונגען. ר׳ הערשעלע, מיר האָבען איצט אין דער קאַסע מזומן בײַ אַ 75 טױזענד רובל. אָט האָט איהר דעם שליסעל פֿון קאַסע. (גיט איהם).

הערשעלע: 75 טױזענד? קײן עין הרע אַ שײנע סומע. אָבער װאָס, עס איז דאָך ניט אונזערס, דאָס מוז מען דאָך בעצאָהלען.

מזיק: בעצאָהלען? במחילה. ר׳ הערשעלע דובראָװנער, איצט איז די ריכטיגע צײַט צו באַנקראָטירען.

הערשעלע: וואס הייסט? באנקראטירען, ווען דאס געשעפט געהט גוט און אין דער קאסע איז אזוי פיעל מזומן? (גיסט זיך אן יאך וויין איהר וועט טרינקען? (גיסט איהם אויך אן) באנקראטירען?

מזיק: ווען די געשעפטען געהן שלעכט איז שוין שפעט צו באנקראטירען. איצט איז די צייט, מיין פריינד, עס איז נאך בעסער פון א געווינס: מיר ווערען דריי מאל אזוי רייך מיט איין קלאפ!

הערשעלע: (שפרינגט אויף פון זיין ארט) אזוי? (בעדענקט זיך) אבער זייט זשע מוחל, ר' אוריאל, גאט איז מיט אייך, וואס הייסט? איהר ווייסט דאך, אז קודם כל וויל איך האנדלען עהרליך און בלייבען א נ' עהרליכער מאן און עהרליכער יוד.

מזיק: געוויס, ווייל איר זייט און בלייבט א נ' עהרליכער מאן און עהרליכער יוד איז גוט צו באנקראטירען. ביי אזא פיינעם עהרליכען מאן ווי ר' הערשעלע וועלען די קרעדיטארען מיט שמחה נעמען 50 קאפיקעס פאר א רובל. אין האנדעל הייסט עהרליכקייט ניט זיין קיין נארר, נעמען וואס מעהר און אבגעבען וואס ווייניגער. אזוי טהוען די אלע גרויסע, ווענען מיר זענען שולדיג, און אזוי וועלען מיר טהון. אבער עהרליכקייט? איהר בלייבט א נ' עהרליכער מאן און עהרליכער יוד געוויס, ווארום וואס האט עס צו טהון מיט יודישקייט? און אין דער קאסע וועט בלייבען דאס געלד. איהר בארעכענט נאר.

הערשעלע: יא, נומיר אקערשט בארעכענען, וויפיעל איז די גאנצע סומע? (זעצען זיך ביידע צו איין טישעל און רעכענען).

דיענער: (אין טיער) בעל=הבית, ר' חצקאל דראכמע וויל אייך זעהן.

הערשעלע: חצקאל גאר? וואס איז דאס עפעס?

מזיק: ער איז אויף זעהר גרויסע צרות.

הערשעלע: אזוי? נו, לאז איהם אריין (דיענער אב) ר' אוריאל, ווי אזוי אבער וועלען מיר דאס מאכען? פארגעסט ניט, באנקראטירען איז קיין קלייניגקייט ניט.

מזיק: איהר פערלאזט אייך נאר אויף מיר. (חצקאל און מאטעלע אריין. ביידע נידערגעשלאגען).

הערשעלע: וואס איז דאס עפעס אזוי שפעט? איך בין ערשט געקומען פון וועג, בין מיעד.

חצקאל: איך האב זעהר ווייניג צו רעדען, ר' הערשעלע.

הערשעלע: איך האב געהערט, אויף דער קלפי האסטו געהאט זעהר פיעל צו רעדען, מען זאל מיך ניט מאכען פאר א ראש הקהל. איך האב אייך געגעבען צו שטייער אויף א שול, האב אייך אליין אויסגעבויט א מרחץ. און איך פערדיען ניט ביי קהל דעם כבוד? האָ?

חצקאל: האָט קיין פּעראיבּעל ניט, איך בּין ניט געקומען רעדען פון כבוד. אייך קומט כבוד, אייך קומט אַלעס. איך זעה דאָך דאָס מיט מיין פּראָסטען שכל. איך, מאָטעל, בּעריל לאָפּטאָך און אונזער גאנצע חברותא, מיר אַרבּייטען, מיר קריעכען פון דער פעל און איהר ווערט רייכער. מיר מאַכען גוטע טלתים און פיהרען אָרענטליך אונזער איינענעם געשעפט, און מיר לעגען צו דעם קאָפּ. אייך גלויבּט מען, אונז גלויבּט מען ניט. אייך צאָהלט מען, אונזערע בּעלי־חובות לאַכען פון אונז. יאָ! הפּנים, איהר האָט עס פערדינט. אייך קומט אַלעס... איהר האָט זכות אבות.

מאָטעל: (אַ פּאַרט) זכות אבות איז גוט, ווען מען האָט מזיק'ן בּיי דער זייט.

הערשעלע: שוטה, דו האָסט געוואָלט מיט דיינע הענד מלחמה האַלטען מיט אַ פאַבּריק, מיט דיינע פינגער האָסטו געוואָלט אָבּשטעלען רעדער, מיט עטליכע גליהענע גראָשען האָסטו געוואָלט געהן געגען אַ קאַפּיטאַל?! ווער איז דיר שולדיג?

חצקאל: בּערעל לאָפּטאַך האָט געוואוסט דעם סוד, ווי אַזוי מאַכען דורך קראָכמאַל די טלתים ווי זיידענע און איהר האָט בּיי אונז דעם סוד בּשוט גע'גזל'ט, יאָ! הפּנים, פון גזלה קען מען רייך ווערן, אָבּער ניט פון אַרבּייט!

מאָטעלע: עטליכע מאָל איז מיר אַזוי דערגאַנגען צום האַרצען, אַז איך האָבּ געמיינט, איך וועל גיין און וועל אונטער־צינדען די טרפה'נע פאַבּריק מיט הכל בּכל!

חצקאל: שאַ! גולם!

הערשעלע: (אויסער זיך) דו הערסט, וואָס אַ שייגעץ רעדט? וואָס הייסט אונטערצינדען מיין פאַבּריק. מיין גוטס, מיין פאַרמעגען?

מזיק: אונזער פאַבּריק, אונזער פאַרמעגען, מיינט איהר.

הערשעלע: (הערט ניט) אין אַסטראָג וואָלסטו בּיי מיר פער־פוילט געוואָרען, קיין טיבּיר וואָלט איך דיך פערשיקט. קיינער האָט קיין רעכט נעמען בּיי דיר וואָס עס געהער צו דיר און קיינער האָט קיין רעכט אָבּצונעמען בּיי מיר מיין אייגענס! (לייזער גנבע'ט זיך אַריין.)

חצקאל: וואָס הערסטו איהם? ווייס איך וואָס ער רעדט... אַ יונגעל. קיינער וויל חלילה בּיי דיר ניט צונעמען. מיר זענען געקומען בּעטען... העלף אונז אַרויסקאַראַבּקען זאַך... פעס'ס פינף טויזענד רובּעל נעבּאַך. מיר זענען דאָך אַ מאָל געווען טרייע גוטע פריינד.

הערשעלע. פריינדשאַפט איז פריינדשאַפט און געשעפט איז געשעפט. דיר איז גוט צו זיין אַ פריינד, אַז דו האָסט זיך ניט מיט וואָס צו טהיילען.

חצקאל: אַ מאָל ווייס איהר אויך געווען אַ גוטער... מיט'ן לעצטען צוטיילען זיך.

הערשעלע: אַז מען האָט קיין שכל נים, איז מען אַ גוטער. מען דאַרף פערשטיין ווי יענעם אַ טובה צו טהון. ווי קען איך דיר העלפען? געבען דיר אַ ביסעל געלד, אַ נדבה? איך ווייס, וואו און ווען מען דאַרף צדקה געבען. דיר וועט מיין צדקה נים העלפען, עס וועט נאָר זיין ארויסגעווארפען געלד. זאָל איך דיר אפשר געבען אַזוי פיעל, אַז דו זאָלסט ווערען דער מאַכער און איך זאָל נים קענען מיט דיר קאָנקורירען? איך מיין, דו רעכענסט מיך נים פאַר אַזאַ נאַרר.

מזיק: (בייז) איהר פערגעסט צו זאָגען, אַז איהר האָט נאָך אַ שותף אויך, וואָס קען האָבען אַ שטיקעל דעה!

לייזער: דו הער דעם שותף מיט דער דעה, ווי מיין לינקע פּאה.

הערשעלע: ביזט ווידער דאָ? איך האָב דאָך דיר געהייסען געהן שלאָפען! (לייזער דערשרעקט זיך) עי! נעמט איהם צו פון דאַנען. (דער דינער קומט און שלעפּט איהם ארוים) מען וועט איהם דאַרפען ערגעץ וואו אָנדינגען קעסט! עס איז אַ בזיון צו האַלטען איהם אין שטוב.

חצקאל: הייסט עס, מיט וואָס זאָל איך געהן אַהיים?

הערשעלע: אַזוי ווייט קען איך דיר יאָ העלפען: איך וועל זעהען, אַז פּעסע זאָל דורך דיר נים ליידען. איך וועל איהר הייסען אַלע חדש ארויסגעבען פון מיין קאַנטאָר פון צוועלף ביז פופצעהן רובל.

מזיק: פון אונזער קאַנטאָר מיינט איהר.

הערשעלע: און דו מיט דיין זוהן געה ארבייטען צו מיר אויפ'ן פאַבריק.

מזיק: צו אונז אין פאַבריק, ווילט איהר זאָגען.

הערשעלע: יאָ! יאָ! איהר זייט עהרליכע יודען און צו טלתים דאַרף מען האָבען אַזעלכע ארבייטער. וועסט פערדינען ביי מיר דיין חיונה בכבוד און וועסט לעבען רוהיג. ווי קומסט דו צו פיהרען אַ געשעפט? דערויף דאַרף מען שכל, געלד, קאָפּ־דרייעניש, קענטניס. האָסט געוואָלט פיהרען אַ געשעפט מיט נסים? מיט נסים קען מען נים לעבען אויף דער וועלט.

מזיק: נס גדול היה שם.

הערשעלע: וואָס קען זיין זיכערער און רוהיגער? מען ארבייט און מען קריגט בעצאָהלט.

מאָטעל: נאָך רוהיגער און זיכערער איז צו ליגען אין דר'ערד.

חצקאל: איך בין אַ פּראָסטער מענש און ווען דו ר' הערשעלע ביזט געווען אַנ' אָרעמאַן האָב איך דיך נאָך געקענט פערשטיין. אָבער

איצט? איך הויב ניט אָן צו פֿערשטיין. פֿריינדשאַפֿט איז גאָר נישט. אַ טובה טהון דאַרף מען ניט מיט'ן גוטען ווילען, נאָר מיט שכל. דער וואָס איז אַ גוטער, דער איז אַ נאַרר! אַ פּנים פֿון דער אַרבייט און האָרעוואַניע ווערען מיר אַלין גרעסערע בולוואַנעס און איהר ווערט דערווייַלע שטאַרקערע חכמים. נו, לכל הפּחות אַ דאַנק, וואָס איהר גיט אונז אַרבייט. וואָס קענען העלפֿען טענות, אַז מען וויל עסען? מיר ווע‍לען מיט מאָטלען מאָרגען אָנפֿאַנגען צו אַרבייטען. האָט קיין פֿאַראיבעל ניט, וואָס מיר האָבען אייך מטריח געווען, אַ גוטע נאַכט. מסתמא ביזט דו געוועכט.

מאָטעלע: גאָט זאָל אייך בעצאָהלען פֿאַר דער טובה. (זיי גייען).

מזיק: אַזוי איז דאָס: ווער עס איז שטאַרקער, דער איז געוועלט. קומט, איך וועל אייך געבען אַ צעטעל מען זאָל אייך מאָרגען צונעמען צו דער אַרבייט. (אַלע אָב).

הערשעלע: (בלייבט זיצען פֿערטראַכט) ער מיינט; איך בין אַן אַנדער מענש געוואָרען. איך בין דערזעלבער, והא ראיה, ער האָט איבערגעפֿיהרט פּעסע'ס געלד, איך בין איהר מעהר ניט מחויב צו געבען, פֿון דעסטוועגען, וועל איך זי ניט פֿערלאָזען. און ער אַליין? איך פֿיהל, מיך פֿערדריסט, מיר טהוט וועה דאָס האַרץ. אָבער ער איז אַליין שולדיג. יעדער מענש האָט דאָס, וואָס ער פֿערדינט. זיין אייגענע שולד. עס איז נאָר ווי ער אַליין זאָגט: איך האָב גענומען די מיהע צו לערנען און צו פֿערשטיין דאָס לעבען און ער איז געבליבען דער זעלבער פּראָסטער חצקאל דראַכמע. (שטייט אויף) מען וואָלט געדאַרפֿט אַ ביסעל אַריינקוקען אין ספר. איך האָב שוין ניט געהאַלטען קיין ספר אין די הענד, איך געדענק אַליין ניט. (שטעלט זיך אויף די קניע לעבען טשעמאָדאַן און נעמט אַרויס אַ ספר) אומזיסט מיטגעפֿיהרט, איך האָב איהם אין וועג אפילו ניט געעפֿענט. (זעצט זיך לערנען) אַך! פֿריידעניו'ס מתנות. מען דאַרף גיין צו איהר. איך האָב זי געזעהען נאָר פֿון וויַיטען. (געהט) ער זאָגט: 75 טויזענד איז דאָ אין דער קאַסע. מען וואָלט געדאַרפֿט בעסער איבערקוקען די חשבונות און איבערצעהלען דאָס געלד. (געהט צו דער קאַסע, שלעפּט אַרויס גרויסע זעק מיט געלד, צעהלט טויזענדער און לעגט זיי אין אַ זאַק) איין טויזענד (צעהלט) צוויי טויזענד. (צעהלט) דריי טויזענד. (פֿריידע קומט אין אַ ווייַסען פּעניואַר, די האָר צולאָזט.) וואָס איז? גאָט איז מיט דיר! (פֿערמאַכט די קאַסע).

פֿריידעניו: וואָס איז דאָ געווען פֿאַר קולות? מיר האָט זיך אויסגעוויזען, איך הער ווי די מומע וויינט... מיר וויַיזט זיך אָפּט אויס, איך הער...

הערשעלע: וואָס וויַיזט זיך דיר אויס, קינד? ווי קומט אַהער די מומע?

פריידעניו: איך ווייס ניט. מיר ווייזט זיך אפט אויס.

הערשעלע: נאררעלע, זעה בעסער, וואס פאר אויריגגלעך און האב דיר געקויפט. (גיט איהר א פוטליאר).

פריידעניו: (עפענט) אך! ווי שיין! (ווערט בעגייסטערט) ווי ריינע טראפען וואסער געגען דער זון, אזוי שיינען זיי. א נו, מיר וועט פאסען? (טהוט אן) א יא שעהן? (לויפט צום שפיגעל) אבער וואס קומט מיר ארויס דערפון? (ווערט ווידער טרויעריג) איך קען זיך מיט קיין זאך ניט פרייען. יעדע מינוט אזוי ווי א שלאנג טרעט מיר צום הארצען און זויגט דאס בלוט.

הערשעלע: פריידעניו, איך האב דא א ביסעל צו טהון, געה, איך וועל באלד קומען.

פריידעניו: איך ווייס, דו ווילסט בעסער בלייבען דא און צעהלען געלד...

הערשעלע: הער, איך האב גערעדט מיט מענשען... איך וועל מיט דיר זומער אי"ה פאהרען קיין וויען צו א פראפעסאר... גאטעניו, אויב דו וועסט מיר געבען א זוהן, בעט איך מעהר גאר ניט ביי דיר...

פריידעניו: ניין! איך בין קראנק... איך וויל ניט, איך דארף ניט זיין א מוטער פון קינדער...

הערשעלע: אויב דו ביזט חלילה קראנק? געוויס... וואס דארף איך קינדער? דיין געזונד איז מיר טייערער פון קינדער. אבער וואס פעהלט דיר דען, חלילה?

פריידעניו: מיר פעהלט קיין זאך און איך האב גאר נישט. איך בין רייך און בין פיעל ארימער פון ציפען... איך האב פערנומען מיין מוטערס פלאץ און קען זיך קיין ארט געפינען ... (וויינט).

הערשעלע: איך פערשטעה ניט, וואס ווילסט דו?

פריידעניו: איך וויל זיין גליקליך! גיב מיר גליק! גיב מיר פריידע!

הערשעלע: אי! פריידע, דו ווייסט אליין ניט, וואס דו פערלאנגסט!

פריידעניו: איך דארף גאר ניט און איך פערלאנג גאר ניט! איין זאך נאר. איך וויל מיין קראנקעס הערץ זאל פיהלען דאס, וואס איך האב געפיהלט, ווען דו האסט מיר דאן געשפיעלט אויף דער פיעדעלע, געדענקסט?

הערשעלע: ביזט א נאררעלע, דאן האבען מיר ערשט געשטרעבט צו אונזער גליק, איצט קענען מיר דאס ניט פיהלען מעהר און מיר ווילען דאס מעהר ניט פיהלען!

פריידעניו: ווי? האט דען די פיעדעלע דאן מיר א ליעגע

געזאָגט? ניין! ניין! דאָס וואָלט געווען שרעקליך. איך בעט דיך זײַ ניט פרעמד צו מיר.

הערשעלע: געוויס בין איך צו דיר ניט פרעמד. (עפענט די קאַסע און גיט אַ קוק) וויפיעל האָב איך איבערגעצעהלט? דרײַ טויזענד דאַכט זיך... האַ?

פרײַדעניו: קום אַהער... נעם דײַן פיעדעלע... שפּיעל מיר נאָך איין מאָל... נאָר איין מאָל נאָך! און איך וועל דאָ ווידער זיצען בײַ דײַנע פיס...

הערשעלע: אַי, וואָס רעדסט דו, קינד! שפּיעלען? איך האָב שוין העכער צוויי יאָהר די פיעדעלע אפילו אין האַנד ניט געהאַלטען. מיר דאַכט זיך, איך וועל שוין קיין מאָל ניט קענען שפּיעלען מעהר.

פרײַדעניו: קיין מאָל ניט מעהר? אַלעס איז אָבגעשטאָרבען?!... עס וועט ניט קומען מעהר צוריק?

הערשעלע: איך פערשטעה ניט, וואָס איז מיט דיר? פרײַדעניו! געה צו זיך, בערוהיג זיך... איך דאַרף דאָ אַביסעל איבערקוקען די חשבונות, געה, קינד, און שלאָף געזונטערהייד. (ער גיט זי אַ קאַלטען קוש אין שטערן).

פרײַדעניו: (שטעהט אויף, קוקט אויף איהם לאַנג און זאָגט שטיל) אַ גוטע נאַכט! (ראש אָב. מען זעהט ווי זי פערשטיקט איהרע טרערען. ער בעמערקט עס ניט).

הערשעלע: הפנים זי איז טאַקע ניט מיט אַלעמען, מען וועט דאַרפען מאָרגען שיקען נאָכ'ן דאָקטאָר (געהט, טרינקט אויס אַ גאַנצע גלאָז ווײַן און צוריק צו דער קאַסע) דאָס האָב איך שוין געצעהלט, דרײַ טויזענד, (לעגט דאָס איבער געצעהלטע אין סאַקוואָיאַזש) פיער טויזענד (צעהלט) פינף טויזענד! (צעהלט) זעקס טויזענד! וואָס איז דאָס? דאַכט זיך גאָר ניט, פאַפירלעך, און דאָך אַז מען גיט אַ קוק אין דער קאַסע און מען דערזעהט אַזוי פיעל דיזע פאַפירלעך, ווערט דאָס האַרץ פול מיט פרײַד, דער שלאָף געהט פערבײַ, מען פערגעסט, אַז מען איז מיעד, אַז מען איז הונגעריג... מען פאַרגעסט אויף אַלעס! יעדער הונדערטער רעדט צו דיר, ווי אַ לעבעדיגע זאַך, יעדע אַסיגנאַציע גלעט דיך, ווי אַ וואַרעם ווינטעלע. אַי! וויפיעל הנאה, פרײַד, מאַכט, ליעגט אין אָט די קלייניניקע שייניניקע פאַפירלעך! (מוזיק אַרײַן) הידד! עס וואַקסען די טויזענדער ווי פרשות! גאָך אַ פרשה!... נאָך אַ טויזענדער! זעקס! זיעבען! אַכט!

מוזיק: וואָס איז, ר' הערש, איהר גלויבט מיר [illegible]? איהר קוקט נאָך מײַנע חשבונות?

הערשעלע: (דערשרעקט זיך) דאָס זייט איהר, ר׳ אוריאל? איך וויל גלאַט זעהן, אפשר האָט איהר אַ טעות געהאַט...

מזיק: יאָ, איך זעה, איך האָב אַביסעל אַ טעות געהאַט... איך גלויב אייך צו פיעל און האָב אייך אויסגעלערנט צו פיעל געשעפטסמאַן צו זיין. מיר איז אַריין אין נאָז, ווי איהר האָט דאָ פריהער גערעדט: מיין געלד! מיין פאַבריק! מיין קאָנטאָר! איך וועל הייסען! איך וועל זעהן! אַי, איך האָב מורא, איהר ווערט מיר צופיעל בעל־הבית!

הערשעלע: איהר קענט זיין רוהיג... איהר זייט דאָ אַזאַ בעל־הבית ווי איך.

מזיק: אַז מיר זענען דאָ אַליין, זאָגט איהר דאָס מיר. אָבער ווי אַזוי וועל איך דאָס קענען איבערצייגען, אַז איהר וועט וועלען געגען מיר האַנדלען מעשה סוחר? איך האָב זיך מיט אייך ניט צושריבען, ווייל איך האָב אייך געהאַלטען פאַר אַ יאָלד... איך לאַך טאַקע פון יאָלדען, אָבער איך ווייס, מען קען זיי גלויבען! איצט אָבער האָב איך מורא: איהר הויבט אָן ווערען צו פיעל חכם און אין דער קאַסע איז דאָ צופיעל מזומן...

הערשעלע: נו! אויב איהר גלויבט מיר ניט, וועלען מיר זיך צושרייבען. מיך הארט ניט, אפילו מאָרגען.

מזיק: מאָרגען? אַ דאַנק דעם טאַטען אייערען! איך האָב מורא! איך וועל די גאַנצע נאַכט ניט קענען שלאָפען! איך האָב געזעהן, איהר האָט געצעהלט דאָס געלד מיט צו פיעל הנאה... גלייך ווי עס זאָל זיין אין גאַנצען אייערס.

הערשעלע: וואָס־זשע ווילט איהר? איך וואָלט געוואָלט וויסען. רעדט: וואָס ווילט איהר?

מזיק: איך וויל פשוט די 75 טויזענד רובל נעמען צו זיך דער־ווייל, ניש־קשה, איהר האָט מיך מעהר אין דער האַנד. (מאַכט עטליכע טריט צו דער קאַסע).

הערשעלע: (וואַרפט שנעל אַריין אַלע פעקלעך געלד אין סאַק און מאַכט צו די קאַסע) וואָס? אַזאַ סומע מיט געלד זאָל איך אייך גאָר אָבגעבען? וואָס מיינט איהר, איך בין פון זינען אַראָפּ?

מזיק: פאַר וואָס האָב איך אייך שטענדיג נאָך מעהר געגלויבט? אָה, איצט זעה, איך, ווער איהר זייט!

הערשעלע: נו, זעהר שוין! פון מאָרגען אָן וועט איהר מיר ניט גלויבען מעהר!

מזיק: פון מאָרגען אָן? בלאָ! מאָרגען קען שוין זיין צו שפּעט! איהר מיינט ניט, אַז איהר וועט מיך נעמען אויף זיכער. איהר האָט ניט געטראָפען דעם אָרט! צדיק מיינער!

הערשעלע: און איהר מיינט ניט, אז איך וועל אייביג נא[illegible] צו אלעם וואס איהר זאגט, איז תורת לאקשען! (ציטערט פון אויפרעגונג)

מזיק: אהו! איך וויים, איהר זייט שוין א גרויסער חכם געווארען, אויסגעלערנט אויף מיין קאפ!...

הערשעלע: איך געפעל אייך ניט, וועל איך ניט זיין קיין אונטערפיהרער אויף אייער חתונה. (פערשליעסט די קאסע) א גוטע נאכט! איך געה שלאפען!

מזיק: איהר האט א טעות! איהר געהט נאך ניט שלאפען! (פערצוימט איהם דעם וועג) איהר ווילט מיר ניט געבען דאס געלד, שרייבט מיר אונטער א פאפיר אז איהר האט ביי מיר גענומען צו בעהאלטען הונדערט טויזענד... טאמער באנקראטירט איהר אדער איך וויים וואס, קען איך אייך לכל הפחות אריינזעצען אין אסטראג. איך שרייב באלד אויף און איהר שרייבט מיר אונטער!

הערשעלע: אי, זייט ניט קיין שוטה! וואס הייסט, איך וועל אייך אונטערשרייבען פאפירען! וועלכע פאפירען? וואסערע פאפירען?

מזיק: וואס? אונטערשרייבען א פאפיר אויך ניט?

הערשעלע: ניין! איהר האט מיר געגלויבט אזוי פיעל, וועט איהר מיר גלויבען נאך א נאכט!

מזיק: איך וויל אייך ניט גלויבען מעהר! איך בין אייך ניט מחויב מעהר צו גלויבען! גיט מיר א פאפיר אדער דאס געלד! איך קען בעשטיין, איהר זאלט מיר גלויבען!

הערשעלע: אי! געהט צו אלע שווארצע יאהר! איהר ווילט מיר ניט גלויבען, גלויבט ניט! איך געה!...

מזיק: איך גלויב אייך ניט און וועל אייך ניט לאזען גיין. איך גלויב ניט! איך גלויב ניט! (חאפט ארויס ביי איהם דעם שליסעל און לויפט עפענען די קאסע, הערשעלע לאזט איהם ניט, ער ווארפט איהם אום, חאפט דעם פאק מיט דער גאנצער סומע געלד און לויפט. הערשעלע נאך איהם.)

הערשעלע: גזלן! רוצח! גנב! אהער גיב דאס געלד! (חאפט איהם) איך וועל דיך ניט ארויסלאזען פון דאנען א לעבעדיגען! אהער גיב דאס געלד! (זיי ראנגלען זיך, מזיק רייסט זיך הערויס, לויפט צום טיש און דערזעהט דעם קארקען-ציהער).

מזיק: אוועק פון מיר! איהר זעהט דאס מעסער? איך בין פאר זיך ניט פערענטווארטליך איצט! (וועהרענד מזיק רעדט, ווידערהאלט הערשעלע איינס און דאסזעלב'ע: מיין געלד! מיין געלד! ער ציטערט מיט'ן גאנצען קערפער).

הערשעלע: אַהו דו ווילסט מיך הרג'ענען? צונעמען מיט געוואַלד דאָס געלד? מיט אַ מעסער גאָר! ווי אַנ'אמת'ער רוצח!... גיב אַהער דאָס געלד! דאָס געלד אַהער! (שלעפּט אַרויס ביי איהם דאָס מעסער, [illegible] ראַנגלען זיך ביידע, ווי פּערווירטע, ביידע פאַלען, הערשעלע שטעלט איהם מיט'ן פּראָבקע-ציהער אין האַלז און שרייט) ניין! דאָ וועסט דו קרעפּירען פריהער, איידער דו וועסט צונעמען מיין געלד! עס איז מיין געלד! מיין געלד! (אַ גאַנצער פּאַק מיט געלד צושיט זיך איבערן פּאָל. פריידעניו און לייזער לויפען אריין ערשראָקענע).

פריידעניו: וועה איז מיר! וואָס איז דאָ געשעהן?

הערשעלע: (קלויבט דאָס געלד און וואַרפט אין סאַק-וואַיאַזש, ווי משוגע) מיין געלד! מיין געלד! מיין געלד!

פאָרהאַנג.

פערטער אקט.

(זעהר איין ארעמעס צימער ביי חצקאל'ן אין הויז. ביים טיער א דייזשקע מיט וואסער. ביים אויבען גרויסע שייטלעך האלץ. א טיש. א לאנגע הילצערנע באנק. צוויי בענקעלעך און א קליין שטולכעל. ביים וואנד א בעט. א קליינע שאפקע.

חצקאל: (זיצט ביים אויבען אויף דר'ערד און שפאלט מיט א האק די גרויסע שייטלאך האלץ. דאבע ביים טיש, ארבייט א זאק און צעהלט די „אויגלעך.")

דאבע: (שטיל) איין און צוואנציג, צוויי און צוואנציג, דריי און צוואנציג פיער און צוואנציג... אי! איך האב שוין ארויפעלאזט אבי־אויגעל. (לעגט אוועק דעם זאק) חצקאל, האק ניט דאס האלץ אויפ'ן שוועל, וועסט נאך, חלילה, דעם שוועל א האק טהון.

חצקאל: האב קיין מורא ניט, דאבע, דעם שוועל וועט ניט וועה טהון. (האקט.)

דאבע: מיך הארט ניט דער שוועל, אבער ווען דו וועסט חלילה א האק טהון דעם שוועל און גאטדעם וועט ציפע אריבערטרעטען דעם שוועל, וועט זי חלילה האבען א קינד מיט א צוהאקטע ליפ.

חצקאל: דאבע, ציפעניו איז סיידען ווידער שוין... ע...

דאבע: איין א גוטע, כשר'ע, מזל'דיגע שעה... דאנקען גאט. נו. און דו ווייסט גאר ניט, אז מען גיט א האק די אויבערשטע פריי־טעלקע איז ביים קינד די אויבערשטע ליפ צושפאלטען און אז מען גיט א האק אין שוועל, איז די אונטערשטע צוהאקט? קיין זאך ווייסט דו ניט, גלייך, חלילה, דו ביסט גאר ניט אויסגעוואקסען צווישען מענשען.

חצקאל: מיט מיין פראסטען שכל קען איך ניט פערשטיין, ווי אזוי קען מען איבערהאקען א מענשען די ליפ, ווען ער איז גאר ניטא דערביי, ווען ער איז נאך גאר אפילו ניט געבוירען געווארען. נאר גאר ניט, די ווייבער ווייסען דאך מסתמא בעסער אין אזעלכע זאכען.

דאבע: דו הער אויף טענה'ן און קום בעסער אהער. אט אזוי, זעץ דיך אויף דעם קליין בייקעלע. ציה אויס ביידע הענד, אט אזוי (טהוט אן אויף זיינע הענד בויוואהל) איך דארף צו־וויקלען א פאסמע בויוואהל. (וויקעל) אהא! חצקאל כלי־בוניק, דו האסט געמיינט, דו וועסט ביי מגר זיצען אהן ארבייט? געהסט ניט אין פאבריק, ביזט דו ביי מיר אין דער היים אנשטאט א שיקסע, להבדיל, א כפרה... וואסער אנגעשלעפט,

האַלץ אָנגעהאַקט, קיין ציין הרע, קיין בייזע אויג, האַלט די פּאַסטע ; איך וועל אָנוויקלען אַ גאַנצען קבּיילעל באַוועל. (זי וויקעלט לאַנג. זיי שווייגען ביידע, ער הויבט אָן באַלד דורעמלען און בעגט זיך צו מישן קאָפּ צו איהרע קניע). שש ! ער איז אַנדרעמעלט געוואָרען... איך האָב זיך מורא אַ ריהר טהון, איך זאָל איהם פּלוצים ניט אויפוועקען. זאָל ער אַביסעל שלאָפען... (בלייבט זיצען רוהיג, גאַנץ שטיל) מען זאָגט יאַקבי, אַז מען וועקט אויף מענשען פּלוצים פון שלאָף, קען ער חלילה געחאַפּט ווערען. (לייזער קומט פון גאַס מיט אַ שטעקען).

לייזער : גאָט העלף ! זעה נאָר, וואו ער איז אַנשלאָפען געוואָרען. איז ר׳ חצקאל, איהר זייט נאָך אַלץ אַ גנב ?

ד אָ ב ע : (פערשעהמט) אַי, געהט... ער האָט זיך נאָר אָנגעבויגען...

ח צ ק א ל : ניין! איך האָב טאַקע אַ דרעמעל געחאַפּט. (וואַשט די הענד ביי דער דייזשקע) גאָט העלף, ר׳ לייזער, גאָט העלף ! איך זעהען איצט איז אַ גאַנצע זכיה.

ל יי ז ע ר : ר׳ חצקאל, איך בין געקומען אומישנע צו׳ן אייך, איך דאַרף אייך זאָגען זעהר אַ וויכטיגע זאַך. (פיהרט איהם אויף אַ זייט, שטיל) שש : זייט וויסען עס איז דאָ ! איך האָב זיך לאַנג געמוטשעט, אָבער איך האָב עס געפונען. איהר ווייסט : הא לחמא עניא ?

ח צ ק א ל : אויב איך וויס ? הא לחמא עניא הייסט : אָט דאָס אָרעם קבצנ׳יש ברויט! איך קען דאָס ניט נאָר פון דער הגדה, איך וויים דאָס פון לעבען.

ל יי ז ע ר : שש ! אָט דאָס איז דאָס. איהר קוקט מיך אָן ? אָט דאָס איז דאָס.

ח צ ק א ל : וואָס איז דאָס ?

ל יי ז ע ר : הא לחמא עניא, אַז איהר וועט זאָגען פאַרקערט, וועט זיין הא עניא לחמא און עס גראַמט זיך מיט חצקאל דראַכמע... הא עניא לחמא—חצקאל דראַכמע !..

ח צ ק א ל : אַי, איהר אַלטער משוגענער, זיצט, וועט איהר זיין אַ גאַסט ביי אונז... הא ! הא : הא !

ל יי ז ע ר : (זעצט זיך) און וואו איז דאָס עפּעס אייער גאַנצער עולם, הא ! (מיט אַ ניגון) דער עולם איז אַ גולם, און אַ חכם איז דער איינער, וואָס גיט דעם עולם אין די ציינער... (שטיל) הא עניא לחמא—חצקאל דראַכמע...

ד אָ ב ע : ציפּעניו איז געגאַנגען אין יאַטקע. איהר ווייסט דאָך, אין מיטען וואָך קאָנען מיר ניט עסען קיין פליישׁ, האָב איך איהר געזאָגט, זי זאָל געהן, אפשר וועט זי טרעפען וואָלוועל, זאָל זי קויפען אַ לונג

און לעבער אדער א פוס-נאגע. און די מחותנת'טע פעסע איז ביי דעם גביר. מען האט זי געשיקט רופען, פריידעניו איז דאך שוין ווידער... נים דא געדאכט, ניט אין קיין יודישע שטוב געדאכט. איהר געהט ארײן אמאל צו זיי?

לייזער: ניין! איך בין מיר ביי אפרים כלי-זמר א קעסט קינד און פיהל זיך איצט ווי א בלינטשיק אין סמעטענע. וואס זאל איך אהין געהן? מיט מיר שעמט מען זיך און דעם כבוד בין איך זיי מוחל. אבער, זאגט נאר, ידידי ר' חצקאל, מה היום מיומים? וואס זיצט איהר עפעס אין דער היים? גזלן, איהר וויקעלט דא באוועל? (דאבע פערשעהמט זיך ווידער).

חצקאל: וואס איך זיץ אין דער היים? אט דאס איז דאך די קלאץ קשיה. ר' הערשעלע האט מיך געוואלט גליקליך מאכען און געבען מיר א טשין פון א פריקאשציק. דאס הייסט, איך זאל אליין ניט ארבייטען און זאל נאר אומגיין און האוקענען אויף די וואס ארבייטען יא. האב איך איהם בעדאנקט. ניט איך. ניט מאטעלע,— מיר ווילען פון איהם קיינע טובות! נו, אבער לכל הפחות ארבייט ווי פאר א פראסטען ארבייטער זאל מען געבען גענוג? ווייס איך! א קדחת, שונאי ישראל, דריי טאג ארבייט איך און דריי טאג ניין! מען גיט אונז צו פערדינען נאר אזוי פיעל, מיר זאלען פון הונגער ניט פערחליאנעט ווערען. מאטעלע איז אליין אוועק אין פאבריקע ארבייטען און איך, ניט אומצוגיין פוסט און פאס, דיען איך דאבע'ן אנשטאט א שיקסע. דאס איז מזיק'ס פאריאדקעס. ר' הערשעלע ווייס ניט, אזעלכע נארישקייטען ווי חצקאל דראכמע ליגען איהם איצט ניט אין זינען... און איך וועל ניט געהן קלאגען זיך אדער בעטען א לאסקע ביי איהם! (גיט א האק בייז א שטיקעל האלץ) ניין! דאס וועלען מיינע שונאים ניט דערלעבען!

דאבע: אי, דער מזיק! ער האט אונז אלע צו-מזיק'ט. ווען ער איז געוועזן קראנק, האבען מיר געמיינט, מיר וועלען שוין פון איהם פטור ווערען. זאל מיך, איך האב די הענר ניט געוואשען, ניט שטראפען פאר די רייד. ער האט זיך אבער אויסגעקאטשעט. עפעס רעכטס וואלט נאט צוגענומען, א צרה לאזט ער אונז איבער.

חצקאל: פון דעסטוועגען איז ער דריי חדשים אומגעגאנגען מיט א פערבונדענע כלי. מען זאגט, זיי האבען זיך שיער ניט צו'הרג'עט פאר'ן געלד. און פון יענעם טאג געהט הערשעלע אום שטענדיג זעהר א צו-טראגענער. דאנקען גאט וואס איך בין א קבצן. לכל הפחות פאר'ן געלד וועט מיר קיין מזיק ניט איבערבייסען דעם גארגעל!

דאבע: בעריל לאפטיוך זאגט יאקבי, אז דאס האט ר' הערשעלע אבגעקאסט מיליע-מיליאסען מיט געלד, איידער זיי האבען זיך איבער-

געבעטען. ר׳ לייזער, וויפיעל איז מיליע-מילאָסען!

לייזער אַ סך!..

חצקאל: נו, יאָ, אַבי עס איז ביי זיי ווידער שטיל, קוצעניו מוצעניו... זיי זענען יעצט נאָך שטאַרקערע גוטע פריינד און דער גאַנצער פלאַקער איז מזיק.

לייזער: אַי, ווען איך דערמאָן מיך, וואָס יענע נאַכט האָט זיך אָבגעטהון. אַ געשריי: קאַראַאול! קאַראַאול! ביי מיין תכשיט אַ מאַשינקע פון פליאַשקע, מזיק אַ צובלוטיגטער ווי אַ חזיר! געלד! געלד! בלוט. ביידע וואַלגערען זיך אויף דר׳ערד, פריידע אַ טויט-ערשראָקענע, ביי מיר די נשמה אויפ׳ן שפּיץ נאָז.—עי! דאַנקען גאָט. איך בין איצט ביי אפרים כלי-זמר. (געהט צו דער שאַפע) איז ער געגאנגען צו דער-לאַנגען אַביסעל משקה פון דער פליאַשקע, און האָט ער גענומען צו דעם גומען. (זוכט, דאָבע לאַכט.)

חצקאל: ר׳ לייזער, אייער טרחה איז אומזיסט... איהר וועט ניט געפינען אַפילו אַ לעק... היינטיגען שבת האָבען מיר אַפילו קדוש געמאַכט אויף טרוקענע חלה...

לייזער: טרוקענע חלה? פע. און אָט איז אונזער ציפעניו. (ציפע קומט מיט אַ קאָשיק, אַ שאַל אויף די פלייצעס, זי איז אין אַ גוטע לוינע.)

ציפעניו: אָה, אַ גאַסט! גאָט העלף, זיידעניו. גוט וואָס איהר זייט געקומען. איך דאַרף אייך נויטיג עפּעס פרעגען. (פיהרט לייזער׳ן אָן אַ זייט, ער איז זעהר פּעראינטערעסירט) שש... זאָגט מיר, איך בעט אייך... ע! ע: פאַר אַ יאָהרען ווינטער איז געגאַנגען אַ שנעע? (אַלע לאַכען).

לייזער: אַזוי גאָר? גוט... איך מוז צוגעבען: גוט...

דאָבע: אַי, מיר בייסט עפּעס אין לינקען אויער. איך האָב מורא, איך האָב מורא, מיר וועלען חלילה האָבען עפּעס אַ שלעכטע בשורה.

ציפעניו: שוויגער לעבען, אַ שלעכטע בשורה האָב איך אייך געבראַכט: איך האָב קיינע מציאות ניט געהאַנדעלט, אויף יעדען לונג איז דאָ צוואַנציג בעלנים און אויף איין פוס-נאָגע זיעבצעהן ווייבער... בין איך געקומען אָהן אַ פוס און אַ לונג. איאָ אַ שלעכטע בשורה? חאַ! חאַ! חאַ! די קינדער שלאָפען נאָך?

חצקאל: מאָטעל וועט נעבאַך קומען אַ הונגעריגער פון דער אַרבייט.

דאָבע: נו, מיר וועלען איהם אָבקאָכען פיש-קאַרטאָפליעס, ער האָט עס ליעב און עס וועט איהם זיין צו געזונד, קיין עין הרע, קיין בייזע אויג.

ציפעניו: זיידע, קאַרטאָפליעס מיט וואַסער, מיט אַ סך פעפער און אָהן פיש, רופט זיך ביי אונז פיש-קאַרטאָפליעס, איהר האָט עס ליעב?

פיש קארטאפליע, ע! ע! טאראטאפליע... אי! צו קארטאפליע הפנים גראמט זיך קיין אך נים.

לייזער: קארטאפליע פון פיש מהודו ועד כוש, מכוש ועד הודו, באלד זיי זיך מודה, צו האסט דו געגומען צו דיין כשר'ן גומען...

ציפעניו: (שלאגט איבער) אביסעל משקה פון דער פליאשקע. הא! חא! חא! שווינגער לעבען, און וואו איז דאס די מומעניו?

דאבע: מען האט זי גערופען צו פריידען. זי האט דאך ווידער דעם חולאת, נים אין אונזער שטוב געדאכט. אלע חודש קומט עס אן אויף איהר. נא! האסט דו געהערט אביסעל א חולאת? קיין זאך טהוט נים וועה און מען איז קראנק, נים משוגע און דאך נים ביי'ם זינען. (ציפע בלייבט זיצען א טרויריגע.)

חצקאל: דאס איז די מרה-שחורה. מען זאגט, אלע גבירים קרענקען מיט דעם חולאת.

דאבע: דו ווייסט! עס קומט דערפון, וואס ווייבער האבען נים קיין קינדער... וואס זאגסט דו פארט, ווי מיר בייסט אין לינקען אויער...

לייזער: איך זאל וויסען, אז מורנו ורבנו ר' הערש איז ניטא אין דער היים, וואלט איך אריינגעגאנגען זי זעהען. זי איז טאקי א גרויסע בגידת און פון דעסטוועגען איז אויף איהר נעבאך א רחמנות.

ציפעניו: יא, ר' לייזער, געהט אריין צו איהר. איהר וועט פער-דיענען א מצוה — זי איז זעהר עלענד. אי! איהר זאלט זי זעהן, ווען עס קומט אן אויף איהר: שטיל ווי א טויב, רעדט אליין צו זיך, זינגט זיך אין דער שטיל און איז אזוי אונמוטהיג. — (אלע בלייבען שטיל. פויזע. פלוצלונג א גערויש. ציפעניו חאפט זיך אויף ערשראקען) וועה איז מיר! וואס איז דאס עפעס? מיר האט זיך אבגעריסען דאס הארץ! (א יוד אנ-ארבייטער לויפט אריין זעהר ערשראקען).

ארבייטער: גאט איז מיט אייך... איך בעט אייך... שרעקט אייך נים... מען טראגט אייער מאטעלען אהיים.

אלע: אי! וועה איז מיר! וואס איז?...

דאבע: אנ'אונגליק האט מיך געטראפען!

ארבייטער: עס איז חלילה נים קיין גרויסע סכנה, מיט'ן ראד האט ביי איהם אבגעריסען א האנד!

חצקאל: די פאבריקע! די פאבריקע! אי! די פאבריקע!

ציפעניו: וואו איז ער? מאטעלע... מאטעלע! לויפט צום טיהר. אנטקעגען קומען יודישע ארבייטער, וועלכע טראגען מאטעלען, ער איז אויסגעשמירט אין בלוט, איין האנד פערוויקעלט מיט א סך ווייסע טיכער. דורך וועלכע עס זעהט זיך ארוים דאס בלוט. גאר איבען א ווייבער

נײַער טלית אויך אין בלוט. ציפּע שרײַט ניט מיט אײַער קול) װעה צו מיר! ער איז טויט! ער איז טויט!

דאָבע: מײַן קינד! מײַן אײנציג קינד! מײַן מאַטעניו!...

אַרבײַטער: גאָט איז מיט אײַך, ער איז נאָר אין חלשות (זײַ לײגען איהם אויפ׳ן בעטעל).

חצקאל: גאָט! דײַנע טליתים מאַכט מען איצט מיט רעדער, װעלכע רײַסען אונז די גלידער! װעהט, מײַן זון! מײַן זון, אַלע נעבען בעטעל).

ציפּעניו: מאָטעלע! אױ; איך װעל דאָס ניט אױסהאַלטען, (זי און די מוטער שרײַען נעבען איהם).

מאָטעלע: (קומט צו זיך. מיט זעהר אַ שװאַכע שטימע). אױ! (װיל אַ שמײכעל טהון) שרעקט אײַך ניט, עס איז גאָר ניט, נאָר אײן האַנד אָבגעריסען. אױ, װאָס איז דאָרט אַ האַנד בײַ אַן׳אַרבײַטער... טאַטע, דו װײסט, ער... ר׳ הערשעלע... איז פּונקט געשטאַנען לעבען פענסטער... ניט װײַט פון מיר... מײַן בלוט האָט אױף איהם געגעבען אַ שפּריץ... אױ, ציפּעניו... (חלש׳ט. אַ דאָקטאָר און אַ פעלדשער קומען אײַלענדיג זיך).

חצקאל: מאָטעלע, מײַן קינד, שטאַרק זיך. אָט איז געקומען דער דאָקטאָר. זוהן מײַנער!

ציפּעניו: װעה איז מיר! װעה איז מיר! װאָס װעט פון אונז זײַן? װאָס װעט זײַן פון אונז — (קלאָגט).

דאָבע: מײַן קינד! מײַן זוהן! אַ שלאַג האָט מיך געטראָפען, װעה איז מיר! (אַלע װײנען, די אַרבײַטער װישען די טרערען. דער דאָקטאָר נעמט פון פּאַק זײַנע אינסטרומענטען.

(אַ סך יודען און װײבער ערשראָקענע קוקען אַרײַן אין די פענסטער זײַן אין טיהר).

פערװאַנדלונג.

(אַ הויף לעבען דער פאַבריק. עס הערט זיך װי די רעדער רוישען און די מאַשינען קלאַפּען. מזיק פיהרט אַרױס הערשעלען. הערשעלע זעהר בלאַס).

מזיק: נאָך פיהלט איהר ניט גוט? קומט אַרױס אַהער אַביסעל אױפ׳ן לופט. עי, װער איז דאָרט? דערלאַנגט אַהער אַ בענקעל (אַן׳אַרבײַטער טראָגט אַרױס אַ בענקעל) זעה נאָר, װי בלאַס ער איז געװאָרען!

הערשעלע: איך האָב דערזעהן רױטע בלוט, בין איך געװאָרען זײס, אױ! (שפּילעט אָב דעם קראַגען פון העמד).

מזיק: װאָס איז דאָרטען אַזעלכעס? אַזױ געהט דאָס לעבען: דער

רייסט אָב א האַנד, דער פערליערט א פוס, פילע ווערען גע'הרג'עט אין מלחמה. דאָס לעבען שטעלט זיך ניט אָב דערמיט און די וועלט ווערט אויף דאָס מינדעסטע ניט פערענדערט. וואָס בעדייטעט מאָטעלע אין דער גרויסער וועלט-פאַבריק, וועלכע רופט זיך נאַטור?

הערשעלע: מזיק, דו ביזט גערעכט: מאָטעלע בעדייטעט גאָר-ניט... נו, און הערשעלע בעדייטעט אַ סך? אי! ווי זאָגט אונזער פיוט: דער מענש איז געגליכען צו אַ צובראָכענעם שאַרבען, צו דעם שאָטען וואָס לויפט פאָרט, צו דעם שטויב, וואָס ווערט געטראָגען פון ווינד, צו אַ חלום וואָס ווערט פערשוואונדען...

מזיק: עז דאָס איז אַנ' אַלטע יודישע לידעלע, מיט וועלכע דער יוד פערביטערט זיך שטענדיג אַליין דאָס לעבען און וואַרפט אויף זיך אַליין אַרויף אַנ' אימה ופחד. נאָך לאַנג, לאַנג האָט אונזער יודישער צרות-העלד איוב געזאָגט די זעלבע חכמה: דער מענש איז ווי אַ גראָז, וואָס געהט אויף און ווערט פערשניטען, ווי אַ שאָטען וואָס לויפט... ניין! מיר געפעלט שוין פיעל בעסער, ווי דער דייטשער געלערנטער דאָקטאָר האָט געזאָגט: „פערגניגען וויל איך, פון אַלעם זאָל מיין אויג געניסען, דאָך וויטער זאָל שטרעבען מיין זינען!"

הערשעלע: אַ יוד בין איך און די אַלטע יודישע לידעלעך ווילען לעבען אין מיר ביז מיין טויט. דעם מענש קען מען גיכער פון מיר אויסקאָרענייען, אָבער ניט דעם יוד... ניין! דער וואָס האָט דיר געזאָגט: ער וויל פערגניגען מיט'ן אויג געניסען און מיט'ן זינען שטרעבען, — איז געוויס געווען אַ גוי... דער יוד מיינט: מען קען ניט געניסען, ווען דער זינען שטרעבט. און דער זינען קען ניט שטרעבען, ווען מען גע-ניסט!...

מזיק: מען דאַרף אָבער זיין ניט נאָר אַ יוד, מען דאַרף זיין אַ מענש!

הערשעלע: יאָ! מענש אויך!... אי! אַמאָל פלעג איך זיך פאָר-שטעלען, ווי שרעקליך עס וועט הילכען דער שופר הגדול, וועלכער וועט ערשאַלען פאַר'ן גרויסען יום הדין. און וועט וועקען די טויטע מענשען וואָס ליעגען אין די קברים. און... רופען זיי צום כסא המשפט... מזיק, ווען פון זיין ברוסט האָט זיך היינט אַרויסגעריסען דער פיר-כטער-ליכער יאָמער-געשריי, האָב איך ערפיהלט, אַז עס איז דאָ עטוואָס, וואָס הילכט שרעקליכער פון קול השופר הגדול!... מזיק, דער מענש האָט אין איהם געשריהען, דער אמת'ער, נאַטירליכער מענש... און ווי טיעף אין מיר זענען שוין געשלאָפען די מענשליכע געפיהלע, זיין יאָמער-געשריי האָט זיי ערוועקט! און ווען איך האָב דערזעהן די בלאַסע פנים'ער אַרום איהם, זייער אמת'ען שרעק און רחמנות, האָב איך פערשטאַנען, דאָס

דיזער ...שליכער יאמער-געשריי איז דער מעכטיגער שופר, וואס רופט אונז צום יום הדין, וואס צוברעכט דעם פענצטער וואס ליגט אויף אונזער הארץ און וועקט אויף דעם מענשען פון זיין קבר... ביי דעם געשריי פערשווינדעט גוי און יוד, בעל-הבית און ארבייטער, חכם און נארר... דער מענש נאר ערוואכט... דער מענש, דער מענש!...

מזיק: אה, איך וויים, וואס א יוד רופט מענש! געווים ניט מאכט, קראפט, טהעטיגקייט, ערפינדונגס-פעהיגקייט, פערוועגענהייט פון גייסט, ניין! זארגען זיך ווי א שוואכע פרוי, גריבלען, וואנקען, ניט האבען קיין הנאה פונ'ם לעבען, פיעל טראכטען און וועניג טהון — דאס איז דער יודישער מענש! איהר דארפט זעהר נויטיג דעם מין מענש ארויסרופען פון קבר, ער זאל קומען און פערגיפטען דאס לעבען? וואס קוקט איהר? האט קיין מורא ניט, אויף אייך איז שוין ניטא קיין בלוט, מען האט עס אבגעוואשען...

הערשעלע: אבגעוואשען? הם... יא אבגעוואשען, אדער ניט אבגעוואשען, זיין בלוט שרעקט מיך ניט. זעהסט דו, דאן... אין יענער נאכט, ווען איך האב דיין בלוט געזעהן אויף זיך, האב איך מורא געהאט, איך האב געפיהלט מיאוס, איך האב געפיהלט שלעכט... זיין בלוט אבער שרעקט מיך ניט, עס מאכט מיר וועה. איך פיהל ניט מיאוס, איך פיהל א שארפען וועהטאג.

מזיק: חע! חע! חע! דומהייטען! אייערע נערווען האבען זיך אביסעל צושטיפט. איהר זעהט דאס צום ערשטען מאל... קומט, פרישע לופט וועט אייך ווידער געזונד מאכען — עי! בערעל לאפטיוך, נעם צו דאס בענקעל! (א יודישער ארבייטער טראגט דאס בענקעל אוועק) ווייס איך, נאררישקייטען! אט האב איך א מאל געזעהן, אין א גרויסע פאבריק האט עס איינעם פערטשעפעט, און דאס גרויסע ראד האט איהם אויפגעהויבען א לעבעדיגען גאנץ הויך און דאן ערשט אראבגעשלעפט ארונטער און צומאלען אויף אש. (פיהרט איהם).

הערשעלע: (פערטראכט) אט אזוי איז דאס א פנים: דאס ראד פונ'ם לעבען הויבט אויף הויך, גאנץ הויך און נאכדעם ווארפט עס אראפ און צומאלט אויף אש... אויף אש און שטויב!..

מזיק: נו, א יוד אהן אש און שטויב איז ווי א גוי אהן בראנפען און אהן ביער. קומט, מיר וועלען אליין נעמען צו ביסלעך קאניאק, זעה נאר, ווי בלאס ער איז! חע! חע! איהר זייט נאך גאר גרין.. עס איז נאר א געוואהנהייט... אויף די גרויסע פאבריקען ברעכט עס פיס און עס רייסט הענד יעדע מינוט און גאר ניט... מען דארף זיך נאר צוגעוואהנען... סענטימענטאל האט מען געקענט זיין אמאל, ווען דער מענש

האָט געאַרבייט מיט'ן מענשען... יעצט אַרבייטען מיר מיט מאַשינען און דער מענש דאַרף זיין פּינקטליך, שטאַרק און קאַלט ווי אַ מאַשינע.. יעהסט? דער מענש האָט זיך אין איהם אויפגעחאַפּט, איז ער געוואָרען אוים מענש... חע! חע! חע! (פּיירע אָב). (די מאַשינען און רעדער רוישען).

פֿערוואַנדלונג.

הערשעלעס קאַבינעט. אַ שאַפֿע מיט ספרים, אויף וועלכע עס ליעגט זיין פֿידעלע און אַ פֿוטליאַר. אין מיטען צימער אַ שרייב טיש, לעבען וועלכען עס שטייט אַ הויכע אייזערנע קאַסע, עטליכע שטוהלען. לייזער און פּעסעניו זיצען טרויריגע, פֿריידעניו געהט אום פֿערבראָכען די הענד און זינגט שטיל מיט אַ וויינענדיגע שטימע „מזמור לדוד" (בּיסלעכווייז ווערט דונקעל).

פּעסעניו: פֿריידעניו, וואָס טהוט דיר וועה, מיין קינד? ביזט קראַנק, האַ?

פֿריידעניו: דאָס האַרץ טהוט מיר וועה, מומעניו. אַזוי ווי אַ שלאַנג זויגט מיר דאָס בלוט, איך קען זיך קיין אָרט געפֿינען. מיך האַרט קיין זאַך נישט און מיך פֿרייט קיין זאַך נישט. איך פֿיהל גלייך ווי איך שווים אין אַ ים פֿון אומנוחה און טרויער. (געהט צום שאַפֿע און נעמט דאָס פֿידעלע און בעטראַכט זי).

לייזער: אָבער פֿאַר וואָס איז דאָס, פֿאַר וואָס פֿיהלסט דו אַזוי?

פֿריידעניו: איך ווייס אַליין נישט. עס קומט פּלוצלונג אַזאַ פֿער-דרוס, אַזאַ ערגער, אַזאַ האַרצווייטאָג.

פּעסעניו: אוי, וועה איז מיר. (שטיל צו לייזער'ן) איך וואָלט געדאַרפֿט אַריבער לויפֿען זעהן וואָס דאָרט טהוט זיך. נאָר ווי לאָזט מען זי איצט אַליין?

לייזער: מען לאָזט אַהין קיין מענשען נישט, אַ פּשיטא שוין ווייבער... מען טרייבט זיי ווי די גענז. דער דאָקטאָר מאַכט איצט די אָפּעראַציע. (אַ געראַוש) אוי! איך האָב מורא, מיר דאַכט זיך דעם בּרחנ'ס בעל-הבית געהט. (הערשעלע און מויק אַריין, לייזער שטייט אויף).

הערשעלע: (זעהר טרויריג) זעהט, וואָסערע געסט ביי מיר אין קאַנטאָר. נו, פֿריידעניו, וואָס מאַכסט דו? ביזט געקומען מיך זעהן?

פֿריידעניו: איך קום אָהער אָפֿט און איך הער זיך צו, ווען ווערט די פֿידעלע שפּיעלען און די פֿידעלע שווייגט. ווי אַ טויטע ליעגט זי שטיל און אַמאָל האָט זי גערעדט. אוי! איך וואָלט געוואָלט הערען נאָך אַמאָל, וואָס האָט זי דאַמאָלס געזאָגט... האָט זי מיך אָבגענאַרט? נישט דעם אמת געזאָגט?

הערשעלע (לייגט צוריק דאס פידעלע). בערוהיג דיך, פריי-דעניו, איך בעט דיך. האב רחמנות אויף זיך, האב רחמנות אויף מיר.

פריידעניו (פערטראכט). עס ציהען זיך גראע לאנגע טעג אהן ליכט און אהן פינסטערניס, אהן קעלט און אהן ווארעמקייט, אהן צרות און אהן פרייד.

הערשעלע: ניטא קיין פרייד דארט און ניטא קיין פרייד אין דער היים (זיפצעט שווער).

פריידעניו: אך, איך פערשטעה, קום, מומעניו, דער פעטער וויל געווים בערעכענען זיינע חשבונות און איבערצעהלען נאך אמאל דאס געלד... דאס געלד קלינגט און די פידעל שווייגט... ר' אוריאל, זינד איהר האט אונז געבראכט דעם גרוים געווינס, האבען מיר אלעם פער-שפיעלט.

פעסעניו: אי, אלע פערשפיעלען און דער געווינס קומט קיינעם ניט אן!

מזיק: איהר מיינט, ער איז ניט גערעכט? (עפענט די קאסע) גיט א קוק, עס איז דא וואס צו בערעכענען און איבערצעהלען. (ביידע פרויען אב).

הערשעלע: (זעצט זיך) ניין! דאס געלד האב איך שוין איבער-געצעהלט... די חשבונות? זעהסט דו, די חשבונות, דאכט זיך, איז יא צייט צו בערעכענען.

לייזער (וועלכער איז געשטאנען די גאנצע צייט א דערשראקענער, ניט א מאך מיט'ן האנד און גנב'עט זיך שנעל צו דער טיער) א גוטען! (וויל ארויסלויפען).

הערשעלע: זיי זשע מוחל, טאטע, איך האב דיר געוואלט עפעס זאגען. געה ניט אוועק, איך בעט דיך... בלייב דא... עס איז ניטא קיין לעבעדיגער מענש אין שטוב. איך בין דא אליין... איך האב חרטה, טאטע, וואס איך האב דיך געלאזט זיין ביי פרעמדע מענשען אויף דער עלטער.

מזיק: (אפארט) ער זוכט אינ'ם בדחן דעם מענשען.

לייזער: איך בין ניט ביי פרעמדע; מיט אפרים'ען דעם כלי-זמר זענען מיר איינגעגע. מיר פערשטייען איינע די אנדערע, מיר האבען פון וואס צו שמועסען, וואס פון די אמאליגע אלטע יאהרען צו דערמאנען. ניין, איך וועל דיר זאגען דעם אמת, דארט, ביי די פרעמדע בין איך אין דער היים, און דא אין דער היים בין איך געווען אין דער פרעמד. דארטען, פערשטייסט דו, איז ניטא קיין מעלאנכאליע, קיין מרה שחורה. איז דא וואס צו עסען, האקט מען ארויין מיט לאפעטיט, ניטא וואס צו אכל'ן — דערצעהלט מען גלייכווערטלעך, מען קריגט זיך און מען מאכט

שלום, מען לאַכט, מען שפּיעלט אַ דאַמקע, מען שפּיעלט אַביסעל מוזיק... איך לופטער דורך דאָרטען דעם בדחן. איך ווייס, פאַר דיר איז דאָס אַ בזיון, אָבער דאָרטען איז דאָס אויף'ן פּלאַץ. געוויס, איך קען דיך ניט נויטען דורכ'ן שאַלאַטען שמש דו זאָלסט אפרים'ען צאָהלען פאַר אַזאַ אַלטען טאַטען, אַ גראָבען יונג...

הערשעלע: ניין, טאַטע, חלילה, ניט דאָס האָב איך געמיינט, דו האָסט מיך ניט פערשטאַנען...

לייזער: איך וויל זאָגען, אויב דו וועסט אפילו ניט צאָהלען, וועט מיך אפרים אויך חלילה ניט אַרויסטרייבען. ביי קבצנים שפּיעלט עס ניט קיין גרויסע ראָלע. אָבער איך דאָ? וואָס דאַרף איך דאָ און וואָס האָב איך דאָ? אַ גוטען טאָג... עס איז שוין בין השמשות און מען מעג זאָגען: אַ גוטע נאַכט. (שמייל) זעקס, זיעבען, אַכט. (אָב).

מזיק: נו, דאַרפט איהר אייך אַזוי שרעקען פאַר'ן מענש? חע! חע! חע! ר' הערש, אין יעדען מענש זיצט אַ בדחן...

הערשעלע: יאָ! אָבער אין יעדען בדחן זיצט אַ מענש. דו ווייסט, ווי גרויס מיר זאָלען זיך ניט האַלטען, ווי רייך און שטאַרק מיר זאָלען ניט זיין, מיר האָבען דאָך מורא פאַר'ן מענשען. ווען מיר בויען אַ שול, אַ קהל'שען מרחץ, אָדער ווען איך, למשל, האָב געוואָלט בויען דאָ אַ האָספּיטאַל, אָדער ווען איך צאָהל פאַר מיין פאָטערס קעסט, דאָס איז נאָר ווייל איך האָב מורא פאַר'ן מענשען, נאָר ווייל מיר ווילען בעצאָהלען דעם מענשען חאָטש אַ קליינע טייל פון אַ גרויסען חוב, נאָר וויל מיר מיינען, אונז וועט געלינגען לכל הפּחות אָבנאַרען דעם מענשען, פערבלענדען, אונטערקויפען... מזיק, קיין זאַך שרעקט דעם מענשען ניט אַזוי שטאַרק, ווי דער מענש אַליין. (עס ווערט ביסלעכווייז דונקעלער).

מזיק: איך פערשטיי ניט! איך ווייס, מען האָט מורא פאַר גאָט, אַנדערע האָבען מורא פאַר'ן טייוועל. איהר האָט גאָר מורא פאַר'ן מענשען! וואָס=זשע? דער מענש איז אַזאַ כל יכול?

הערשעלע: מיט גאָט קען מען זיך אויסגלייכען... פונ'ם טייוועל האַלט מען זעהר ווייניג, ווען מען האַלט זיך שוין אַליין פאַר אַ בריה מיט אַ חכם. אָבער דער מענש? אונזערע חכמים זאָגען: די עבירות וואָס בין אָדם למקום, צווישען גאָט און מענש איז יום כפור מכפר. אָבער בין אָדם לאָדם, וואָס איין מענש זינדיגט געגען אַנדערן, — דאָ העלפען ניט טרערען, די צדקות, די תחינות און תפילות פון יום=כפור. (אַ געריוש שאַ, ווער איז דאָס דאָרט? עטליכע יודישע אַרבייטער פיהרען אַריי־ דאַבען און ציפען. זיי זענען זעהר פערוויינט).

אַרבייטער: האָט קיין פעראיבעל ניט, ר' הערשעלע, דער דאָקטאָר

האָט זיי געהייסען אוועק פיהרען אין קאנטאָר. מען קען איבער די די אָפּעראַציע ניט ענדיגען... אָי! מיר האָבען זיי קוים מיט געוואַלד אָבּ־געריסען. (אָב).

הערשעלע: (זאנפט) געהט אריין אהין... קומט, דאָרטען וועגען אונזערע (פיהרט זיי).

דאָבע: אָי, ניט אומזיסט האָט זיך מיר פאראכטאָגען שבת צו נאַכט געחלומט, אַז איך האָב פערלאָרען אַ צאָהן. ניט אַ צאָהן, אַנ׳ אויג האָט מען מיר אויסגעריסען פון קאָפּ! מיין איינציג קינד האָט איהר מיר גע־מאַכט פאר אַ קאַליקע.

ציפעניו: שוויגער, וואָס דאַרפט איהר רעדען? ער איז דאָך אונזער בעל־הבית און וואָס קען עס האַרען אַ בעל־הבית? מאַטעלע האָט שוין ניט קיין הענד, וועט אַנ׳ אַנדערער אַרבייטען. (וויינט).

הערשעלע: ציפעניו, איך בין ניט נאָר דיין בעל־הבית— איך בין דיין פעטער און דיין שוואָגער.

ציפעניו: זינד איהר האָט געג׳גט די מומעניו זייט איהר מיר קיין פעטער מעהר. און דערמיט וואָס איהר האָט מיין שוועסטער אונגליקלעך געמאַכט זייט איהר מיר ניט קיין שוואָגער. (ביידע אָב אין דער אינערסטע טיער.)

הערשעלע: אַלע זענען מיר פרעמדע, אַלע שונאים. דאַכט זיך, עס ווייזט זיך אויס, אַלע ווילען זיין קרובים מיט אַ נגיד, אַלע שעצען אַזוי טייער זיין פריינדשאַפט. אָבער דאָס ווייזט זיך נאָר אויס... ווען די צייט קומט, דאָס זיי רעדען אמת, ווי זיי פיהלען, זעהט מען— אַלע זענען שונאים, אַלע זענען פרעמדע... אין חלום נאָר זעהט מען אַלע מיט זיך, אין דער ווירקליכקייט איז מען אַליין! אַליין! מזיק, איך בעט דיך... איך וויל איצט דאָ אַליין בלייבען.

מזיק: איך וויל אייך אָבער איצט אַליין ניט לאָזען. איך האָב מורא, איהר זייט צו נערוועז... און... און אביסעל צו פיעל פערנומען מיט׳ן מענש... מענש!

הערשעלע: וואָס קענסט דו מיר איצט העלפען? דו האָסט מיר געקענט העלפען ווערען רייך, ווערען גרויס, בעריהמט, האָבען כבוד, אָבער מיך גליקלעך מאַכען, מיך בערוהיגען, מיין גייסט בעפריעדיגען, מיין קראַנקע זעעלע געזונד מאַכען, דאָס ביזט דו ניט אימשטאַנדע, איך בעט דיך, פערלאָז מיך איצט...

מזיק: (סאַרקאַסטיש) דער מענש וויל בלייבען אַליין אָהן מיר?

הערשעלע: יאָ, גאָה, איך וויל בלייבען אַליין מיט זיך. דו הערסט ניט? (בייז) איך זאָג דיר, גאָה אוועק פון דאַנען! (מזיק געהט.)

פ׳יק: שלעכט מיט אזא שותף! דאכט זיך ער האט שוין אלע עלעמענטען פון וואס דאס גליק ווערט צוזאמענגעשטעלט, און קען זיך דאך דאס גליק ניט שאפען. ווילסט דו איהם העלפען? דאן לאזט ער זיך פיהרען נאר א געוויסע צייט, און הויבט זיך אן ארום קוקען, חרטה האבען, תשובה טהון; בלייבט טויב צו דיינע רייד און הערט זיך צו, וואס דער מענש זאגט—גיה מאך געשעפטען מיט אזעלכע ברואים! (אב).

הערשעלע: איך האב גאר אליין ניט געפיהלט, ווי עלענד, ווי פרעמד איך בין. קיין איין פריינד, קיין איין מענש אפילו אין דער גאנצער וועלט צו וועמען איך זאל קענען קומען יעצט מיט מיין צו וויי־טאגט הארץ, אויסוויינען מיינע צרות, ערצעהלען אלע מיינע טעות׳ן און ערווארטען איין ווארט פון טרויסט און האפנונג. מיין איינענער פאטער פיהלט זיך ניט אין דער היים ביי מיר, ביי זיין איינציגען זוהן. מיין פריידעניו? איך פארשטעה זי ניט. איך בין געוועזען פערנומען מיט געשעפט און האב קיין צייט געהאט איהר פריינדשאפט צו ערווערבען. אה! איך מוז מודה זיין, זי! די גע׳נט׳ע איז אמאל געוועזען מיין טרייסטער פריינד אין דער וועלט און איצט... איצט זענען מיר פרעמדע. ווי שלעכט איך וואלט ניט געוועזען, וואלט זי מיר מוחל געוועזען, ווארום זי... זי איז געוועזען א׳ אמת׳ער פריינד... אמת׳ע פריינדשאפט ווייס ניט פון חשבונות און אויסרעכנונגען... (פעסע אריין) אי!

פעסעניו: קיינער ניטא דא? איך האב געוואלט שיקען נאך נאשא־טירנע ספירט. ציפעניו שלאגט אלע ווייַלע א חלשות צום הארצען. (געהט צו דער אויסערסטער טיהער.)

הערשעלע: עס איז גוט, וואס איהר זייט געקומען, מיר ווילט זיך מיט אייך רעדען...

פעסעניו: רעדען? ניט איצט... איהר זייט אליין דא... א פרעמדער...

הערשעלע: מיינט ניט, עס איז אזא גרויסער חטא...

פעסעניו: ניין! אבער פון וואס קען איך מיט אייך רעדען, אדער איהר מיט מיר? אז מיר זענען דאך פרעמדע מענשען... אבער וואס זיצט איהר אין דער פינסטער? זאל איך אייך הייסען אריינטראגען א לאמפ? (אין טיהער) טראגט אריין א לאמפ!

הערשעלע. ניין, איך וויל זיצען אין דער פינסטער. (א דיענער ברענגט א לאמפ. אב).

פעסעניו: אי! וועמען שיקט מען? (אפארט) וועה איז מיר, ער האט געבאך ניט מיט וועמען א ווארט אויסצורעדען. (געהט צום טיהער. לייזער ראש אריין.)

הערשעלע: וואס איז?

לייזער: (ערשראָקען) פּעסע, זייט זשע מוחל, איך וואָלט אייך עפּעס זאָגען... שש!

פּעסעניו: נו, אייערע סודות! עס ליעגט מיר איצט מעהר ניט אין זינען.

לייזער: פּעסעניו, צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען קומט מיר אוים צו זאָגען אזא סוד, פון וועלכען מען וועט ניט לאַכען. (שטיל) איך האָב ערשט געהערט אין גאַס, מאַטעלע האָט ניט אויסגעהאַלטען די אָפּעראַציע... זיי זענען דאָרט? מען טאָר זיי ניט זאָגען.

פּעסעניו: אוי! ווי אַזוי וועט עס ציפּעניו איבערטראָגען! און די אָרעמע מאַמע נעבאַך. וועה איז מיר (ביידע אָב.)

הערשעלע: וואָס איז דאָרט שוין ווידער? אָה! וואָס געהט עס מיך אָן און וואָס קען עס מיך האַרען? (געהט אום). וואָס ערוואַרטעט מיך אין דער צוקונפט? אַקוראַט ווי איך קוק אַריין אין אַ פינסטערען תהום, אין אַ שרעקליכען אָבגרונד. איך האָב מורא! איך האָב מורא צו לעבען! אזא לעבען שרעקט מיך און איבערמאַכען דאָס לעבען וועל איך ניט קענען. (פּלוצלונג אַ חאַפּ ביים קאָפּ) אוי! אַ שרעקליכער געדאַנק איז מיר איינגעפאַלען! גאָט, דו ווייסט, וואָס איך פיהל, דו ביזט אַ גוטער און וועסט מיר מוחל זיין! איך האָב מורא צו לעבען! איך האָב מורא צו לעבען! (פאַרדעקט זיין געזיכט און בעמערקט ניט ווי חצקאל גייט אַריין. ער איז ניעדערגעשלאָגען און פערוויינט. פּויזע).

חצקאל: בעל־הבית, האָט קיין פעראיבעל ניט (הערשעלע דער־שרעקט זיך) איהר דאַרפט אייך ניט שרעקען: איך בין געקומען רופען אַהיים מיין אונגליקליכע ווייב און מיין אָרעמע שנור נעבאַך...

הערשעלע: אַזוי? זיי מעגען שוין גיין אַהיים? שוין געענדיגט די אָפּעראַציע?

חצקאל: יאָ, זיי מעגען שוין אַהיים גיין. אייער דאָקטאָר האָט געענדיגט דאָס, וואָס אייער פאַבריק האָט אָנגעהויבען. שש! איך וויל נאָך ניט, זיי זאָלען דאָרט וויסען... (שטיל) ר' הערשעלע, מיין זוהן איז גע־שטאָרבען אונטערן מעסער.

הערשעלע: אוי, וועה איז מיר! געשטאָרבען? ברוך דין אמת.

חצקאל: ווער זאָגט עס, אז עס איז דאָ אַ דין אמת? איהר? איהר גלויבט. אז עס איז דאָ אַ דין אמת, פיר וועלכען איהר וועט דאַרפען אָבגעבען דין וחשבון? אוי, ר' הערשעלע, ניט מיט איהם און פאַר אַלעם, אפילו מיט מיר אַליין, וועט איהר זיך ניט קענען באַרעכענען.

הערשעלע: יאָ, ר' חצקאל, איך פיהל און איך גלויב אז, פריהער אָדער שפּעטער, יעדער מענש וועט מוזען אָבגעבען דין וחשבון. אָבער מיט דיר? דיר אָבגעבען רעכנונג?

חצקאל: יאָ, מיר, אייער אַרבייטער וועט איהר מוזען פֿריהער פֿון אַלע אָבגעבען דין וחשבון. אַמאָל זענען מיר געווען ברידער, איצט בין איך אייער באַטראַק! אַמאָל בין איך געווען אייער פֿריינד, איצט בין איך דיין קנעכט. אַמאָל פֿאַר'ן שרייבען, אַד'שם, פֿלעגסטו זיך טובל זיין אין וואַסער און איצט ביזט דו זיך טובל אין אונזער בלוט! אין'ם בלוט פֿון אונזערע יונגע אונשולדיגע קינדער!

הערשעלע: חצקאל, האָב רחמנות אויף מיר, איך בעט דיך.

חצקאל: דו האָסט געהאַט אַ' אַלטען טאַטען, וועלכען, דאַכט זיך, דו פֿלעגסט אָבגעבען כבוד מעהר ווי מען דאַרף, האָסט דו אָבער אויף איהם רחמנות געהאַט? האָסט דו רחמנות געהאַט אויף דיין ווייב, אַ עהרליכע כשר'ע יודענע, וועלכע האָט דיך געאַכטעט ווי אַ מלאך? האָסט דו רחמנות געהאַט אויף דיין יונג ווייב, וועלכע איז דורך דיר געוואָרען נעבאך ווי אַ צומישטע?

הערשעלע: דורך מיר!

חצקאל: יאָ, דורך דיר! האָסט דו געהאַט רחמנות אויף דיין חבר, דיין בעסטען פֿריינד און אויף זיינע קינדער? אוי! וועה! אין דער צייט, ווען דו זיצסט דאָ און צעהלסט געלד ליעגט ביי מיר אין שטוב אַ ברמנן... אַ טויטער, וועלכער איז דורך דיין געלד געהרגעט געוואָרען. דו האָסט פֿערשפּראָכען די גאַנצע שטעדטיל גליקלאַך מאַכען מיט דיין פֿאַבריקע און דו האָסט אונז אַלע בע'גזל'ט, אונגליקליך געמאַכט, פֿערדאָרבען... ר' הערשעלע דובראָוונער, דו האָסט געשפּיעלט אַ קאָמעדיע מיט גאָט... האָסט געזוכט נאָר אַ הייליגע אַרבייט, מלאכת אלקים, האָסט געמאַכט טליתים פֿאַר יודען. נאָ! זעה! (נעמט אַרויס פֿון בוזעם אַ טלית אין בלוט) דאָס איז איינער פֿון דיינע טליתים, ער איז אין בלוט! ער איז אויסגעווייקט אין דעם בלוט פֿון מיין קינד און אין די טרערען פֿון זיינע אָרעמע יתומים'לעך! מיין געשטאָרבענער זוהן האָט דיר איבערגעפֿיהרט אַ טלית, פֿערשרייב עס אויף מיין חשבון! (ראַש אָב אין די אינגערע צימערן).

הערשעלע: (בלייבט לאַנג אָהן בעוועגונג. דאַן נעמט ער דעם טלית און בעטראַכט) אויסגעווייקט איז זיין בלוט און אין די טרערען פֿון זיינע יתומים... און דאָס זאָל איך אויך פֿערשרייבען אויף זיין חשבון... אוי! עס איז אַ גרויסער חשבון, אַ שווערער חשבון... איך האָב צופֿיעל צו צאָהלען און [illegible] צו איך מוז באַנקראָטירען. באַנקראָט! איך באַנקראָטיר איצט ניט אַזוי ווי ד'אַמאָלס, מיט מויק'ן בשותפות. ניין! אַליין! יענע חובות האָב איך געמאַכט מיט וואָס צו צאָהלען און האָב ניט געוואָלט צאָהלען, איצט וואָלט איך אפשר געוואָלט צאָהלען, נאָר איך האָב ניט

מיט וואָס. (עפֿענט די קאַסע) איהר זעהט? אַ פֿולע קאַסע מיט גאָלד און דעם קלענסטען חוב, וואָס אַ מענש איז שולדיג אַ מענשען קען מען מיט דעם ניט בעצאָהלען. אָי, גרויסער גביר, וואָס פֿאַר אַ שרעקליכע אָרעמאַן דו ביזט! (בעטראַכט דעם טלית און לעגט אויף דער קאַסע) צו פֿיעל רייד דאַרף מען האָבען, מען זאָל קענען אויסדריקען אַלס, וואָס איך פֿיהל... גרינגער וואָלט געווען אַזא שמערץ אויסוויינען, אָבער איך האָב ניט קיין טרערען. (דערזעהט דאָס פֿידעלע) אָה! איך וויל שפּיעלען... נאָך אַמאָל שפּיעלען... (נעמט אַראָפּ פֿון שאַפֿע. מאַכט צו אַלע טירען) אַמאָל האָבען מיך גאַנץ אַנדערע געפֿיהלע געצוואונגען צו רעדען דורך דיר, איצט זאָלסט דו נאָך אַמאָל, נאָך איין מאָל רעדען פֿאַר מיר... פֿריידעניו זאָגט, דו קומסט פֿון די הימלען. טראָג צוזאַמען מיט דיינע טענער אויך מיינע זיפֿצען און סטעהנען אהין; פֿון וואַנען דו קומסט. (שפּיעלט פּיאַנאָ און מיט געפֿיהל „מזמור לדוד”, נאָכדעם פֿאַרדעקט ער זיין געזיכט און בלייבט שטיל.) פֿריהער האָב איך ניט געהאַט קיין טרערען און איצט פֿיהל איך איך וועל קענען וויינען... יאָ! איך וויין! און מיר קומט ווידער אויף'ן זינען אַ שטיקעלע פּיוט וואָס פּאַסט זעהר גוט פֿאַר אַ באַנקראָט, וועלכער געהט ענדיגען אַלע זיינע געשעפֿטען (נעמט פֿון שאַפֿע אַ מחזור, שטעלט זיך ביי דער קאַסע ווי ביי אַ שטענדער,) אָי! (אַ לאַנגער זיפֿץ) אנוש מה יזכה, וואָס קען דער מענש זוכה זיין און ווי קען ער זיין ריין? טמא בשארו, ער איז טמא מיט זיין לייב, אונריין מיט זיין ווערען און מאַכט טמא מיט זיין טויט; כל ימי חיו תוהו, ולילותיו בוהו, ועניניו הבל (וויינט.) יאָ, אַלע זיינע טעג פֿון זיין לעבען זענען תוהו, זיינע נעכט בוהו, זיינע געשעפֿטען הבל. אַזוי ווי אַ חלום איז זיין לעבען, שרעק פֿערפֿאָלגען איהם שטענדיג. ביי נאַכט שלאָפֿט ער ניט, ביי טאָג רוהט ער ניט, עד ירדם בקבר... אָי! מה יתאונן אדם חי? וואָס קען זיך בעקלאָגען דער אָרעמער מענש? ער איז געבוירען צו מאַטערען זיך און ליידען. זיין סוף איבערציינגט וואָס זיין אָנפֿאַנג איז... טהוט ער צדקות, וועט מען איהם מאַכען אַ לויה צום בית עולם. צופֿה בחכמה, וועט זיין חכמה געהן מיט איהם אין גרוב. (פֿאַלט צו צום פֿערבלוטיגטען ט.ית און וויינט. נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ ענטשלאָסען, נעמט דעם טלית, בינדעט איהם צו צום הענטיל פֿון דער קאַסע, מאַכט אַ שלייף אויפ'ן האַלז, גיט אַ לאַנגען קוק אַרום זיך, גיט אַ טיעפֿען זיפֿץ און זעצט זיך אַראָפּ, די קאַסע פֿערשטעלט זיין קערפּער, פּויזע. דאַן ערשיינט פֿריידעניו.)

פֿריידעניו: די פֿידעלע האָט ווידער גערעדט, זי האָט נאָך אַמאָל געזאָגט די וואַרהייט... איך העהר זיך צו און העהר זיך צו און זי שווייגט... וואָס איז זי אַנשוויגען געוואָרען?... אָי! וואָרום רעדסט די

ניט נאָך! ([illegible] פיאנאָ) גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי. הערשעלע, די פידעלע שוויַגט און דו שוויַגסט, וואו ביזט דו? (בעמערקט איהם פלוצלונג) אוי! ווי! (שריַיט פערצוויַפעלט לייזער, פעסע, דאָבע, ציפעניו, חצקאל פון אינגערסטער טיער. מזיק פון דרויסען, דיענער ברענגען ליכט). אוי! איך האָב מורא! איך האָב מורא צו קוקען אויף איהם!

אלע: (ערשראָקען) וואָס איז? וואָס איז געשעהן? (חצקאל בעמערקט איהם).

פעסעניו: (העלפט איהם אראָפנעמען) ניט מורא פאַר איהם... מיין הארץ בלוטיגט פאַר איהם!...

חצקאל: פאָטער אין הימעל... (נעמט איהם אראָפ) ער איז טויט... (וויינט) ברוך דין אמת. (ער און לייזער לעגען איהם אויף דר׳ערד און דעקען איבער מיַין טלית).

לייזער: גאָטעניו, ניט דער בדחן, דער אלטער לייזער רייסט יעצט קריעה און וויינט).

(אלע וויַבער וויינען אין פערצוויפלונג).

מזיק: (אַפּאַרט) אַזוי פיעל געלד אין דער קאַסע און האָט דאָך ניט געוואָלט לעבען מעהר. וואָס=זשע, אפילו די מאַכט פון געלד איז אויך בעגרענצט?... ווי! מען קען נאָר דורך געלד פערפיהרען, פערדאַרבען, פערקריפלען, אָבער אין גאַנצען פערניכטען דעם מענשען קען מען ניט? אויב אַזוי האָב איך אַ פּנים פערשפיעלט.

פעסעניו: (פאַלט צום קערפער) איצט, ווען ער איז טויט, ערלייבט מיר האָטש וויינען לעבען איהם... (וויינט. אלע וויינען).

(אַ שופר, וויַיט. אַ חאָר פּיאַנאָ).

שטאַרבען שטאַרבט אלעם, וואָס עס איז און עס לעבט,
דאָס לעבען אַליין איז אונשטערבליך,
שטערבליך איז דאָס נאָר, וואָס עס וויל און עס שטרעבט,
דאָס שטרעבען און ווילען — אונשטערבליך...

פאָרהאַנג.